

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média
Audiovizuální studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Za hranice normativity
Na hranici kolektivního kvír aktivismu a umění

Lála Mysl

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Anežka Bartlová, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Veronika Klusáková Ph.D.

Datum obhajoby: 27. 6. 2024

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha 2024

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

FILM AND TV SCHOOL

Film, television and photographic art
Audiovisual Studies

BACHELOR'S THESIS

Beyond the Normativity
On the Borderline of queer collective activism and art

Lála Mysl

Thesis advisor: Mgr. et Mgr. Anežka Bartlová, Ph.D.

Examiner: Mgr. Veronika Klusáková Ph.D.

Date of thesis defense: 27. 6. 2024

Academic title granted: BcA.

Prague 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem **Za hranice normativity. Na hranici kolektivního kvír aktivismu a umění** vypracoval*a samostatně pod odborným vedením vedoucí práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne

Podpis

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Tímto bych chtěl*a poděkovat vedoucí této práce Mgr. et Mgr. Anežce Bartlové, Ph.D. za odborné vedení, ochotný přístup a podnětné připomínky. Děkuji těm, co se podílí na ničení všech struktur útlaku a na imaginaci i praxi života mimo ně, všem, kdo zasvětilx svůj život kolektivní akci ve prospěch kvír revoluce!

Abstrakt

Bakalářská práce se v kontextu současné české kvír umělecké scény zabývá koncepty různých podob politického vzdoru, o kterých ve své práci mluví například **José Estaban Muñoz**, **Eve Kosofsky Sedgwick**, **Jack Halberstam** nebo **Ann Cvetkovich**. Ty spojuje přesvědčení, že ve společnosti, která si cení úspěchu, produktivity a konformity, může být stejný duch kreativního experimentování a subverze, jaký charakterizuje i kvír eskapismus, radikálním aktem odporu a způsobem, jak rozviklat dominantní mocenské struktury.

Zpochybňováním normativních cílů a vytvářením nových postupů založených na principech D.I.Y., radikální péči a důrazu na kolektivnost, hrají nezávislé LGBTQ+ aktivity zásadní roli při prosazování vize inkluzivnějšího a spravedlivějšího světa, a zároveň tak v tomto ohledu není těžké hledat paralely v trendech současného výtvarného umění. Autor*ka tak, stejně jako zmíněné*í teoretič*ky, prozkoumává velmi nejasnou hranici mezi aktivismem a uměním a na vybraných lokálních příkladech zkoumá role, které konkrétní kvír a/nebo umělecké kolektivy a počiny sehrály při utváření prostorů, které nabízí možnost úniku a zejména osvobození nejen pro LGBTQ+ komunitu.

Práce se bude zabývat následujícími otázkami:

- Jakými způsoby a tématy je současné české umění ovlivňováno kvír praxí?
- Proč je kvírnes praxe a nikoliv jenom teorie a jak kvír praxe souvisí s aktivismem?
- Jaká je role kvír archivů a jaký mají význam pro zachování kvír historie?
- Jaké jsou hlavní cíle a strategie feministických a kvír uměleckých platform v Česku?
- Jak mohou různé formy umění sloužit jako prostředky kvír eskapismu a jak se tento únik proměňuje v transformační sílu?

Abstract:

This bachelor's thesis, in the context of the contemporary Czech queer art scene, explores various forms of political resistance as discussed by scholars such as José Esteban Muñoz, Eve Kosofsky Sedgwick, Jack Halberstam, and Ann Cvetkovich. These concepts are unified by the belief that in a society valuing success, productivity, and conformity, the same spirit of creative experimentation and subversion characteristic of queer escapism can serve as a radical act of resistance and a means to destabilize dominant power structures. By challenging normative goals and developing new practices based on D.I.Y. principles, radical care, and an emphasis on collectivity, independent LGBTQ+ activities play a crucial role in advocating for a more inclusive and just world. In this regard, parallels with contemporary visual art trends are evident. The author, in line with the aforementioned theorists, investigates the blurred boundary between activism and art, examining through selected local examples the roles that specific queer and/or artistic collectives and initiatives have played in creating spaces that offer the possibility of escape and, importantly, liberation for the LGBTQ+ community.

The work will cover the following questions:

- In what ways and on what topics is contemporary Czech art influenced by queer practice?
- Why is queerness a practice and not just a theory, and how does queer practice relate to activism?
- What is the role of queer archives, and what significance do they hold for preserving queer history?
- What are the main goals and strategies of feminist and queer artistic platforms in the Czech Republic?
- How can various forms of art serve as means of queer escapism, and how does this escape transform into a force for change?

Obsah

1. Úvod.....	8
1.1. Kvír vs. kvír umění, Západ vs. východ.....	12
Co znamená kvír?.....	12
Co je to kvír umění?.....	15
Kvír umění u nás: Česko a východní sousedé.....	17
1.2. Jazyk a ústa.....	23
Kvíření jazyka českého.....	23
Osobní poznámky.....	25
2. Kvír umění vs. kvír praxe.....	29
2.1. Eskapismus/ Subverze.....	29
Předurčení k selhání.....	29
Má hra, má pravdila.....	30
Nezábavné hry v galeriích.....	32
Umění dialogu.....	35
Ve kvíru tance: parket jako dějiště odporu.....	37
2.2. DIY/ Transformace.....	41
Kvír It Yourself: Nástroje pro přežití.....	41
DIY syntéza a komunitní učení.....	43
Experimentální média a redefinice veřejné diskuse.....	47
Transformační role galerie.....	52
3. Závěr.....	56
4. Bibliografie.....	59
4.1. Seznam použité literatury.....	59
4.2. Seznam použitých elektronických zdrojů.....	61
4.3. Seznam obrazových příloh.....	68

1. Úvod

„Myslím, že mnoho dospělých (a já patřím mezi ně) se v naší práci snaží dodržet živě zapamatované sliby, které jsme si dali v dětství: sliby, že zviditelníme neviditelné možnosti a touhy; že rozeznáme umlčované; že propašujeme kvír reprezentaci tam, kam ji musíme propašovat, a že s relativní svobodou dospělosti budeme čelem zpochybňovat skryté impulsy tam, kde je třeba je zpochybnit.“¹

– Eve Kosofsky Sedgwick

Když jsem se snažil dohledat historii použití klíčového slova kvír na webu o současném umění Artalk, překvapilo mě, když asi v desáté zmínce v pořadí, v článku z roku 2012, uvádí historik umění Ladislav Jackson – jeden z mála kritiků a teoretiček zabývajících se českým kvír uměním (po boku např. s Natálií Drtinovou, Zuzanou Štefkovou, Martinou Pachmanovou a Hanou Janečkovou), slovo *kvír* jako „už trochu vyprázdněné“.²

O dvanáct let později označí má vedoucí diplomové práce jako vyprázdněné, slovo *péče* a já souhlasně přikyvuji. Kdo a kdy vyprázdnil slova *kvír* a *péče* a jak je možné, že se to stalo dříve, než se mě můj pedagog zeptal na moje preferovaná zájmena a než by mé pedagožce spravedlivě zaplatil?

V rámci rešerše tématu jsem brzy poznal, jaké množství uměl*kyň, i těch co o umění píší, ještě donedávna, nálepkou kvírnes odmítalx a nebo k ní přistupovalx z velmi nejisté pozice. Tvůrci a tvůrkyně, jež vytvářely*i obsah, který byl kvírnes „ocejchován“, se rozpačitě vzpíralx tomu, aby bylx redukovánx na pouhou nálepkou a s ní spojený soubor stereotypů. Společně s těmi, kteří o tomto obsahu psaly*i, jakoby se bálx přiznat, že se kvír tématy vůbec zabývají. Jakoby každý musel svoji motivaci nějak obhájit. Faktem ale zůstává že do českého kontextu kvírnes přichází pomalu a prochází si velmi složitým vývojem.³ Oproti USA/anglicky mluvícím zemím, kde se slovo vyvíjelo několik desítek let, měnilo se jeho použití a následně prošlo procesem osvojení komunitou, do našeho prostředí přichází nezatížené podobnými negativními konotacemi, jako tomu bylo v padesátých až sedmdesátých letech v USA. Přesto si vykládám rozpaky spojené se slovem kvír, mimo jiné jako proces někdy internalizované a někdy prosté homofobie, protože neexistuje mnoho přívlastků, které by měly, alespoň teoreticky, méně omezující a kategorizaci se vzpírající význam, než pojem kvír.

¹ SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Tendencies*. London: Routledge, 1994, s. 16. ISBN 0-415-10814-4.

² ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Předžendruj mě*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/predzendruj-me>

³ ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Naše teplé umění*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/nase-teple-umeni>

Jako velmi nešťastnou také hodnotím současnou situaci místní kvír komunity, a s tím ruku v ruce také kvír umění a umělectva. Jakožto kvír uměl*kyně se setkávám s nepochopením ze strany uměleckých autorit a znevažování mé práce na běžné bázi, vím jak se spousta pedagogů a pedagožek, umělkyň a umělců, staví k politicky angažovanému kvír umění a s jak opovrhujícím tónem jej komentují. Vím jaké zpětné vazby se dostává jediným dvěma uměleckým univerzitním ateliérum, jež přímo pracují s feministickými a kvír tématy. Zesměšňování, znevažování, bagatelizace. Avšak těžko se mi pro toto mé prožívání reality hledají „účtenky“.

Populističtí politici*čky nám namlouvají, jak se zasluhují o narovnání práv LGBTQ+ komunity a že jsme na tom vlastně docela dobře, že kvírnes jde vidět a že je dokonce trendy. To není pravda. Kdyby byla, bál bych se doma vyoutovat? A všichni mí přátelé a přítelkyně? Byly by dva lidé na Slovensku, z nenávisti vůči kvír a LGBTQ+ komunitě, loni zastřeleni.⁴ Musel bych se sám podílet na českém překladu jedné z prvních knihy u nás, která nebude patologizovat transrodové a nebinární osoby, aby nějaká taková literatura byla u nás vůbec dostupná?⁵ Istanbulska úmluva⁶, manželství pro všechny, adopce⁷ asi těžko a výroky politiků, mluví už od vždy stejně: Trans lidé, kvír láska, a zrušená rodina je vám bytostně odporná.

Tento stav by se dal určitě vykládat skrze lokální kontext *šedé zóny*⁸(o přiblížení se pokusím v kapitole Kvír umění „u nás“) i nesmrtelné a přehnaně tolerantní generace A: ať si každé dělá co chce!... Dokud s tím nejsem konfrontován, dokud to neohrožuje mojí konformitu. Dokud s kvírnes a kvír umění není nikdo konfrontován, tak je tolerováno. Což je super, pokud opomeneme skutečnost, že právě tímto se všichni zmínění účastní na odvěké snaze zneviditelnovat kvír zkušenosti. Přes specifický geopolitický kontext České republiky, není pro kvírnes toto napětí nic neznámého – napětí mezi přijetím a odmítnutím, mezi soukromým a veřejným (Sedgwick⁹), mezi nadějí a zklamáním (José Esteban Muñoz¹⁰). Toto napětí je formující pro kvír příběhy, pro kvír díla, i pro tuto práci.

Byl jsem upozorněn na rizika nedostatečného odstupu, vyplývajícího z výzkumu v oboru i praxi,

4 NĚMCOVÁ, Kristína. *Je identita důvodem k opravě? Chceme jen normálně žít.* A2Iarm [online]. 2018 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://a2Iarm.cz/2022/10/je-identita-duvodem-k-poprave-chceme-jen-normalne-zit/>

5 VAID-MENON, Alok a Lála MYSL. *Za hranice genderové binarity.* Praha: Yoli, 2023, s. 64-65. ISBN 978-80-242-8752-2.

6 ČTK. *Senát neschválil tzv. Istanbulskou úmluvu proti násilí na ženách.* ČTK [online]. 2024 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2415511>

7 SKALICKÝ, Matěj a Lucie STUHLÍKOVÁ. *Něco není lepší než nic. Zákulisi ostře sledovaného hlasování o manželství pro všechny.* IROZHLAS [online]. 2024 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/neco-neni-lepsi-nez-nic-zakulisi-ostre-sledovaneho-hlasovani-o-manzelstvi-pro-2403010600_nel

8 ZIKMUND–LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from Central Europe.* Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 1-2. ISBN 978-80-905271-0-2.

9 SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the Closet.* Berkeley: University of California Press, 1990. ISBN 0-520-06801-8.

10 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity.* 10th Anniversary Ed. New York: NYU Press, 2009. ISBN 9781479813780.

ve kterém se dlouhodobě pohybuji a které se účastním, věřím že z povahy této bakalářské práce v kontextu nastíněného vývoje kvíření (teorie) umění u nás, je tento fakt spíše výhodou, ne-li výsadou. Nacházíme se totiž, dle mého názoru, stále v bodě opravdového osvojování slova kvír (podmíněno příslušností k utlačované skupině¹¹), protože teprve současná nejmladší generace začíná slovo používat v upřímné hrdosti. To můžeme sledovat například v diskuzi QFF Mezipatra o kvír umění z roku 2019¹², kde se sešel Laureát CJCH 2008 Radim Labuda a téměř o dvacet let mladší vizuální umělec a scénograf Jan Matýsek, přičemž oba jsou s označením asociováni. Nálepku kvír ale minimálně tehdy odmítali oba. Z pozice akademické teorie a kvír subkulturní reality se úspěšně zabývá kvír neúspěchem v cis-heteronormativním světě¹³ například autor *The Queer Art of Failure* profesor*ka genderových studií, rodově fluidní¹⁴, Jack Halberstam.

Rád bych přispěl do existujících počínů zabývajících se lokálním kvír uměním a obohatil je o perspektivu světových představitelů a představitelů kvír teorie jako je právě Jack Halberstam, Eve Kosofsky Sedgwick, José Estaban Muñoz, nebo profesorka genderových studií Ann Cvetkovich a další. Jsou pro mě inspirací i motivací k pokračování v objevování i oslavování českého kvíru, jako se to podařilo například v textu *Doteky, monstra a utopie: Umění nastupující kvír umělecké generace* teoretičky a kurátorky umění Haně Janečkové.¹⁵

Pro své zkoumání jsem definoval některá z témat, jakými kvír příběhy a prožitky ovlivňují současný český umělecký svět. Právě v prvním odstavci zmíněná péče, nejžhavější trend umění roku 2021, by mohla být jedním z nich. Rozhodl jsem se však věnovat tématům, která jsou v Česku, možná jen o trochu méně vyprázdněná a o trochu méně pokrytá v souvislosti kvírnes a umění. Zvolená témata, jež také definují kapitoly mé práce, jsou tato: 1) eskapismus, 2) subverze, 3) transformace a DIY (Do It Yourself) postupů hluboce rezonují v rámci kvír komunity a jejího vlivu na současné umění, a ztělesňují některé základní principy kvír teorie, jak je formulovali např. již zmíněný: Sedgwick, Muñoz, Halberstam, nebo nebinární poststrukturalistický a feministická akademička a filozofka Butler, feministická spisovatelka a nezávislá vědkyně Sara Ahmed, profesorka, umělkyně a autorka Lorenz. Tato témata odrážejí

11 BARKER, Meg-John a Julia SCHEELE. *Queer: A Graphic History*. London: Icon Books, 2016, s. 30-32. ISBN 978-1-78578-071-4.

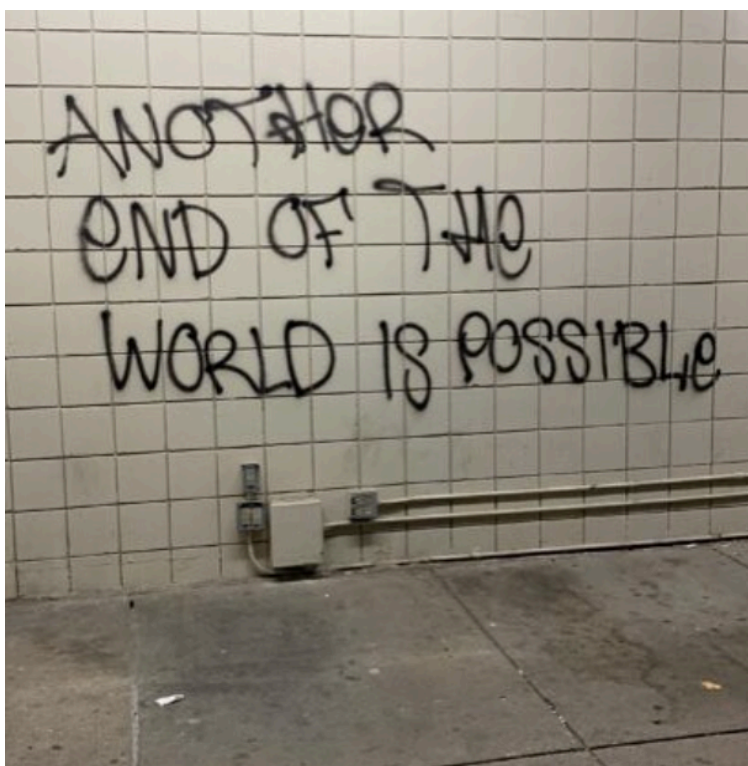
12 PRAGUE PRIDE a MEZIPATRA QFF. *Diskuze s umělci a film Vysoké umění*. 8. 8. 2019, Praha: Identita ve městě, Prague Pride. Diskuze na téma Queer umění v době klimatické krize s vizuální umělkyní a performerku Darinou Alster, umělcem a scénografem Janem Matýskem a kurátorkou Zuzanou Jakalovou (Display - Sdružení pro výzkum a kolektivní praxi). Moderátor: Radim Labuda. *Facebook* [online]. Dostupné z: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=453843482127160

13 HALBERSTAM, Jack. *The Queer Art of Failure*. Durham a London: Duke University Press, 2011. ISBN 978-0-8223-5045-2.

14 HALBERSTAM, Jack. *On Pronouns*. Jack Halberstam [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <http://www.jackhalberstam.com/on-pronouns/>

15 JANEČKOVÁ, Hana. *Doteky, monstra a utopie: Umění nastupující queer umělecké generace*. *Flash Art* [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2023/08/19/doteky-monstra-a-utopie-umeni-nastupujici-queer-umelecke-generace/>

kvír zkušenost s pohybem ve světě, který často marginalizuje jejich nenormativní identity. Únik jim nabízí alternativní realitu vzdálenou od heteronormativních omezení, zatímco subverze ruší tradiční mocenské struktury a transformace/DIY oslavuje autonomii, kvír potencialitu a kreativní odpor. Prostřednictvím práce zmíněného autorstva se budu snažit popsat jak skrze tato témata kvírnes formuje a obohacuje současné umělecké projevy, nabízí nové způsoby vyjádření a interpretace, a umožňuje komunitě sdílet své jedinečně teplé prožitky.

Obr. 1

1.1. Kvír vs. kvír umění, Západ vs. východ

Co znamená kvír?

„Kvírnes je odmítnutí tady a teď a naléhání na možnost jiného světa.“¹⁶

– José Esteban Muñoz

Termín kvír se původně používal negativně pro označení někoho, kdo byl považován za divného nebo odlišného, a koncem 19. století se začal používat specificky pro osoby s nenormativní sexuální orientací nebo genderovou identitou. Výraz byl hanlivý a sloužil k vylučování a pošpiňování osob v rámci LGBTQ+ komunity i mimo ni.¹⁷ Co se skrývá pod širokým pojmem pro které v Česku nikdy neexistovala vlastní alternativa, jaký je jeho význam vykládán v kontextu kvír teorie a jak historie a vývoj používání termínu ovlivnily jeho současné vnímání?

K osvojení kvírnes jako vyjádření hrdosti a solidarity napříč LGBTQ+ komunitou začalo docházet na přelomu 80. a 90. let 20. století, v kontextu intenzivní vlny aktivismu související s krizí HIV/AIDS a dekádu předchazejících Stonewallských nepokojů. Aktivistické kolektivy jako např. Queer Nation, který byl založen v roce 1990 v New Yorku, se na tomto procesu podílely zásadním způsobem. Začaly* i používat pojem kvír na znamení odporu vůči heteronormativní společnosti. Zasadili*y se o prosazení konfrontační identity, která zahrnovala všechny formy sexuální a genderové odlišnosti a přesahovala omezení nálepek jako "gay" a "lesba".¹⁸ Důležitou dobovou kritikou této rétoriky, která musí zůstat slyšet navždy, přišla od kvír umělce globální majority Miguela Gutierrezze, který zdůrazňuje, že existují lidé, kteří si nemohou dovolit být neasimilační, bojují jen za to, aby se najedlx a přežily.¹⁹

Současně se na akademickém poli objevila kvír teorie, která se snažila analyzovat a dekonstruovat tradiční společenská očekávání spojená s pohlavím, genderem, sexualitou, rasou a identitou jako takovou. K tomuto diskurzu významně přispělly teoretičky a teoretici jako Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick a Jack Halberstham, které prosazovaly* i fluidní,

16 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009, s. 1. ISBN 9781479813780.

17 BARKER, Meg-John a Julia SCHEELE. *Queer: A Graphic History*. London: Icon Books, 2016, s. 21-29. ISBN 978-1-78578-071-4.

18 PITOŇÁK, Michal. Queer prostor(y). In: MATOUŠEK, Roman a Robert OSMAN, ed. *Prostor(y) geografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015, s. 137-138. ISBN 978-80-246-2733-5.

19 DOTY, Alexander. *Making Things Perfectly Queer: Interpreting Mass Culture*. 2nd Ed. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, s. ixv. ISBN 0-8166-2244-2.

performativní chápání genderu a sexuality, jež zpochybňovalo binární kategorizace. Tento teoretický základ poskytl kritický rámec pro pochopení politického významu "kvír" jako inkluzivního, flexibilního pojmu, který se vzpírá normativním definicím a asimilačním tendencím.

V aktuálním kulturním slovníku překračuje kvírnes pouhé označení identity a ztělesňuje kritický postoj vůči mocenským strukturám regulujícím těla a touhy. Eve Kosofsky Sedgwick, formuluje kvírnes jako „termín plný sociální a osobní historie vyloučení, násilí, vzdoru a vzrušení“,²⁰ „jako pokračující moment, pohyb a motiv - opakující se, vířící a znepokojivý.“²¹ Jako „otevřenou síť možností, mezer, překryvů, nesouladů a rezonancí, nedostatků a přesahů významu, toho když nečí části genderu a sexuality nejsou (nebo nemohou být) jednotvárně označeny.“²²

Muñoz nabízí pojem kvírnes jako neustálý horizont možností, který se vzpírá konvečnímu omezení současnosti a podporuje budoucnost, v níž jsou odlišnosti nejen tolerovány, ale oslavovány.²³ Jack Halberstam zkoumá kvír selhání ve světě a čase mimo rigidní životní scénáře (např. narození, manželství, reprodukci a smrt), jež upřednostňují heterosexuální, cisgenderové zkušenosti.²⁴ Tento pohled prezentuje selhání jako prostor alternativní produkce vědění, jako kolektivní paměť a imaginaci, která vyhledává periferie společnosti jako místa kreativity a vzdoru. Butler zdůrazňuje performativní aspekt slova kvír a podtrhuje proměnlivost a konstruovanou povahu identity²⁵, čímž vysvětluje kvírnes jako klíčový pojem pro pochopení složitosti a rozmanitosti genderu, sexuality a rezistentního potenciálu sebevyjádření.

Na průsečíků sociologie a genderových studií se od konce 90. let také začal formovat koncept sexuálního občanství, který zahrnuje práva, povinnosti a role jednotlivců v souvislosti s jejich sexualitou ve společnosti.²⁶ Kriticky a intersekcionalně zkoumá aspekty, jako je právo na sexuální vyjádření, právo na navazování vztahů, přístup k sexuálnímu zdraví a vzdělávání, a ochrana před sexuálním násilím a diskriminací. Pojem sexuálního občanství zpochybňuje a rozšiřuje tradiční představy o občanství, které se historicky soustředily na veřejnou účast a právní status, o soukromou oblast sexuality a osobní identity.

Jednou z hlavních kritik tohoto konceptu je, že často odráží západocentrickou perspektivu a

20 SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Queer and Now*. In: *Tendencies*. London: Routledge, 1994, s. 8. ISBN 0-415-10814-4.

21 *Ibidem*, s. viii.

22 *Ibidem*, s. 7.

23 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009. ISBN 9781479813780.

24 HALBERSTAM, Jack. *The Queer Art of Failure*. Durham a London: Duke University Press, 2011. ISBN 978-0-8223-5045-2.

25 BUTLER, Judith. *Critically Queer*. In: *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge, 1993, s. 223-242. ISBN 0-415-90365-3.

26 RICHARDSON, Diane. *Rethinking Sexuality*. London: SAGE Publications Ltd, 2000, s. 86-87. ISBN 9780761967095

nezohledňuje různé kulturní, náboženské a společenské kontexty, v nichž je sexualita chápána a prožívána. Navíc zaměření na individuální práva a identity může přehlížet strukturální nerovnosti, které omezují schopnost mnoha lidí plně uplatňovat své sexuální občanství. Důraz na občanství může navíc neúmyslně posilovat vylučující praktiky, kdy ty, které*ří nezapadají do konvenčních rámců občanství (jako jsou migrantky, uprchlíci nebo osoby bez státní příslušnosti), mohou být dále marginalizovánx ve svých sexuálních právech. Proto se probíhající diskurz o sexuálním občanství snaží být inkluzivnější v uznávání složitostí a nuancí sexuality v globálním kontextu.

Jedním z takových zásahů, který by nám měl zároveň pomoci v komplexnějším porozumění kvírnes, je již zmíněná kvír utopie, jak ji formuloval ve svém zásadním díle *Cruising Utopia* José Esteban Muñoz. Tato kniha, se stala základem pro chápání kvír identity nejen jako identity, ale i jako formy záměrné zvolené anti-asimilační performance proti normativním strukturám společnosti. Odmítnutí asimilace je sice silným aktem vzdoru, ale zároveň svědčí o jisté úrovni privilegia: privilegia vyčlenit se z tradičních sociálních, kulturních a ekonomických systémů, aniž by to mělo bezprostřední nebo život ohrožující následky.

Utopická vize, kterou Muñoz navrhuje, je proto jak kritikou současnosti, tak nadějnou projekcí do budoucnosti. Uznává, že současná praxe sexuálního občanství je zakotvena ve strukturách nerovnosti, které nelze snadno oddělit nebo překonat. Je to však právě naděje na budoucnost, v níž budou tyto nerovnosti odstraněny, která oživuje plán kvír utopie. Tato naděje se nachází v napětí mezi touhou po jiném světě a frustrací plynoucí z poznání, že takový svět zatím není dosažitelný. Z tohoto napětí vyplývá performativní aspekt kvírnes jako anti-asimilace. Ztělesňovat kvírnes znamená zapojit se do performativního aktu, který odmítá podřízení se pravidlům, jež určují a vymezují identitu. Je to odmítnutí, které je politické i osobní a signalizuje zavrhnutí binarity a struktur, které se snaží kategorizovat a kontrolovat sexuálně a genderově definovaná těla. "Nebýt normální", jak popisuje Muñoz, není pouhou odchylkou od normy, ale základním aktem vzdoru, který iniciuje vytváření prostorů kvír utopie. Tyto prostory se vyznačují tím, že překračují rozdělení na veřejné a soukromé a představují budoucnost, v níž se ruší hranice, které nás oddělují.²⁷

V tomto rámci je kvír aspirační postoj, který směřuje k budoucnosti, kde bude možné svobodně vyjadřovat složitost identity bez obav z útlaku nebo násilí. Uznává, že možnost odmítnutí asimilace přichází s množstvím privilegií, zároveň vyzývá privilegované, ať svých možností

27 JACKSON, Ladislav. *Jsme všude! Queer prostory jako kulturní perspektiva*. Flash Art [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2023/04/06/jsme-vsude-queer-prostory-jako-kulturni-perspektiva/>

využívají ke kritice a zpochybňování samotných systému, které je udělují. Kvír utopie je tedy jak odrazem, tak odpovědí na nerovnosti, které jsou vlastní současné praxi sexuálního občanství, a nabízí vizi budoucnosti, která tu sice ještě není, ale zůstává silným zdrojem naděje a vzdoru.

Co je to kvír umění?

Kvír umění se nevymezuje jednoznačně ani jako specifický umělecký styl, ani se neomezuje na konkrétní médium. Místo toho se jedná o průnik strategií a přístupů, které se objevují v umění napříč historií. Narozdíl od samotného termínu, byla kvír tematika a umělkyně, které se na kvír umělecké tvorbě podílely, ve světě přítomny* i vždy.²⁸ Čím se tedy kvír umění vyznačuje a jaká je jeho role a význam v sociálním a politickém aktivismu?

Jak poznamenává ve své diplomové práci absolventka teorie umění na pražské UMPRUM a genderových studií na FHS UK, výtvarná kritička Natálie Drtinová, mnoho teoretiček a teoretiků se ve výkladu jednotlivých kapitol z dějin umění obrátilo k jasněji definovatelnému termínu homosexuality nebo homoerotiky, podobně jako autor první a poslední knihy pojednávající o homosexualitě v dějinách české kultury (2011) literární historik Martin C. Putna. Tyto termíny se zaměřovaly především na stejnopohlavní přitažlivost a přítomnost těchto témat v umění, aniž by byly spojeny s komplexnějšími otázkami fluidity, rodové nekonformity nebo transrodovosti, což také odráželo společenské vnímání těchto identit v daných historických obdobích.²⁹

James Smalls, autor knihy *Homosexuality in Art* chápe „kvír“ jako široký, na inkluzi zaměřený termín, kritický vůči homosexuální konformitě, sám se však použití pojmu „kvír“ v jeho vlastní práci věnuje minimálně. Přesto je právě pro Smalls důležité uchovat specifčnost a komplexitu termínu homosexualita – ta dle něj zahrnuje široké spektrum lidských zkušeností nad rámec pouhé sexuální orientace, diskuse o kvír umění často klade důraz na odlišení od gay kultury* a hledání cest, jak se vyhnout podřízení mainstreamové společnosti.³⁰

Kvír umění je prezentováno jako komplexní a mnohvrstevnatý pojem, který zahrnuje různé

28 DRTINOVÁ, Natálie. *Queer umění v Česku a na Slovensku: ukotvení a chápání queer umění*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií. s. 5.

29 Ibidem, s. 5-6.

30 Ibidem, s. 7.

podoby divotvorných osobností a života mimo binární škatulky. Zkoumá nejistotu kvír existence a často se pohybuje v liminálním prostoru společenského přijetí a odmítnutí, viditelnosti a neviditelnosti, výpovědi a mlčení.

„Vytváření vlastních vizuálních kódů, jakým byly třeba od 19. století různé sofistikované ikonografické reference na homosociální praxi klasické antiky, ale i sdílené vlastní symboly emancipačního boje, jejich reprodukce, nebo apropiace různých témat z „mainstreamové“ vizuální kultury, jako byl třeba motiv mladíka sedícího na břehu moře kolem roku 1900, byly a jsou strategiemi společenské změny.“³¹ Kvír umění působí jako forma rezistence, která zpochybňuje společenské zvyklosti a vytváří možnosti pro zviditelnění a reprezentaci marginalizovaných zkušeností. Jak popisuje historik umění a kvír teoretik David J. Getsy, kvír umění je místem kolektivního a podprahového aktivismu, který přetváří naše chápání komunity, sounáležitosti a rezistence.³²

Napříč uměleckou teorií se vesměs setkáme s několika přístupy identifikování kvír umění, pokusím se je jmenovat v pořadí dle jejich mnou navržené váhy při posuzování kvíru v uměleckých dílech. Jeden z možných parametrů je LGBT+ sexuální nebo rodová identita autor*ky díla, taková podmínka je stále velmi důležitá, dostačující ale byla zejména v minulosti. Dalším parametrem je to, že se tvůrce nebo dílo samo identifikuje s kvír přívlastkem. Nejpodstatnější kritérium by mělo být to, jak dílo reflektuje anti-asimilační, subverzivní a intersekcionalní potenciál kvíru. Takové podmínky spolu přímo souvisí a navzájem se prolínají např. těžko můžete reprezentovat odpor vůči normativitě, pakliže neznáte život mimo ni. Zásadnost sebeoznačení pramení z úvah o jazykové performativitě Sedwick a o performativní povaze rodu Judith Butler, i ze samotné historické podstaty přívlastnění slova kvír komunitou. Podobně nepřesné/matoucí vůči historickému vývoji termínu kvír a základům kvír teorie, je když se dílo vytvořené LGBT+ autorstvem sebeidentifikuje jako kvír a přitom svým konáním nevytváří rezistentní opozici – s tím se setkáme nejčastěji pokud je kvír používáno jako obecný zastřešující termín pro ne-cis-heterosexuální identitu.

31 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Naše teplé umění*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/nase-teple-umeni>

32 GETSY, David J., ed. *Queer: Whitechapel: Documents of Contemporary Art*. London: Whitechapel Gallery a The MIT Press, 2016, s. 16. ISBN 978-0-85488-242-7.

Kvír umění u nás: Česko a východní sousedé

Nejsem vaše lesba. Jsem člověk. Ale pokud si myslíte, že jsem lesba, znamená to, že ji potřebujete.³³

Estetika a vliv kvír komunity pomalu prosakuje do českého mainstreamu asi posledních 15 let, zdá se však, že stejně jako globální korporace, tak i současný umělecký svět přejímá pouze to, co se mu hodí a to, co zvládne a chce vstřebat. Převážně to byla díla reflektující témata bílých homosexuálních mužů, podobně jako ta, která dominovala např. v rámci výstavy *We Will Not Change Our Show*.³⁴ V ojedinělém sborníku, který vznikl s cílem mapovat vývoj vizuálního kvír umění střední evropy *What a Material! Queer Art from Central Europe (2012)*, se proto setkáme v sekci věnované českému umění konkrétně pouze s jednou trans* (vizuální umělkyní a kurátorkou Michelle Šiml) a se dvěma ženskými představitelkami (performativní umělkyní Darina Alster a fotografkou Jana Štěpánová).³⁵ Nutno zdůraznit, že v textové části je velmi stručný prostor věnován navíc pouze Michelle Šiml a Janě Štěpánové. Zajímalo mě proč tomu tak je, zejména ve srovnání s ostatními reprezentovanými zeměmi ve sborníku (tj. Polsko, Slovensko). Jakými způsoby kvír komunita vstupuje do českého umění a jak se zmíněné proměňuje v průběhu času? Co spojuje kvír umění napříč střední východní Evropou, které bývá často archivováno a diskutováno společně, a jaké rozdíly zde můžeme v jeho vývoji hledat?

České kvír umění se formuje v kontextu odlišném od západního, kde je jeho definice a historie o něco jasněji zakotvená. Jeho rozvoj a charakter jsou výrazně ovlivněny historickými, sociálními a politickými kontexty regionu, což se odráží v tematicke, formách a přijímáním tohoto umění. Přes mnohé podobnosti, je však v České republice a dalších zemích bývalého východního bloku koncept kvír umění spojen s opožděným přijímáním politiky identity i její opožděnou kritikou.³⁶ Toto geopolitické zasazení charakterizované represivními režimy a omezenou svobodou projevu, vytvořilo specifický prostor, který vyžadoval vznik skryté komunikace a kódovaného uměleckého jazyka, který se projevil v subtilnějších a osobnějších formách

33 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *I am not your lesbo! K diskurzu o soukromí „snící rebelky“*. Artalk [online]. 2021 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://artalk.info/news/i-am-not-your-lesbo-k-diskurzu-o-soukromi-snici-rebelky>

34 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *S kurátory v posteli aneb queer umění mezi Českem a Slovenskem*. Online. Artalk. 2019 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://artalk.info/news/s-kuratory-v-posteli-aneb-queer-umeni-mezi-ceskem-a-slovenskem>

35 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from central europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 18,41. ISBN 978-80-905271-0-2.

36 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Naše teplé umění*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/nase-teple-umeni>

vyjádření, jako např. v díle Anny Daučíkové. Kontrast zejména se západní USA byl tak již historicky, zřetelný v míře politizace a angažovanosti kvír umění. Rozpoznání rozdílů mezi kvír uměním v Americe a západní Evropě vs. ve východní Evropě je zásadní kvůli postkoloniálním vlivům a dominanci americké popkultury, které formují většinu globálního kvír diskurzu. Kvír teorie (ze které tato práce čerpá zejména) pochází převážně z Ameriky a západní Evropy, tedy z regionů s více zavedenými akademickými a aktivistickými tradicemi v oblasti genderu a sexuality a se silným důrazem na intersekcionalitu, spojenou zejména s rasou a rasovým aktivismem, vzhledem k lokální demografii. Naproti tomu východoevropské kontexty, jako je ten České republiky, definuje spíše absence kvír terminologie a inkluzivního jazyka a historie formovaná spíše autoritářskými režimy, než kolonialismem.

Ladislav Jackson ve zmíněné publikaci používá pro popsání místní nejvíce reprezentované části LGBTQ+ komunity termín „šedé zóny“, jak jej v roce 1988 představila socioložka Jiřina Šiklová. Ta rozdělila tehdejší totalitní společnost na menšinovou část disidentů, účastníků politického zřízení země, větší skupinou nazvanou tzv. šedou zónu a většinovou „tichou“ část společnosti. Do naší teplé „šedé zóny“ patří lidé, kteří se identifikují někde na škále LGBT+, ale „kterým je to prostě jedno a nemají snahu nijak odchytil od průměru, prostě si užívají věci, které jim nabízí jejich specifický sociální status.“³⁷

Dopady post-totalitních uzemí se projevují ve snahách o depolitizaci společnosti (i umění) na všech úrovních, vč. sexuální a rodové identity. „Zuzana Štefková ve svém textu zaznamenává podobné pocity konkrétně u předních českých kvír umělců, jimiž jsou Mark Ther a Radim Labuda. Oba popisují, že jejich cílem není tvořit gay umění a škatulkovat se, ačkoliv svoji sexualitu oba ve své tvorbě tematizují a oba dva například spolupracovali s kvír filmovým festivalem Mezipatra. Labuda vyjadřuje touhu po stavu společnosti, ve kterém by homosexualita nebyla politickým tématem.“³⁸ Podobnou situaci ve své eseji *Vystoupit ze tmy: Proč může být nálepka „lesbické umění“ užitečná?* zveřejněné v roce 2020, jako pokračování její studie místního lesbického umění, představila básnířka a kulturní publicistka Andrea Vatulíková: „Ani v dnešním demokratickém světě se lidé nechtějí dobrovolně ocejchovávat, „špinit“. Když se však gay umělci a lesbické umělkyně sami k těmto otázkám nehlásí, pomáhají upevňovat zažitý model, že naše umění a kultura je čistě heterosexuální záležitostí.“³⁹ Skrze optiku historicky,

37 ZIKMUND–LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from central europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 1-2. ISBN 978-80-905271-0-2.

38 DRTINOVÁ, Natálie. *Queer umění v Česku a na Slovensku: ukotvení a chápání queer umění*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií. s. 14.

39 VATULÍKOVÁ, Andrea. *Vystoupit ze tmy: Proč může být nálepka „lesbické umění“ užitečná?*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2020, XVI(16: Queer umění) [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/16/vystoupit-ze-tmy>

kulturní antropoložky a vedoucí Katedry genderových studií FFUK Věry Sokolové vyvětluje že, „obava lesbických umělkyň z nálepek má svou logiku. Společenské vidění i umělecké zobrazování světa, jenž nás obklopuje, je implicitně heterosexuální, pokud se samo nevymezení jinak. Ovšem všichni umělci tvoří umění ze své vlastní pozice – z pozice, z jaké nahlíží svět. Nelze do něj nezahrnout svůj gender, jak psala již Sokolová.“⁴⁰

Při procházení publikací *What a material! Queer art from central europe*, která nabízí profily kvír umění v Česku, Slovensku a na Slovesnu se v částech o českém kvír umění setkáme převážně s homoerotickými kresbami nahých mužů (Ladislav Vlodek, Josef Krasický, Jan Konůpek, František Kobliha, Miloš Jiránek, aj.) a několika mužskými umělci v jejichž tvorbě se vyskytují homosexuální motivy (Ondřej Brody, Evžen Šimera, Radim Labuda, Mark Ther). Pro Labudovu tvorbu, jsou charakteristická vrstvená videa, v nichž se mísí filozofické citáty v kontrastu s banálními každodenními výjevy, které pomocí nepatrných indicií odkazují na komplexnější témata identity bez otevřených politických komentářů.⁴¹ Dílo Marka Thera nabízí reflexivní vyprávění o historických a osobních tématech, často s melancholickým či temným podtextem.⁴² Tato subtilnost české kvír umělecké scény odráží společenský kontext, v němž se kvír identity existují v prostředí pocitu relativní tolerance, což umožňuje rozvoj osobních příběhů s menší potřebou otevřeného odporu či aktivismu. Co se týče skromného zastoupení nemužského umění, setkáme se zde s Michelle Šiml, jež se ve svých fotografiích věnuje rodové nekomfortitě, Janou Štěpánovou která foto a graficky zpracovává témata kvír klubu a lesbické identity,⁴³ a s prací Dariny Alster se můžeme krátce seznámit v záznamu performace kritizující současnou katolickou církev jež se izraelsko-slovenskou politicky angažovanou umělkyní a kurátorkou Tamarou Moyzes uskutečnilx při návštěvě papeže Benedicta XVI v roce 2009.⁴⁴

Oproti tomu polské kvír umění představuje v publikaci zejména lesbické a trans* dílo, jež vystupuje jako živá a konfrontační síla, která se přímo zasazuje v konzervativním společensko-politickém klimatu. Jako příklad této aktivní snahy o nabourávání zavedených struktur je například zásadní a přelomová přehlídka kvír umění *Ars Homo Erotica*, která konfrontovala historické sbírky s aktuálním kvír umění, čímž se zasadila o narušení veřejného

40 Ibidem.

41 ZIKMUND–LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from central europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 16. ISBN 978-80-905271-0-2.

42 Ibidem, s. 17.

43 Ibidem, s. 18.

44 Ibidem, s. 41.

diskurzu o právech a viditelnosti kvír osob a kvír umění.⁴⁵ Výstava se uskutečnila v Národním muzeu ve Varšavě, v srpnu 2010 a její realizaci umožnil tehdejší ředitel instituce - radikální historik a kurátor umění Piotr Piotrowski, ten byl později institucí donucen k rezignaci.⁴⁶ Umělkyně a skupiny jako Alexandra Polisieicz, Rafalala, Da Boys, Barbie Girl⁴⁷ se zabývají tématy viditelnosti, identity a odporu a odrážejí komunitu, která aktivně zpochybňuje tradiční hodnoty a snaží se potvrdit své právo na přítomnost ve veřejné sféře.

Slovenské kvír umění, jak ilustrují díla Michala Murina, Márii Čorejové, Maroše Rovňáka a Richard Fajnora, se vypořádává s hluboce zakořeněným náboženským konzervatismem tamní společnosti. Michal Murín v dragu *Rotterdamské madonny* (1998), kojícím sochu anděla, zasáhl do tabu náboženské ikonografie a upozornil na kvír interpretaci Madony jako postavy překračující tradiční hranice reprodukce a i pohlaví.⁴⁸ Rovňák (2002) zasvětil jeho korzety a svěrací kazajku z přešitých a vyšívaných církevních rouch politikům, jako reakci vůči jejich homofobním postojům.⁴⁹ Mária Čorejová skrze křesťanské symboly tematizuje výchovu v lesbickém partnerství přímo v synagoze v jejím díle *A Point of View* (2006)⁵⁰ a Richard Fajnor ve své performanci *Do you register your Partnership?* (2000-2006) zavěšen ve svatebních šatech vzhůru nohama, kritizuje nemožnost registrovaného partnerství⁵¹, jež stále trvá.⁵² Tyto příklady poukazují na kritickou angažovanost slovenské kvír umělecké scény vůči konzervativním postojům církve, státu a společnosti ke kvír právům.

Na základě srovnání z publikace *What a material! Queer art from central europe*, přicházíme skrze jednotlivé profily na to, že oproti kvír umění v Polsku a na Slovensku, se na České scéně projevuje absence politických témat s aktivistickými ambicemi. V Polsku a na Slovensku, kde kvír komunita čelí intenzivněji náboženskému konzervatismu a politické opozici, má kvír umění častěji tendenci být progresivnější a více konfrontovat současnou politickou situaci. Brazilský pedagog a filozof Freire tvrdí, že kritické uvědomění si vlastního útlaku je klíčové pro zahájení

45 Ibidem, s. 21.

46 JAKUBOWSKA, Agata a Magdalena RADOMSKA, ed. *After Piotr Piotrowski: Art, Democracy and Friendship*. Poznaň: Adam Mickiewicz University Press, 2019, s. 12-13. ISBN 978-83-232-3577-4

47 ZIKMUND–LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from central europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 22. ISBN 978-80-905271-0-2.

48 Ibidem, s. 27.

49 Ibidem, s. 28.

50 Ibidem, s. 28-29.

51 Ibidem, s. 28.

52 EUROPA EU. *Registrovaná partnerství*. Europa EU [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_cs.htm

transformačního odporu.⁵³ Ve vysoce utlačovaných společnostech, si tak uměl*kyně vytváří zvýšené povědomí o svých podmínkách, což je podněcuje k rezistenci a vede je k tvorbě radikálnějšího kvír umění, které se aktivně angažuje proti konzervativním společensko-politickým strukturám a prosazuje kvír identity ve veřejném prostoru (např. performance ve volební místnosti polské trans umělkyně Rafalala z roku 2007, nebo svatební performance Richard Fajnora z let 2000–2006). Jeho radikalita se projevuje i v zastoupení různorodých hlasů a zvýšenou přítomností např. lesbických nebo trans* uměl*kyň. Proces uvědomování si svého útlaku umožňuje uměl*kyním proměnit svůj strach v motivační sílu k tvůrčímu vyjádření, které zpochybňuje status quo a posouvá hranice toho, co je společensky a politicky přijatelné.

Naproti tomu v o něco tolerantnějších společnostech jsou utlačovatelské struktury často subtilnější a méně bezprostředně ohrožující. Freireho koncept „falešné velkorysosti“ vysvětluje, jak mohou rafinované metody používané utlačujícími oslabit odpor drobnými ústupky a symbolickými akty podpory, aniž by skutečně řešily hlubší strukturální problémy.⁵⁴ Tím se snižuje vnímaná potřeba silného hnutí odporu, protože utlačovatelské struktury nejsou tak zjevné. Uměl*kyně v těchto kontextech nemusí tolik pociťovat naléhavou potřebu vzdorovat, což vede ke vzniku děl, která jsou sice stále kritická, ale postrádají stejnou intenzitu aktivní angažovanosti.

Většina existující literatury či akademických textů věnujících se kvír nebo homosexuální vizuální kultuře v Česku, se stejně jako předchozí odstavce zabývají především uměním vzniklém cca do roku 2013. Podobně jako diplomová práce Natálie Drtinové z roku 2019, která se obsáhle věnuje tomuto období a detailně popisuje mimo jiné i výstavní cyklus *Transgender me*.⁵⁵ Drtinová později, letos (2024), ve svém článku *Od lgbtq+ ke kvíření: Proměny výstav českého queer umění v posledních letech pro kulturní čtrnáctideník A2 – Od LGBT ke kvíření* popisuje a definuje dvě vlny kvír tematizace napříč českým uměním a delší odmlku která mezi nimi proběhla. Nová generace kvír uměl*kyň, která se představila zejména v rámci výstavní přehlídky *Hello My Name Is*, kterou v pražské galerii Světova 1 v roce 2022 připravili kurátoři Vít Novák a Zai Xu. Oproti první vlně současní umělci a umělkyně reflektují skutečnost, že

53 FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020, s. 47. ISBN 978-1-5013-0531-3.

54 FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020, s. 44-45. ISBN 978-1-5013-0531-3.

55 DRTINOVÁ, Natálie. *Queer umění v Česku a na Slovensku: ukotvení a chápání queer umění*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií.

tolerantní česká společnost není tolerantní dost a, že i kdyby, tak tolerance jim už nestačí.⁵⁶ Analýza současného stavu LGBT+ komunity v České republice odhaluje výrazný nesoulad mezi vnější prezentací tolerance a skutečnou situací. Výzkum "Být LGBTQ+ v Česku" (2022) kontinuální nárůst vnímání urážlivých výroků ze strany politiků a výrazný propad mezi kvalitou života cis LGB osob oproti těm trans* rodovým.⁵⁷ Toto mnohaleté vyjednávání mezi viditelností a skrýváním v zemi, která je vůči kvír identitám „poměrně tolerantní“⁵⁸, a absence kontinuity pozitivního vývoje definovalo podobu českého kvír umění, i přístup k němu. „Queerness se v současné vlně queer umění na naší scéně začíná prosazovat spíše jako diskursivní nástroj než téma k prozkoumání. Často se uplatňuje v kombinaci s jinými teoriemi a oblastmi, jako jsou queer ekologie, monstrozita (tu ostatně dlouhodobě zpracovává například i Eva Kořátková, v jejíž tvorbě je sexuální či genderová odlišnost jen jednou z mnoha odchylek od společensky akceptovatelného bytí) či queerness ve světě rostlin (například na výstavě Queer Nature umělkyně Céline Baumann v galerii VI PER v roce 2019).“⁵⁹

Následující práce se bude zabývat právě tímto kvír uměním vzniklým od počátků druhé dekády 20. Století.

56 DRTINOVÁ, Natálie. *Od lgbtq+ ke kvíření: Proměny výstav českého queer umění v posledních letech*. A2 kulturní čtrnáctideník. 2024, XX(02:České Kvíření), s. 15. ISSN 1803-6635.

57 PITOŇÁK, Michal a Marcela MACHÁČKOVÁ. *Být LGBTQ+ v Česku 2022*. [online]. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, 2023. ISBN 978-80-87142-52-3. Dostupné z: https://lgbt-zdravi.cz/WEB/wp-content/uploads/2023/02/BytLGBTQvCesku2022_report.pdf

58 ZIKMUND–LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from central europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012, s. 15. ISBN 978-80-905271-0-2.

59 DRTINOVÁ, Natálie. *Od lgbtq+ ke kvíření: Proměny výstav českého queer umění v posledních letech*. A2 kulturní čtrnáctideník. 2024, XX(02: České Kvíření), s. 15. ISSN 1803-6635.

1.2. Jazyk a ústa

Kvíření jazyka českého

Z dosavadní studie vývoje českého kvíru vyplývá, že nedostatek jazykových prostředků pro identifikaci sebe i zbytku nenormativních zkušeností, určil podobu celé epochy místního kvír umění, ta se zabývala zejména osobními identitárními narativy a zamýšlela se nad tím, co to vlastně kvír umění vůbec je.⁶⁰ Je zkrátka těžké definovat něco, co se obtížně pojmenovává, a to obzvláště cizím slovem. Jakou roli tedy v současném postavení kvír komunity sehrál právě její jazyk? Jaká je moc jazyka a jak může být jazyk zneužit i využit. Jak vypadají konkrétní aktuální snahy o kvíření českého jazyka? Pro přiblížení zvolených jazykových prostředků práce a pokračování v zasazení práce do lokálního kontextu, je zásadní prezentovat poznatky, které česká kvír komunita v několika posledních letech pracně začala formulovat do prvních pokusů, pouček a pravidel pro vytvoření a používání rodově neutrálního a citlivého českého jazyka.

„Jazyk, kterým mluvíme, a slova, která používáme, výrazně ovlivňují způsob, jakým uvažujeme o sobě a o světě. Jazyk odráží stereotypy, společenské normy a očekávání a disponuje prostředky, jak udržovat status quo – ve smyslu mocenských poměrů, vyhovujících vládnoucím vrstvám. Mezi tyto prostředky patří například generické maskulinum, které udržuje ženy a genderově nekonformní lidi v pozadí každodenního dění. Jazykem však můžeme myšlení právě tak dobře proměňovat.“⁶¹ Takhle začíná vyvrcholení několika letého snažení tvůrčí skupiny pro kvíření jazyka českého – manuál v podobě zinu, o jehož vydání se zasadila mezioborová platforma Institutu úzkosti. V něm se mimo jiných textů nachází i práce jazykovečkyně Janě Valdové, autorky publikací o rodově neutrálních jménech a také mnohých posudků o změně jména, která mnohým trans* lidem změnila život. Za další zásluhy, které předcházely vzniku publikace vděčíme bez pochyby i neziskové organizaci Transparent*, která se ve svých blogových a instagramových příspěvcích věnuje nejen nebinární češtině, ale šíření povědomí a vzdělávání komunit i veřejnosti v otázkách týkajících se transrodových a nebinárních osob. Od svého vzniku v roce 2015 se Transparent prostřednictvím různých aktivit, jako jsou informační

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ ROSE, Jamie, Jana VALDROVÁ, Toby WEHLE a SINGULARIS, KLEINHAMPLOVÁ, Barbora, ed. *Manuál kvíření jazyka českého* [online]. Praha: Institut úzkosti, 2023 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z:

http://www.institutuzkosti.cz/media/files/W1siZiIsiY1ZDVKOWQvM2MONTq0MDcxNiU0Y2ZmNCJdXQ/zin%20n%C3%A1hled.pdf?sha2902b015c65c3eab&fbclid=IwAR1dftilw06kVF8rZnu1dHEuyCrsGoPnOKqmaEdQWEpYJp1Dy_EToxlRQiQ_aemAXHUVYIMLWVgkSaup_kiGQnBeCxPNkyGUfNioUafiovrBw8gH_Qx1NByDOL1lg3HU6a8ns6fZ3R-mG_TXX8Vabnf

kampaně, semináře a workshopy, zasazuje o právní i sociální změny ve prospěch trans* komunity.⁶² Za knižní počiny z poslední doby které v celém svém rozsahu reflektují snahu a rodově senzitivní jazyk stojí za zmínku překlad knihy *Zrušte rodinu* (generické femininum) a překlad knihy *Za hranice genderové binarity* (hvězdičky).

Nynější snahy o kvíření českého jazyka ukazují na důležitost reflexe mocenských struktur skrze jazyk, který používáme. Jazyk, s jeho schopností odrážet i utvářet společenské normy, má klíčový význam v procesu proměny myšlení. Tyto pokusy o jazykovou inovaci vychází z potřeby reflektovat rodovou rozmanitost a jiné identity, které jsou v našem jazyku přehlíženy. Důležitou rolí jazyka při vytváření a zpochybňování identit se zabývá například Sedgwick, která upozorňuje na různé způsoby jazykové performativity během vlastní sebeidentifikace, coming-outu nebo použití kvír ve třetí osobě, odhaluje tak zásadní vztah mezi jazykem, osobností a společenskými normami.⁶³

V kontextu akademické diskuse je zřejmé, že rodově senzitivní jazyk není jen otázkou lingvistické preference nebo politické korektnosti; je to ústřední činitel v budování inkluzivnější a spravedlivější společnosti, která uznává a ctí rozmanitost lidských zkušeností a identit. Jazyková inkluzivita a respekt k rodové rozmanitosti tak stojí v centru současných sociálních a kulturních změn, které směřují k většímu uznání a akceptaci rozdílů jako neodmyslitelné součásti lidského společenství (možnost volby mezi přechýleným a nepřechýleným tvarem příjmení, rozšířený seznam rodově neutrálních jmen z r. 2023⁶⁴).

Jazykové inovace vyžaduje aktivní účast a otevřenost ke změnám ze strany celé společnosti, stejně jako ochotu učit se a adaptovat se na nové formy vyjádřování. Aby bylo možné dosáhnout širšího přijetí a normalizace rodově senzitivního jazyka, vyžaduje tento dynamický proces dlouhodobou spolupráci mezi lingvistkami, pedagogickým, médií a veřejností. V praxi to kromě vyhýbání se sexistickým i jiným zneužívaným tvarům (něžné pohlaví, lesbičky x lesby, člověk na vozíčku x vozíku) a dotazování se na preferovaný rod osoby, zahrnuje experimenty s novými gramatickými formami a adaptaci stávajících struktur jazyka, jako je používání rodově neutrálních formulací, střídání ženského a mužského rodu, nebo využívání nových gramatických a lexikálních nástrojů, jako jsou hvězdičky (*) k označení všech gramatických variant, jednotné zájmeno „oni“ pro osoby s nebinární identitou nebo jiné speciální koncovky,

62 TRANS*PARENT Z. S. O *Trans*parentu*. Trans*parent [online]. 2020 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/kdo-jsme/>

63 SEDGWICK, Eve Kosofsky. Queer and Now. In: *Tendencies*. London: Routledge, 1994, s. 10. ISBN 0-415-10814-4.

64 MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Seznam rodově neutrálních jmen*. MVČR [online]. 2023 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/seznam-rodove-neutralnich-jmen.asp>

keré umožňují všem bez rozdílu vyjádřit svou identitu, tak jak si přejí.⁶⁵ Jedním z hlavních cílů je vyvrátit transfobní vnímání jazyka jako něčeho neměnného.

Ve své práci jsem se rozhodl pro volné experimentální střídání všech různých výše popsaných postupů, abych je čtenářstvu prezentoval v praxi a zároveň pomohl v jejich zasazení do čím dál běžnějšího použití. Rozhodl jsem se pro kombinaci a ne pouze pro jedno řešení, abych ukázal, že jazyk slouží sdělení a je jen na autorstvu jak s ním chce pracovat. Co se týče přístupnosti práce, věřím, že i se zmíněnými jazykovými pokusy se bude tato esej řadit k nejpřístupnějším textům, které byly v rámci této studie zpracovány.

Osobní poznámky

Rád bych specifikoval*a pozici ze které ke čtenářstvu píši a to konkrétně jakožto občan*ka České republiky, bílé pleti, narozen do těla biologicky rozpoznávaného jako „ženské“. Byla jsem vychovávána ukrajinskou ekonomickou uprchlicí mojí maminkou samoživitelkou a v počátcích mých dvacátých let jsem dokončil sociální coming out jakožto nebinární trans* kvír lesba(Juchů!). Nerad*a čtu, dělá mi problém text pochopit nebo u čtení neusnout, ale snažil*a jsem se. Všichni říkají, že chytrí lidé čtou, a že číst se prostě musí. Málo kdo říká, že čtení je často nuda a že někomu se čte lépe, než druhému. Knížky a texty, které jsem četl v rámci rešerše pro tuto práci, mě často dost štvaly, protože se mnohdy hlásily k low theory - jenomže já jsem asi mnohem níž než je low theory. Alespoň tam jednou za čas byl nějaký super citát, který mě pošimral za krkem a připomněl mi nějaký silný zážitek nebo pocit, z demonstrace, klubu, nebo ze školy. Mě ště, že se ve škole učíme rozumět a psát odborným textům, ale přitom podezírám všechny autork*y, že tímto jazykem píšou, protože je to vlastně mnohem jednodušší. To napíšete Úvod, Úvod úvodu, Závěr úvodu, co je to kvír a co umění a už nezbyvá místo na papíře...

Přeji si aby někdo koho baví číst a psát více než mě, přeji si aby ona*ono*oni*on*onyx*xxx psalx o kvír umění a o kvír příbězích a nápadech, tak aby to mohlx pochopit všichni.

Tahle práce by měla být needy rebelka, měla by se stát křikem po pozornosti vůči kvír

65 COUFAL, Linda. *Co to dělají s naší češtinou?!*. A2 kulturní čtrnáctideník. 2024, XX(02: České Kvíření), s. 15. ISSN 1803-6635.

uměleckým aktivitám za hranici těch neúspěšnějších příkladů, které zmiňuji v bakalářské práci. Měla by ukázat, proč stojí za to se zabývat také kvír uměním, které je někdy opravdu super a někdy fakt hrozně trapný. A většinou to druhý.

Říká se, že pro porušení pravidel je nejprve třeba si mistrovsky osvojit řemeslo. Já si myslím, že je to naopak. Ale pokud nejste kvír, tak to stejně nikdy nepochopíte. My se narodíme do světa, kde si musíme hrát na to, že nejsme kvír – je to taková nevyřčená úmluva, která se vyřkne hned, když už téhle NEJnudnější a NEJotravnější hry na světě chcete nechat... Proč musím být cis a hetero, než budu kvír?! Proč se mám někomu furt outovat? Komu slouží coming out: hnusnému smradlavému cistému – tomu jedině. Dokud si dokonale neosvojíte cistém, nemůžete být kvír, jenomže dokud chcete být kvír, tak jste si dokonale neosvojilx cistém. *Break the code! Z podstaty exkluzivity uměleckého světa a potřeby dělit amatérské hobby od profesionálního umění není možné nikdy pochopit podstatu kvírnes ani podstatu kvír umění. Avšak proč, se tématu věnuji a proč věřím, že je to třeba? Pro tento text zůstává v zájmu vytvořit jeden z možných způsobů jak rozpoznávat kvír umění a kde ho hledat. Cílem je přesunout pozornost na kolektivní a podprahový aspekt kvír umění a odstranit pejorativní význam z aktivistických či politických cílů kvír umění. Obhájit to, proč právě to je to, co kvír umění definuje a vytváří. Z podstaty kvírnes těchto způsobu, ale existuje nekočně mnoho. Je velmi pravděpodobné že se nám kvír umění nebude líbit, nebudeme ho považovat za dostatečně kvalitní, nebude splňovat podmínky, které mu klademe, ale to je právě jedna z věcí co z něj dělá, to co je. Myslím si, že je důležité dovolit kvír umění nespĺňovat tyto nároky a procvičovat tak míru přijetí kvírnes, kterou jsme ochotné*i poznat. Otázkou ale zůstává, zda si kvír umění vůbec přeje být objeveno a zda může zůstat kvír pakliže by se setkalo s větší pozitivní pozorností nebo se stalo více normálním?

„Zde je důležité pochopit rozdíl mezi „normálním“ a „normativním“. Něco je normální, pokud se toho ve skupině nachází numericky významné množství. Pokud například vyberete náhodnou skupinu student*ek, je pravděpodobné, že velké procento z nich bude mít na nohou tenisky. To znamená, že mít tenisky je v této skupině normální. Normativní je to, co společnost povýší do mocenské pozice. V našem příkladu by tedy normativita vypadala tak, že by konkrétní značka tenisek byla prosazována jako nejlepší. Normativita je tedy o hodnotovém soudu a neměla by se zaměřovat s normalitou nebo přirozeností.“⁶⁶

Kvírnes ztělesňuje kritické zkoumání identity a struktur společnosti. Perspektivy, které nám nabízí např. Ramell, Edelman a Muñoz zdůrazňují kvírnes jako neustálé stávání se, narušení

66 VAID-MENON, Alok a Lála MYSL. *Za hranice genderové binarity*. Praha: Yoli, 2023, s. 39. ISBN 978-80-242-8752-2.

společenské organizace, respektive utopickou figuraci. Tato pojetí naznačují, že ačkoli je kvírnos v současnosti spjata se strukturami útlaku, její fundamentální kritika, imaginativní aspirace a potenciál naznačují formu existence, která by mohla tyto podmínky překonat.

Dalším významným aspektem proč na kvír umění ukazovat, proč jej sbírat a dokumentovat pramení z potřeby budování kvír archivů. Ty představují kritický odklon od tradičních archivních postupů a zahrnují vícerozměrný přístup k dokumentaci, uchovávání a analýze LGBTQ+ historie a zkušeností. Kvír archivy neslouží pouze jako úložiště materiálních artefaktů historie, ale jako dynamické entity, které se zabývají hmatatelnými i nehmataelnými prvky, jež překračují omezení textové dokumentace a vypráví rozmanité příběhy kvír komunity kvír jazykem. Takový přístup rozšiřuje rozsah toho, co je považováno za hodné uchování a zasazují se v boji se systematickým vymazáváním a marginalizací určitých osob či skupin z kolektivní paměti. Kvír archivy slouží jako klíčové prostory pro vzpomínání i spekulativní imaginace, pro posilování komunitních vazeb a kontinuity, jež zaznamenává rozmanité formy(performance, protesty, osobní momenty) kolektivního úsilí o osvobození a budování vize spravedlivějšího světa.⁶⁷

„O potřebě vytváření kvír archivů psala řada kvír teoretiků a teoretiček, jako jsou José Esteban Muñoz, Jack Halberstam či Ann Cvetkovich. Halberstam nás nabádá k přeformulování významu slova archiv a k plnému vnímání jeho možného významu: „Archiv není pouhým úložištěm; je to také teorie s kulturní relevancí, budování kolektivní paměti a komplexní záznam kvír aktivit.“⁶⁸ Muñoz zdůrazňuje význam archivace všeho pomíjivého, Cvetkovich zase klade důraz na archivy pocitů a emocí. Kvír komunita se s pomíjivostí své historie potýká dlouhodobě a na celém světě, ale v zemích bývalého východního bloku se propast mezi současností a ne tak dávnou minulostí často zdá podstatně větší.“⁶⁹ Za takovou práci vděčíme lokálně zejména tvorbě platform jako jsou: Společnost pro queer paměť, Secondary Archives, Svědectví: Ženským hlasem, Queer Archives Institute a East Art Mags.

Podobně jako José Esteban Muñoz v jeho *Cruising Utopia* se „na těchto stránkách budu pokoušet popsat estetické a politické postupy, které je třeba vnímat jako nezbytné způsoby vykročení z tohoto místa a času k něčemu plnějším, rozsáhlejšímu, smyslnějšímu a

67 CVETKOVICH, Ann [@EMPAC | Experimental Media and Performing Arts Center at Rensselaer]. *Artist Curation as Queer Archival Practice*. Online, video. 2020-04-20. [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=vyzXsr4MZZw&ab_channel=EMPAC|ExperimentalMediaandPerformingArtsCenteratRensselaer

68 HALBERSTAM, Jack. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press, 2005, s. 169-170. ISBN 0814735843.

69 DRTINOVÁ, Natálie. *Queer archivní bádání: O boji s pomíjivostí historie*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2020, XVI(16: Queer umění) [cit. 2024-04-06]. Dostupné z: <https://www.advoika.cz/archiv/2020/16/queer-archivni-badani>

jasnějšímu. Od sdílené kritické nespokojenosti, se přesunout ke kolektivní potencialitě.⁷⁰ Takové sbírky okamžiků, záblesků a všech stop, které byly po cestě zanechány, slouží jako zásadní důkazy kvír existence, energie, proměnlivosti a je připomínkou, že jiný svět je možný.

70 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009, s. 189. ISBN 9781479813780.

2. Kvír umění vs. kvír praxe

2.1. Eskapismus/ Subverze

Předurčení k selhání

V současném diskurzu se eskapismus často vztahuje k duševnímu rozptýlení od nepříjemných nebo nudných aspektů každodenního života, obvykle prostřednictvím činností zahrnujících představivost nebo zábavu. Takový koncept konzumace médií za účelem snižování úzkosti se stává obzvláště významným, když se aplikuje na marginalizované komunity. Pro ženy, queer, transrodové a crip osoby, stejně jako pro lidi globální majority a lidi z ekonomicky znevýhodněného prostředí, může eskapismus sloužit jako zásadní mechanismus zvládnání systémového útlaku a každodenní diskriminace, které čelí.

V kontextu queer teorie má eskapismus dvojí význam. Na jedné straně představuje ústup a odmítnutí cis-heteronormativních a vylučujících společenských hierarchií a očekávání, do prostor, které uznávají jejich kvír identitu a zkušenost. Na druhou stranu může takový útěk vést až do míst, kde se znovuvytváří jiné možnosti existence mimo utlačující společenská omezení, formou odporu, kde lze zkoumat a prožívat alternativní reality a narativy.⁷¹

Ve videohrách i v raveových kulturách dochází k jedinečnému prolínání hry, performance a protestu. Tyto subkultury, které mají blízko k součnému umění, poskytují experimentální hřiště, kde nemusí platit obvyklá pravidla, kde herní mechaniky nebo politika na tanečním parketu mohou podvracet tradiční rodové role a společenská očekávání. Subverzivní síla těchto prostor spočívá v jejich schopnosti podporovat nové formy společenské organizace a interakce, které oslavují kvír identity.

Kurátorka a spisovatelka Legacy Russel a Jack Halberstam se zabývají tím, jak mohou digitální prostory⁷² a některé subkultury sloužit jako místa pro kvír čas a prostor. Halberstam zkoumá kvír účast v subkulturách a popisuje jak tyto oblasti umožňují kvír osobám dlouhodobé zkoumání vlastní nekonformity.⁷³ Ve videohrách kvír hráč*ky často nacházejí platformu pro takové vyjádření, které by v reálném životě mohly být potlačovány. Útěk je v tomto kontextu rekonceptualizován nejen jako ústup z hmatatelné reality heteronormativní společnosti, ale jako aktivní zapojení do alternativních např. digitálních prostorů, které kvír těla obývají a nově definují. Tato forma digitálního eskapismu se stává strategickým nástrojem přežití a odporu a nabízí kvír osobám způsob, jak si znovu představit svou existenci mimo hranice fyzického světa.

71 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009, s. 2004. ISBN 9781479813780.

72 RUSSELL, Legacy. 09 Glitch Refuses. In: RUSSELL, Legacy. *Glitch Feminism: A Manifesto*. London: Verso, 2020. ISBN 978-1-78663-266-1.

73 HALBERSTAM, Jack. Queer Temporalities and Subcultural Lives. In: *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press, 2005, s. 152-187. ISBN 0814735843.

Videohry i rave kultura umožňují kvír osobám existovat mimo synchronizaci s běžně uznávaným časovým rozvrhem – taková setkání se mohou protáhnout na celé hodiny od noci do rána a účastníci* se mohou těmto aktivitám věnovat v jakémkoli okamžiku svého života, což odráží odlišné strukturování životních priorit a odmítání tradičních "dospělých" povinností. Nejedná se pouze o fázi, ale o zásadní součást jejich celoživotního utváření a vyjadřování identity.⁷⁴ Účast v těchto subkulturách je sama o sobě formou subverze, není pouhým trávením volného času; je to významná součást budování společenství, která zpochybňují zavedené struktury. Tyto momenty jež mohou být většinou společností vnímány jako selhání, nebo také jak popisuje Russel – *glitch*, jsou zásadním aspektem kvír existence, hry, i tance, ve světě který upřednostňuje cisheteronormativní životy.

V této kapitole se budu v kontextu současného umění zabývat specifickými způsoby kvír eskapismu a subverze, konkrétně na příkladu videoherní a rave subkultury a to jak vstupují do české umělecké výstavní scény. Budu se snažit osvětlit jak mohou videohry a rave přesáhnout tradiční umělecké a zábavní hranice a to jak mohou fungovat jako inkluzivní platformy vzdoru a současně stále udržovat škodlivé hierarchie. Zkoumáním integrace vztahové estetiky a sociálně angažovaných uměleckých postupů se pokusím přiblížit, jak tato média mohou nejen odrážet, ale i aktivně utvářet složitost a bohatost kvír životů. Také se pokusím diskutovat širší otázky týkající se zpřístupnění takových uměleckých děl a kvírění nejen jejich obsahu, ale také publika, jemuž jsou nabízeny. Eskapismus v kvír kontextu slouží nejen jako únik před heteronormativní společností, ale jako strategický nástroj pro přežití a odpor. Vytváří alternativní prostory, kde mohou kvír osoby bezpečně zkoumat svou identitu a vytvářet nové formy existence mimo tradiční společenské struktury. Tento proces, jak je popsán v teoretických pracích Jacka Halberstama a Legacy Russel, představuje radikální praxi odporu proti dominujícím normám, protože únik zde představuje odmítnutí, které otevírá nové možnosti pro kvír vyjádření a transformaci.

Má hra, má pravdila

Videohry patří bezesporu mezi nejdominantnější média dnešního světa, dle odhadů hrají videohry až 3,5 miliardy lidí, což je téměř polovina našeho světa. Takové odhady jsou samozřejmě trochu problematické, protože záleží podle čeho a jak k měření přistupujeme (např. co se týče příjmů, válčují videohry filmový i hudební průmysl dohromady⁷⁵), je však jasné, že se videohry stávají všudypřítomné.⁷⁶ Není se proč divit: svým hráčkám a hráčům nabízí videohry

74 HALBERSTAM, Jack. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press, 2005, s. 174. ISBN 0814735843.

75 DIVERS, Gavin. *Gaming Industry Dominates as the Highest-Grossing Entertainment Industry*. Gamer hub [online]. 2023 [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://gamerhub.co.uk/gaming-industry-dominates-as-the-highest-grossing-entertainment-industry/>

76 DFC INTELLIGENCE. *Global Video Game Audience Reaches 3.7 Billion*. DFC Intelligence [online]. 2023 [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://www.dfciint.com/global-video-game-audience-reaches-3-7-billion/>

únik od skutečného světa a co víc, nabízí jim být tím, čím si přejí, ve světě v jakém si přejí. Ve světech, které mají šanci popírat a vstupovat do fungování toho fyzického.

Jaký je potenciál videoherního světa, proč byly videohry vždy kvír a limity mainstreamového herního průmyslu ve ztvárnění queer postav a příběhů? Hry nabízejí jedinečné příležitosti pro vyprávění příběhů a zkoumání identity a slouží jako zásadní platforma pro marginalizované komunity, které se mohou vidět reprezentované způsobem, který v jiných médiích často chybí. Přítomnost silné kvír videoherní komunity je do značné míry způsobena schopností tohoto média poskytovat bezpečný a inkluzivní prostor, kde mohou jednotliv*kyne zkoumat a vyjadřovat svou identitu bez následků, jaké by toto experimentování mohlo mít v jejich žité realitě.⁷⁷ Tento aspekt budování komunity je významně podporován online platformami, které zprostředkovávají spojení mezi kvír hráč*kami po celém světě, a podporují tak vznik podpůrné sítě a sdíleného kulturního prostoru.⁷⁸ Kvír hry nenabízí jenom prostor úniku, ale také formu kyberosvobození - kde se digitální sféra stává místem radikálních možností a proměn. Bo Ruberg nebinární teoretik kvír herních studií ve své knize *Queer Game Studies* pojednává o utopickém potenciálu kvír videoher a výstavbě alternativních světů podobně jak o tom píše José Esteban Muñoz.⁷⁹

Navzdory tomuto potenciálu herního prostředí se mainstreamovému průmyslu v naprosté většině nedaří komplexnost kvír vyprávění i zkušeností adekvátně reprezentovat. V mainstreamovém herním průmyslu se začlenění kvír postav často řídí symbolickým přístupem, který je veden spíše kapitalistickými pobídkami než snahou o skutečnou rozmanitost. Podle videoherní vývojářky a profesorky herních studií Naomi Clark v knize *Video Games Have Always Been Queer* je obvykle cílem této implementace přilákat širší publikum povrchním zvýšením diverzity, aniž by se zásadně změnily herní příběhy nebo mechaniky. Takový tokenismus je patrný v sériích jako *Fable* a *Dragon Age*, kde je LGBTQ+ zastoupení omezené a nemá výrazný vliv na hlavní příběh hry, což akorát posiluje binární pohled na gender a sexualitu. Takový přístup nejenže nezpochybňuje dosavadní vnímání hráčů nebo neiniciuje přemýšlení o kvír realitě, ale také redukuje kvír postavy na pouhé marketingové nástroje, čímž podkopává potenciál videoher jako média pro kulturní kritiku a společenskou změnu.⁸⁰ Je důležité přejít od této tokenizované reprezentace ke smysluplnějšímu a ucelenějšímu zobrazení kvír zkušeností ve hrách a to skrze prvky herního narativu, ale také začleněním kvír herních mechanismů, které zpochybňují normy a cíle konvenčního herního designu. Tento přesun představuje odmítnutí gay asimilace směrem vůči kvír disruptivním přístupům jež se snaží zpochybnit a transformovat stávající struktury.⁸¹

77 RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 157-158. ISBN 978-1-5179-0037-3.

78 Ibidem.

79 Ibidem, s. 251.

80 RUBERG, Bo. *Video Games Have Always Been Queer*. New York: New York University Press, 2019, s. 17. ISBN 9781479831036.

81 CLARK, Naomi. What Is Queerness in Games, Anyway?. In: RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 5. ISBN 978-1-5179-0037-3.

Clark tvrdí, že kvír herní design má potenciál radikálně změnit naše chápání toho, co videohry jsou a jak fungují.⁸² Podobně, jak popisují Jack Halberstam⁸³ nebo Legacy Russel⁸⁴, chyba/glitch se může stát také nástrojem kvíření her a možností jak v jejich rámci interpretovat nebo prožívat kvír zkušenost.⁸⁵ Tato perspektiva vybízí ke zkoumání toho, jak se chyby, závady, odchylky, nedostatky a nekonvenční vyprávění mohou stát také prostředkem kvíření her a možností jak v jejich rámci interpretovat nebo prožívat kvír zkušenost.⁸⁶ Tato perspektiva vybízí ke zkoumání toho, jak lze glitch vnímat jako nástroj odporu a inovace – jako *sociokulturní malware*, který popisuje Russell.⁸⁷ Příkladem může být tvorba trans videoherní tvůrkyně Anny Anthropy a konkrétně její hra *Dys4ia*, která používá neúspěch hráč*ek jako narativní nástroj, který vyjadřuje emocionální a společenské překážky, jimž čelí transrodové osoby během tranzice. V tradičních videohrách je neúspěch neúspěchem, který hráč*ky nutí, aby se pokusily zvládnout úkol znovu a lépe. Ve hře *Dys4ia* však neúspěch slouží jako kritický odraz reality ne jen pouhá překážka, kterou je třeba překonat.⁸⁸

Kvír hry neposkytují pouze reprezentaci, ale skrze reflexivnější herní zážitky otevírají nové možnosti pro všechny hráč*ky a kladou kritické otázky týkající se společenských zvyklostí a struktur moci v rámci herního průmyslu i mimo něj. Videohry jsou tak navzdory toxickým charakteristikám mainstreamového herního průmyslu, mocným nástrojem kulturní kritiky a společenské změny se silným edukativním potenciálem, jež podporuje porozumění napříč různými identitami. Subverze, jak je reflektována ve videohrách a rave kultuře, představuje důležitý mechanismus, jakým kvír komunity podvracejí cisheteronormativní struktury. Tyto subkultury umožňují kvír osobám vytvářet nové formy sociální interakce a organizace, které oslavují jejich identitu a odolávají konvenčním normám. Jak zdůrazňuje práce Legacy Russel a Jacka Halberstama, subverze je klíčovým nástrojem pro kvír osoby, které se snaží redefinovat své místo ve společnosti a vytvářet inkluzivní a bezpečné prostory pro všechny.

Nezábavné hry v galeriích

Jak se videohry integrují do uměleckého světa a jaké jsou výzvy spojené s jejich prezentací v galerijním prostředí? Jaké přístupy využívají videohry k rozšiřování hranic umění?

82 Ibidem.

83 HALBERSTAM, Jack. *The Queer Art of Failure*. Durham a London: Duke University Press, 2011. ISBN 978-0-8223-5045-2.

84 RUSSELL, Legacy. *Glitch Feminism: A Manifesto*. London: Verso, 2020. ISBN 978-1-78663-266-1.

85 HALBERSTAM, Jack. Queer Gaming: Gaming, Hacking, and Going Turbo. In: RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 192-198. ISBN 978-1-5179-0037-3.

86 HALBERSTAM, Jack. Queer Gaming: Gaming, Hacking, and Going Turbo. In: RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 192-198. ISBN 978-1-5179-0037-3.

87 RUSSELL, Legacy. 09 Glitch is Virus. In: RUSSELL, Legacy. *Glitch Feminism: A Manifesto*. London: Verso, 2020. ISBN 978-1-78663-266-1.

88 RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 251-252. ISBN 978-1-5179-0037-3.

Švýcarský kurátor umění Hans Ulrich Obrist ve svém rozhovoru popisuje videohry jako zásadní médium současného umění a zdůrazňuje jejich význam pro kulturní instituce. Ve své práci jako kurátor v londýnské galerii Serpentine zkoumá, jak videohry rozšiřují hranice tradičních uměleckých forem a nabízejí nové možnosti vyjadřování. Obrist se zajímá o integraci videoher do uměleckých výstav a snaží se propojit digitální herní svět a jeho principy fungování s fyzickým prostorem galerií, jako nástroj pro sociální a kulturní reflexi. Takové postupy uplatnil například v rámci výstavy *Worldbuilding: Gaming and Art in the Digital Age (2022–2025)*.⁸⁹ Součástí žurnálu, který se stejně jako Obristova výstava zabývá vytvářením světům byla i esej *No Fun: The Queer Potential of Video Games that Annoy, Anger, Disappoint, Sadden, and Hurt*. Ruberg se v něm zabývá potenciálem nezábavných her a zpochybňuje běžně rozšířený názor, že videohry by měly být primárně zábavné. Místo toho nabízí perspektivu, že hry mohou být platformou pro prozkoumávání a vyjádření široké škály emocí, včetně těch nepříjemných jako je frustrace nebo zklamání. Ruberg argumentuje, že takové hry mohou podporovat hlubší reflexi a porozumění složitým sociálním a osobním tématům. Poukazuje na to, že přijetí her, které nejsou výhradně zábavné, může obohatit herní průmysl o nové formy vyjádření a umožnit hrám stát se vážnějším a uznávanějším uměleckým médiem.⁹⁰

Galerijní svět má s nezábavou ostatně mnohem bližší vztah než mainstramové videohry, proto se s jejich vystavováním pojí docela jiné výzvy. Ty zahrnují technickou složitost a potřebu adekvátního kontextu pro pochopení a ocenění her jako uměleckých děl. Častým problémem je nedostatečná znalost ovládání her mezi kurátorstvem výstav i jejich návštěvnictvem, což může vést k frustraci a snížení uměleckého zážitku. Efektivní komunikace ovládacích prvků a herních mechanismů prostřednictvím jasných instrukcí je klíčová pro zajištění plynulé interakce a hlubšího porozumění dílům. Dále je důležité, aby výstavy nepodléhaly pouze fascinaci novotou videoher v galerijním prostředí, ale aby se soustředily na kritický pohled a analyzovaly hry v širších kulturních a společenských kontextech.⁹¹

Všechny tato obdobná témata ve své činnosti reflektuje český kvír videoherní kolektiv No Fun. Ten se významně podílí na rozvoji kvír videoherní kultury v České republice, a to jak prostřednictvím svých workshopů, tak i interaktivních výstav. Tento modulární kolektiv, tvořený uměleckým videoherním tvůrčím duem Růžoví Plaměňáci: Alex Petrova a Markéta Soukupová, multimediální umělkyně Max*ine Vajt, herní teoretik Ondřej Trhoň a vývojář Andrea Hubert, aktivně pracuje na začlenění kvír narativů a mechanik do videoher, což umožňuje hráč*kám hlubší identifikaci s hrami bez ohledu na gender či sexuální orientaci. Jejich práce podporuje dialog a spolupráci mezi uměleckou sférou a herním průmyslem. No Fun se zaměřuje na

89 TRHOŇ, Ondřej. „Videohry jsou totálními uměleckými díly současnosti,“ říká hvězdný kurátor Hans Ulrich Obrist. Radio Wave [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/videohry-jeou-totalnimi-umeleckymi-dily-soucasnosti-rika-hvezdny-kurator-hans-9119860>

90 RUBERG, Bo. *No Fun: The Queer Potential of Video Games that Annoy, Anger, Disappoint, Sadden, and Hurt*. QED: A Journal in GLBTQ Worldmaking [online]. 2015, Summer 2015 (Volume 2, Number 2). Dostupné z: <https://ourglasslake.com/wp-content/uploads/2018/03/Ruberg-No-Fun-QED.pdf>

91 TRHOŇ, Ondřej. *Uhranutí displejem*. Artalk [online]. 2024 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/uhranuti-displejem>

překonávání konvenčních herních modelů a nabízí alternativní přístupy k herní tvorbě, které reflektují a oslavují kvír identitu, což je přínosné jak pro uměleckou, tak pro herní komunitu.⁹²

Skrze svůj manifest a akce kolektivu: výstavy, přednášky, workshopy, gamejamy, kladou otázky týkající se reprezentace, interakce a vlivu videoher na společnost a kulturu. První bod manifestu: *Hry je třeba kvířit* odhaluje snahu o integraci (sebe)reprezentace menšin a hledání alternativních forem hraní. Toto je zásadní pro porozumění přístupu, který se snaží překonávat mainstreamové hranice herního designu a zpochybňovat tradiční narativy a herní mechanismy, které odráží i podporují patriarchální a heteronormativní struktury. To se odráží ve výstavách, jako je No Fun I., a No Fun III: Trans*grese během které nejen, že představily i lokální i zahraniční videoherní tvorbu kvír a trans* tvůrců, jejich součástí bylo vždy také budování prostoru pro edukaci a sdílení skrze přednášky či debaty. Max*ine Vajt v úvodním textu druhé výstavy rozvíjí úvahy o tom, co bylo trans* na tom, hrát válečnou střílečku. V době života ve společnosti ovlivněné finanční krizí a nespokojeností nad osobním životem se hry stávají místem, kde může být (nejenom) trans* identita prozkoumána a vyjádřena mimo normativní očekávání. Autorčina osobní zpověď nám nabízí cenný příklad toho, co hry mohou svým hráčkám nabídnou, od získání kontroly nad svým konáním a rozhodnutím změnit či odmítnou podmínky vítězství a hrát špatným způsobem, přes prozkoumávání představ o úspěchu, selhání a časovosti skrze repetitivní ztracení času nad neproduktivní aktivitou a kreativní rozbíjení normativní časovosti při hře, po ulevující identifikaci s obrněným tělem s jasně určeným smyslem existence.⁹³

V těchto momentech se obyčejná hra mění v manifest osobní svobody. Jaké by to ale bylo, kdyby byly běžně rozšířené hry, ve kterých se hráčka nemusí identifikovat s válečnou střílečící mašinou? Ve hrách uměleckého dua Růžoví Plameňáci Alex Petrovy a Markéty Soukupové se může hráčstvo místo Mária identifikovat s Márií, která běží zachránit svou princeznu, nebo se porvat ve skinu své oblíbené lesby ve hře Epic Fight. Ve hře Dykes on hykes závisí vaše další rande natom, jak dobře si na něj sbalíte batoh a ve hře Bauhaus: The Stress Simulator se asi dost pravděpodobně marně budete snažit úspěšně dokončit nákup v hobby marketu. Tyto hry dávají možnost lesbické identifikaci a reprezentaci, stejně tak jako ukazují vědomou práci s rozdílnými emocemi jako je nuda, ztracení a naštvání, které při hraní může hráčka zažít.

V dalších částech manifestu kolektiv zdůrazňuje přijetí komunitní zodpovědnosti v sdílení vědomostí a v proaktivním odmítnutím kvírfobie, rasismu a diskriminaci. No fun je „otevřená platforma na křížovatce disciplín, oboru a identit“, svými aktivitami se snaží vznášet otázky a současně na ně nabízet odpovědi, vytvářet bezpečný prostor pro setkávání a sdílení znalostí mezi kvír komunitou. Za tento přístup jež rozšiřuje tradiční vnímání, natolik vlivného, média videoher a jeho zasazení do kontextu umělecké a sociální kritiky mocenských struktur byl kolektiv letos (2024) zvolen mezi leureátstvo Ceny Jindřicha Chalupického.⁹⁴ To potvrzuje, že

92 FRIDRICHOVÁ, Martina. *Kolektiv No Fun: aktivní boj za queer videoherní světy*. Flash Art [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z:

<https://flashart.cz/2023/04/14/kolektiv-no-fun-aktivni-boj-za-queer-videoherni-svety/>

93 VAJT, Max*ine. *Až příliš queer Call of Duty: Trans* hry a hraní jako cesta mimo princip normativní slasti*. Etc. galerie [online]. 2023 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z:

<https://etcgalerie.cz/cs/no-fun-iii-transgrese/>

94 KRKOŠKA, David. *No Fun kolektiv: zábava je politická záležitost, chceme nabourávat mocenské struktury ve videohrách*. ČT art [online]. 2024 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z:

<https://art.ceskatelevize.cz/360/no-fun-kolektiv-zabava-je-politicka-zalezitost-chceme-nabouravat-mocenske-struktury-ve-videohrach-a71pg>

hry se nehrají výlučně pro zábavu. Víím, slovo hrát může mást, ovšem povzneseme-li se nad jeho okamžitý význam, může se v něm ukrývat mnohem víc než pouhá bezstarostnost.⁹⁵ Hlavní síla videoher spočívá v jejich schopnosti angažovat publikum na hlubší emoční a intelektuální úrovni, čímž se stávají ideálním médiem pro prezentaci a diskusi o kvír tematikách.

Umění dialogu

Asi lidem vadí naše slintání do polštářů a prdění do matrací, nebo nevíím.⁹⁶

– Kolektiv Prádelna

Dokument s názvem *Conversation Pieces: Úloha dialogu v sociálně angažovaném umění*, který napsal profesor historie umění Grant Kester, ukazuje, jak může umění překračovat jeho tradiční omezení tím, že usnadňuje dialog a přímo řeší sociální otázky prostřednictvím spolupráce.⁹⁷ Tento koncept může sloužit také jako paralela k přiblíženým aktivitám kolektivu No Fun, který do videoherního umění začleňuje angažované kvír narativy. No Fun svými aktivitami zapojuje zejména specifickou komunitu v rámci uměleckého světa s přesahem mezi kvír herní vývojář*ky, což je sice velmi významné samo o sobě, ale současně zůstává relativně uzavřeným ekosystémem sestávajícím především z uměleckých a zasvěcených nadšen*kyň z oboru.

Jak může tedy umění sloužit jako platforma pro sociální změny a angažovanost a jaké jsou možnosti spolupráce, které mu pomohou zásahnout i mimo uměleckou bulbinu?

Podstatou dialogického umění, jak o něm hovoří Kester, je podpora širší společenské angažovanosti a transformace, přesahující konvenční prostory jako jsou galerie, do komunitnějšího a rozmanitějšího prostředí.⁹⁸ Konkrétně silný potenciál by mohla představovat spolupráce s jinými organizacemi, které se věnují videohrám a budováním bezpečných prostorů pro edukaci a sdílení kvír komunity. Jednou takovou je například organizace Queer Trans Youth(QTY). Je to komunitní platforma vedena mladými lidmi, která poskytuje virtuální i fyzické útočiště LGBTQIA+ dospívajícím zejména ve věku mezi 13-21 let. Jejich cílem je vytvářet bezpečné a inkluzivní prostředí, kde se může cílová skupina společně uzdravovat, rozvíjet odolnost a pěstovat naději, skrze pravidelné akce jako jsou například pikniky, online hraní videoher, návštěvy galerií nebo podpůrné skupiny. QTY nabízí tak potřebnou podporu nejmladší

95 TRHOŇ, Ondřej. *Tělo, paměť, queer identita / drásavá pixelová otevřenost v herním díle americké autorky*. ČT art [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z:

<https://art.ceskatelevize.cz/360/telo-pamet-queer-identita-i-drasava-pixelova-otevrenost-v-hernim-dile-americke-autorky-AtsH1>

96 JAKO DOMA, klientky organizace a Magdalena KWIATKOWSKA. *Magdalenina prádelna*. INI Prostor [online]. 2019 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z:

<https://www.iniproject.org/prostor/archiv/2020/magdalenina-pradelna>

97 KESTER, Grant. *Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially-Engaged Art*. In: *Theory in Contemporary Art Since 1985* [online]. 2nd. Wiley-Blackwell, 2012 [cit.

2024-04-20]. Dostupné z: http://cam.usf.edu/CAM/exhibitions/2008_8_Torolab/Readings/Conversation_PiecesGKester.pdf

98 Ibidem, s. 4.

kvír komunitě, která často trpí stresem a psychickými potížemi spojené s diskriminací, šikanou nebo nepřijetím doma či ve škole.⁹⁹

Důležitým aspektem a silnou stránkou QTY je, že tvoří rozsáhlou online komunitu, která působí převážně na Discordu a jejíž členstvo čítá cca 800 osob z celé České Republiky. Díky široké nabídce online eventů je umožněna účast mladým lidem z různých geografických oblastí, včetně těch, kteří žijí mimo velká města nebo jsou omezeny svým věkem a nemohou se účastnit fyzických setkání. Tx se tak mají šanci spojit s někým kdo jim rozumí a respektuje je, společně se bavit, hrát si, a navazovat nová přátelství. V rámci Discordu pořádají sérii akcí například podpůrné skupiny Spojíme se, sérii Storytime, kdy diskutují o oblíbených knihách, filmech, podcastech a dalších věcech, nebo oblíbené hraní her – třeba Among Us.¹⁰⁰

Někdo by mohl oponovat, že No Fun má zkrátka oproti QTY jinou cílovou skupinu pro kterou svůj obsah přizpůsobuje, Pakliže se ale zabýváme kvířením her, toho co jsou, kde začínají a kdy končí, stálo by za to se zabývat kvířením toho, kde končí a kdy začíná hranice cílových sociálních bublin či série očekávání, která klademe na aktivity jež si jsou často teoreticky mnohem blíže než pak v praxi. Spolupráce mezi zmíněnými kolektivy by v tomto konkrétním případě mohla využít zavedené platformy a strategie k oslovení mladšího a rozmanitějšího publika, které překračuje geografické a sociální hranice. Takové partnerství by nejen diverzifikovalo druhy dialogů a interakcí podněcovaných jejich projekty, ale také by posílilo jejich společenský dopad, což by odpovídalo dialogickým uměleckým postupům, které popisuje Kester.¹⁰¹

Důležitou výzvou tedy zůstává zajistit, aby cenná angažovanost kolektivů jako je No Fun neskončila uzavřená v rámci umělecké komunity, ale aby se rozšířila na širší společenské interakce. Výstižný příklad prolomení bariér mezi uměleckou a neuměleckou angažovaností ilustruje projekt Magdalénina prádelna, ta vznikla jako výstup umělecké rezidence kolektivu Prádelna, založený ženami a trans* lidmi s osobní zkušeností bezdomovectví z neziskové organizace Jako doma a dobrovolnicí, polskou vizuální umělkyní Magdalenou Kwiatkowskou. Galerii INI Prostor tehdy (2019–2020) nabídla prostor, kde se při praní prádla mohly* i setkávat lidé z různých sociálních pozadí – pracující, nepracující, lidé s domovem i bez něj. Název *Magdalénina prádelna*, byl odvozen od církevních „nápravných“ zařízení pro církev „nepohodlné“ ženy, které zde byly trýzněny a zneužívány často až do konce jejich života, které v Irsku fungovaly ještě do roku 1996. Iniciativa byla koncipován jako série neformálních setkání, jako sociální experiment plný zvědavosti, nehod a nekontrolovaného chaosu, kde může účastnictvo prozkoumat, jaký vliv mají na jejich vzájemné interakce struktury moci a sociální dynamiky. Projekt kladl důraz na principy kritické sociální práce, kde se problémy ve společenském fungování nevnímají jako důsledek individuálních deficitů, ale jako výsledek nerovností a systémového útlaku. Umělkyně a organizátorstvo zde fungují jako facilitátor*ky, které umožňují

99 QUEER & TRANS YOUTH CZ. *O nás*. Queer & Trans Youth CZ [online]. 2016 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://qtv.cz/o-nas/>

100 QUEER & TRANS YOUTH CZ. *Akce*. Queer & Trans Youth CZ [online]. 2016 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://qtv.cz/akce/>

101 KESTER, GranT. *Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially-Engaged Art*. In: *Theory in Contemporary Art Since 1985* [online]. 2nd. Wiley-Blackwell, 2012 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: http://cam.usf.edu/CAM/exhibitions/2008_8_Torolab/Readings/Conversation_PiecesGKester.pdf

dialog a interakci bez převzetí kontroly, čímž se snaží přerozdělit mocenské struktury běžné ve vztazích umělec-veřejnost. Prádelna měla sloužit jako platforma pro překonání izolace a pro rovnocenný dialog mezi všemi účastníky. Místo toho, aby byly účastnicím projektu předepisovány role nebo byly poučovány, je jim poskytnuta platforma pro vyjádření a seberealizaci. V rámci projektu nebylo cílem vytvořit hotový produkt, ale spíše podpořit dlouhodobý proces vzájemného učení, sdílení a naslouchání.¹⁰²

Kolektiv Prádelna se po té účastnil také bienále *Ve věci umění* v roce 2022 a vytvořil pojízdnou prádelnu s posezením. Členky kolektivu i Magdalena Kwiatkowska vnímají galerie jako exkluzivní prostory, často uzavřené pro "přátele přátel", a poukazují na potřebu větší a opravdové otevřenosti a přístupnosti. Ostatně ani to nestačí pro to aby některé lidi vůbec napadlo jít do galerie nebo na nějakou konkrétní akci. „Když tomu nerozumím, tak radši nejdu.“, říká Magda v rozhovoru, kde popisuje jak si během spolupráce měly šanci vyzkoušet umění a mít čas věnovat se nějaké kreativní činnosti, mimo nekonečnou realitu pátrání po prostředcích k zajištění.¹⁰³

Magdalena Kwiatkowska ve svém profilu v *Secondary Archives* píše: „Přemýšlím o tom, jak vytvářet sítě nových vztahů i soužití a kriticky reflektovat mezery mezi majoritními a minoritními vrstvami společnosti. Ptám se sama sebe i svého okolí, jak minimalizovat odcizenost a jak upozornit na různé protichůdné zkušenosti, znalosti a typy racionality.“¹⁰⁴

Takové překlenování propasti mezi světem umění a sociálně angažovanými kolektivy poukazuje na potenciál umění překračovat tradiční hranice a stát se důležitou součástí každodenního života. Zdůrazňuje význam vytváření umění, které je nejen viditelné, ale také žité, kde se stírají rozdíly mezi uměl*kyní, uměleckým dílem a publikem ve prospěch inkluzivnější, interaktivnější a transformativní zkušenosti.

Ve kvíru tance: parket jako dějiště odporu

Jaké místo zaujímá raving v kvír komunitě a jak rave kultura ovlivňuje lokální uměleckou scénu? Kniha profesorky a spisovatelky mediálních a kritických studií McKenzie Wark *Raving* pojednává o konceptu ravingu jako o praxi, která není jen rekreační aktivitou, ale prostorem pro sebevyjádření, sdílení radosti i odporu proti normativním společenským strukturám. Kniha se zabývá ravem jako klíčovým místem pro formování komunity, identity a platformy vzdoru, zejména v kontextu queer a trans* osob hledajících prostor bezpečí a přijetí.¹⁰⁵ Raving jako

102 JAKO DOMA, klientky organizace a Magdalena KWIATKOWSKA. *Magdalenina prádelna*. INI Prostor [online]. 2019 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z:

<https://www.iniproject.org/prostor/archiv/2020/magdalenina-pradelna>

103 FRIDRICHOVÁ, Martina. *Kolektiv Prádelna: Galerie jsou pro přátele přátel*. Flash Art [online]. 2022 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z:

<https://flashart.cz/2022/10/03/kolektiv-pradelna-galerie-jsou-pro-pratele-pratel/>

104 KWIATKOWSKA, Magdalena N., PĚČOVÁ, Kristýna a Klára AMBRÚZOVÁ, ed. *Magdalena N. Kwiatkowska*. Secondary Archive [online]. 2021 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z:

<https://secondaryarchive.org/artists/magdalena-n-kwiatkowska/>

105 WARK, McKenzie. *Raving. Practices series*. Durham: Duke University Press, 2023. ISBN 9781478019381.

praxe přesahuje pouhou účast na hudebních tanečních akcích. Slouží jako důležitá kulturní kolektivní aktivita, zejména pro kvír komunitu, protože poskytuje bezpečné a inkluzivní prostory, kde může jejich účastnictvo najít úlevu od sociálního a institucionálního útlaku a svobodně projevit mimo společenskou kontrolu a diskriminaci. Tato prostředí jsou vytvářena díky úsilí mnoha lidí, včetně DJek, organizátorek akcí a účastnictva, které*ří společně pracují na tom, aby tyto prostory byly přívětivé a validační pro všechny, zejména pro ty, které*ří jsou v běžném prostředí marginalizovánx.¹⁰⁶

Podobně jako u identifikce kvír umění při pátrání po české kvír rave scéně obecně platí, že můžeme poukazovat na počiny jež jsou a) vytvářeny kvír organizátorem/tvůr*kyněmi, b) samy se označují za kvír, nebo c) skrze své postupy, cílové skupiny, hudební zastoupení, atd. naplňují definici kvíru, jak jsem skrze kvír teorii nastínilx v předchozích kapitolách. „Ideálním“ příkladem jsou pak zejména události, které splňují všechna tato kritéria, protože v našem lokálním kontextu se setkáme spíše s událostmi jež jsou představovány jako kvír a organizovány lgbtq+ komunitou, tyto akce však nijak nereagují na subverzivní a utopický potenciál slova kvír a používají jej spíše jako zastřešovací termín pro různé lgbt+ identity. Tyto události se zpravidla soustřeďují na vytváření míst, která jsou určena pro setkávání a zábavu lgbt+ komunitě, jejich kritikou by však mohl být nedostatečný důraz na politický a mezioborový aspekt kvíru. Tato „apolitičnost“ pak může krom potlačení vzdělávací a mobilizační ambice ravy vést také k tomu, že méně normativní členstvo lgbtq+ komunity je z těchto prostorů vyloučeno – např. skrze vysoké vstupné, nedostatečnou reprezentaci v line-upech, nebo absencí zajištění dostatečného pocitu bezpečí. Obdobná kritika se však často vztahuje i na události, které jsou organizovány pro a od více politicky angažované komunity, která sice nabízí kritické přístupy vůči některým jednotlivým aspektům – např. způsoby financování, volba prostorů, kritika některých subjektů útlaku (stát, policie, korporace), na druhou stranu často vytváří prostory, které reprezentují zejména mužské interprety a návštěvnickou zkušenost, prostory které jsou exkluzivní a nedostatečně reflektují nebo vůbec nechťejí reflektovat realitu kvír komunity, což samozřejmě pramení i z neakcentování svých aktivit jako kvír. Tímto způsobem se stávají vylučující zase pro jinou kategorii lidí než dříve zmíněné události. Cílem však není určit, která párty je více kvír a která méně, ale upozorňovat na diskriminační nebo problematické aspekty dílčích událostí vstříc k budování těch, které nebudou místy svobody pouze pro určité vymezené skupiny ale budou místy volnosti pro všechny. Jak komentuje kurátor a umělec František Fekete text Paula B. Preciada: svoboda (freedom) je ona možnost úniku, zatímco volnost (liberty) znamená se zodpovědností neustále vynalézat zkušenost svobody, konstruovat ji a přetvářet.¹⁰⁷

Ravová kultura se do současného českého umění propisuje pravidelně. V roce 2017 se v ostravské Kanceláři pro umění PLATO odehrála výstava *Klub Fiesta*. „Kurátoři Michal Novotný a Lumír Nykl v ní chápou klub a klubovou kulturu jako motor hudební, generační, politické, a hlavně společenské změny. Pozvali proto ke spolupráci řadu umělců a umělkyně, kteří se aktivně pohybují na současné klubové scéně a snaží se o její redefinici, jiní pracují v přesazích nebo ve

106 Ibidem, s.9-10.

107 FEKETE, František. *Může monstrum mluvit?*. Artalk [online]. 2022 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/muze-monstrum-mluvit>

své tvorbě k tématu nějakým způsobem odkazují.¹⁰⁸ Výstava audiovizuálních a hudebně světelných instalací na téma klubové kultury a osobních úkrytů *The Club as a Shelter* se uskutečnila v Galerii hlavního města Prahy v roce 2022.¹⁰⁹ Mimo jiné se na ní podílel i audiovizuální umělecký kolektiv BCAA, působící na pomezí alternativní hudby, vizuálního umění a teorie. Toto mnohostranné uskupení volně přechází mezi různými rolami – od umělecké skupiny přes hudební label až po audiovizuální studio a DJ kolektiv, který více než ten specificky kvír, představuje únik generační. Představují generaci, jež je předurčena k selhání¹¹⁰ a radši rovnou utíká do fantazijních světů, tančit do lesa nebo pařit na PSku – na tradiční heteronormativní životní milníky (rodina, stabilní práce, stabilní bydlení, dovolená) už totiž sotva dosáhnou i její cis-hetero zástupkyně. Od roku 2017 se BCAA system zapojuje do široké škály aktivit, včetně audiovizuálních performancí, koncertů, živých streamů, videoprací a galerijních výstav. Jejich působení včetně jejich členstva představuje dlouhodobý zájem o propojování hudební rávové subkultury se současným uměleckým světem často také skrze gamifikovaná prostředí (offline i online).¹¹¹ Podobné zaměření platí i pro kolektiv A.M.180 jež se kolem stejnojmenné galerie formoval od roku 2003. Ten podobně jako jiné tehdy nově vzniklé galerie reagoval na nedostatečné výstavní zázemí v Praze a ve spolupráci s komunitou kolem squatu Ladronka v prostoru klubu Utopia umožňoval nezávislou prezentaci vizuálního umění a hudebních akcí. Program galerie "Áemko", který se vyznačoval DIY přístupem a komunitním charakterem, nabízel především výstavy mladých umělců a umělkyně, kterým chybělo místo pro prezentaci své práce, a stal se místem setkávání specifické subkultury. Kromě výstavních aktivit se kolektiv A.M. 180 nadále věnuje pořádání hudebních eventů, mezi něž patří i legendární Creepy Teepee.¹¹² Festival pro hipstery¹¹³ a podivínstvo všeho druhu, které si může dovolit vstupenku na jeden z nejdražších českých hudebních festivalů, se pyšní pečlivě kurátorem výběrem současné alternativní hudby a každoročně se odehrává v Kutné Hoře. V rámci kurátorské činnosti kolektivu A.M.180 působila i Tina Poliačková a již zmíněný kurátor výstavy *Klub Fiesta* Lumír Nykl. Ti jsou součástí DJ kolektivu Blazing Bullets, a často se společně ve své kurátorské a kritické praxi věnují tématům hudby, internetu, videoher, nebo módy.

Další dvě malé, ale velmi významné místnosti tvoří artist-run space, galerii, klub i dílnu Zaazrak Dornych, ty se opakovaně stávají přechodným prostorem pro mnoho výstav, událostí i osob, které reflektují různé podoby úniku. Například výstavy jako: *Kozel – Alkazar (Early Access)*, *The maze of struggle, shelter of trust*, *You must gather your party before venturing forth*, akce kolektivu Speedcoretrew nebo jejich pravidelnou spolupráci a podporu kvír kolektivu Plusko+. Dobře to ilustruje i reportáž *Brněnský umělecký zázrak* kde jeden z autorů výstavy *God Keeps*

108 ARTALK, *Info servis*. TZ: *Klub Fiesta*. Artalk [online]. 2017 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/tz-klub-fiesta>

109 BABOROVSKÁ, Sandra. *The Club as a Shelter (Light Underground III)*. Galerie hlavního města Prahy [online]. 2021 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.gmp.cz/vystavy/the-club-as-a-shelter-light-underground-iii/>

110 KORTUS, Ká a Elja PLÍHAL*OVÁ. *Rozpustilý*í: S2E0 Předurčené*í k selhání*. Spotify [online]. 2021 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/2uuHJoP4D7uVn3VQg3Z1oz?si=0c449ebe7347401b>

111 BCAA SYSTEM. *About*. BCAA system [online]. 2023 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://bcaasystem.com/about>

112 PECHÁČKOVÁ, Mariana. *A.M. 180 Gallery*. Artist [online]. 2022 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.artist.cz/prostory/am-180-gallery-2022/>

113 LÁTAL, Jan (režisér) [Projekt Kmeny]. *KMENY.TV 11/16: HIPSTERI*. Online, video. 2015-05-20. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=WORVTrBGp-A&ab_channel=ProjektKmeny

Hanging Them Heavy Kilos on My Neck popisuje svoji sochu pokřivené postavy z různých materiálů, která chce modifikovat svoji realitu jak pomocí marihuany z bongu, tak skrze brýle pro virtuální realitu. Jeden ze zakladatelů a provozovatelů Zaazraku Dornych, kurátor a umělec Šimon Kadlčák poté v reportáži přibližuje realitu specifického umístění galerie v neutěšené části brněnského centra, což často přizývá i ty, co by možná typicky na program nezavítalx.¹¹⁴ Wark popisuje rave jako kulturní laboratoř a dočasnou autonomní zónu, kde jsou pozastavena tradiční pravidla a mohou zde vznikat a být testované nové formy sociální organizace¹¹⁵, to charakterizuje i znaky popsanych událostí a jejich tvůrkyň a tvůrců, jež běžně spolupracují na rozličných projektech, což ilustruje sdílené zkušenosti subkultury ze které většina tohoto zmíněného autorstva přichází.

O trochu blíže kvír komunitě a aktivismu ve jméne jejich práv a trochu dále od asociací se současným uměním, bychom našli skupinu Queer Spaces Network. Ta od roku 2021 začala pořádat kvír parties v Praze, později se podílela na pomoci ukrajinskému válečnému kvír uprchlictvu, v roce 2022 spolupracovala s galerií Světova1 na výstavě nové lokální kvír tvorby *Hello my name is* a téhož roku navázala dlouhodobou spolupráci s nočním klubem Fuchs2.

„Queer Spaces Network působí na Štvanici ve Fuchs2 od loňského léta (2022). S jejich nástupem pod vedením zakladatele Terry Rivers klub transformoval bezpečnostní politiku, nejen na vstupu ale i uvnitř klubu, a už přes rok vytváří bezpečné prostředí pro všechny návštěvníky, především pak pro LGBTQ+, FLINTA a BIPOC komunity.“¹¹⁶ QSN organizuje pravidelně a nyní už téměř výhradně kvír ravy v Pražském klubu Fuchs2 během kterých se úspěšně zaměřuje na prezentaci zejména nemužských DJs a snaží se do českého prostředí implementovat pravidla bezpečnějšího klubového života již zažitější v zahraničí.

Toto určitě neslouží jako kompletní výčet pouze jako představení některých příkladů setkání digitálního prostředí, nočního klubového života, kvíru a současného uměleckého světa. Zejména slouží jako ilustrace významu těchto střetnutí jako míst která sdružují podobně smýšlející osoby, sdílející podobné zkušenosti s marginalizací, které zde pak můžou najít důležité sítě podpory a solidarity. Kvír lidé mohou skrze videohry i taneční hudební večírky uniknout psychickým následkům homo a transfobie, kulturního i sociálního vyloučení a tlaku na konformitu, současně mohou uniknout také vlastnímu tělu. Představené příklady však potvrzují že únikem to často nekončí. „Tranzice je únikem z heteronormativity, ale každý únik je zároveň vstupem někam jinam. V Preciadově případě je to vstup do prostoru nebinarity, kde jsou normativity genderu a pohlavní diference rozpuštěny a dekonstruovány.“¹¹⁷

V našem případě po úniku následuje rozpouštění a transformace cistémových vzorců útlaku.

114 HOSTIČKA, Alfred a Hugo HYNČICA. *Na netradiční umění mohou lidé v Brně zavítat do prostoru Zaazrak*. Stisk [online]. 2024 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z:

https://stisk.online/a/SMxVF/na-netradicni-umeni-mohou-lide-v-brne-zavitat-do-prostoru-zaazrak?fbclid=IwAR3Hlv_p7ExeHQZu4SRb28XS5Y-6ofb4sF-qGQvrDWgOkYIbrieg-6o4sN4

115 WARK, McKenzie. *Raving*. Practices series. Durham: Duke University Press, 2023. ISBN 9781478019381.

116 A2LARM, PR text. *F2 & Queer Spaces Network ohlašují spolupráci s kyjevskou queer party VESELKA*. A2larm [online]. 2023 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z:

<https://a2larm.cz/2023/03/f2-queer-spaces-network-ohlasuji-spolupraci-s-kyjevskou-queer-party-veselka/>

117 FEKETE, František. *Může monstrum mluvit?*. Artalk [online]. 2022 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/muze-monstrum-mluvit>

2.2. DIY/ Transformace

Kvíř It Yourself: Nástroje pro přežití

"...naše vlastní komunity, z nichž mnohé jsou navrženy lidmi jako jsme my, pro lidi jako jsme my, jsou miniaturami toho, co bychom chtěli vidět více od kultury a společnosti."¹¹⁸

„*Tady a teď*“ je vězení. Tváří v tvář totalizujícímu vykreslení reality *tady a teď*, se musíme snažit myslet a cítit *tehdy a tam*. Někdo tvrdí, že jediné co nám zbývá jsoužitky tohoto okamžiku, ale s tím se nemůžeme nikdy sítit; musíme snít a uskutečňovat nové a lepší žitky, jiné způsoby bytí ve světě a nakonec i nové světy.¹¹⁹

V této kapitole se budu zabývat těmi, kteří pracují s imaginací a následným uskutečňováním lepších žitků a jiných způsobu bytí, tak jak popisuje Muñoz. Zatímco téma transformace se v dosavadní citované literatuře objevovalo docela často a to zejména v podobě kvírnes jako utopického potenciálu aspirujícího vůči transformaci budoucnosti, nebo v kontextu transformace zažitých představ či souborů pravidel o čase, prostoru, selhání, rodu, či vnímání různých zkoumaných hranicích (např. osobní vs. politické); DIY nebylo doposud takovým způsobem adresováno.

Přesto se však princip „udělej si sám*a“ vyskytoval napříč většině popsané praxe – od kvír videoher jejíž tvorba je v open-source prostředích herních enginů poměrná přístupná, přes sebeorganizaci kolektivů vytvářejícím příležitostmi k setkání (Queer Trans Youth) či k párty (Queer Spaces Network), až k lobování za vlastní práva komunity (Trans*parent). „DIY by se dalo shrnout jako obcházení systémů, které se vám nelíbí – těmito systémy může být cokoli, například hudební průmysl, závislost na vládě a jejich agenturách, patriarchát, potravinářský průmysl, určitá etiketa a poselství, která vám neustále říkají, že musíte vypadat nebo se chovat určitým způsobem, výrobky a služby, které jsou mimo náš dosah kvůli jejich ceně, výrobky a služby, které nám nabízejí organizace, jimž nechceme dávat své peníze, vlastnictví a pronájem domů, strach mluvit spolu, nedostatek komunity, mainstreamová média.“¹²⁰ Je to východisko pro ty, co si nemůžou dovolit, aby to pro ně udělal někdo jiný, nebo pro koho to prostě nikdo jiný neudělá ani zadarmo, ani za peníze. DIY je pro ty, o koho se nikdo jiný nepostarává – musí se o sebe a své potřeby postarat sám*a.

DIY praxe je obzvláště významná pro marginalizované komunity, protože podporuje vytváření prostorů, které upevňují soběstačnost těchto skupin a současně také odpor proti systémům, které staví potřeby jedné*oho nad potřeby druhé*ho. Takové praktiky nejsou pouhým aktem autonomie, ale také kritickými formami vzdoru a přežití, které nabízejí alternativní způsoby

118 DOWNES, Julia. *DIY Queer Feminist (Sub)cultural Resistance in the UK*. Leeds, 2009, s. 263. Doctoral thesis. The University of Leeds Centre for Interdisciplinary Gender Studies.

119 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009, s. 1. ISBN 9781479813780.

120 DOWNES, Julia. *DIY Queer Feminist (Sub)cultural Resistance in the UK*. Leeds, 2009, s. 234. Doctoral thesis. The University of Leeds Centre for Interdisciplinary Gender Studies.

života, jež zpochybňují a podvracejí dominantní sociální, ekonomické a politické normy. Současně taková zkušenost s marginalizací a s nutností sebe-zajištění i sebevzdělávání v určitých oblastech dovedností vede k vytváření informačních, podpůrných sítí které toto know-how a takové zdroje sdílejí, objevují a vytvářejí. Tento druh činnosti, jež vzniká vlastní organizací a iniciativou *zdola* představuje přímou konfrontaci kontroly a distribuce informací i zdrojů, jež nesou mocnější subjekty.

V této kapitole chci ukázat příklady budování vzdělávacích i realizačních platforem od kvír lidí pro kvír lidi. Mezi takovými budu texty kvír teorie aplikovat do lokálního kontextu na aktivity Institutu Úzkosti, Synth Library, Druhé : směny, Rozpustilých nebo galerie Světova 1. Tato uskupení přestože se ne vždy označují výhradně za kvír, nabízejí příležitosti účasti i hlasu přehlíženým a umlčovaným skupinám což je pro mne v tomto textu zásadní součástí kvíru.

Inspirací pro název kapitoly mi byla výstava *QIY (Queer It Yourself)*, která byla prezentována v SOMArts Cultural Center v roce 2011. „Inspirován utopickou příručkou pro stavitele *A Whole Earth Catalog* z konce 60. Let (...) je výstava QIY koncipována jako laboratoř pro vytváření udržitelné kvír kultury a demonstraci síly sebeorganizace a komunitní organizace, přetváření, spekulace a transformace (...) Výstava je postavena na uměleckých stanovištích, participativních prostorech, praktických tréninkových místech, mapách a uživatelsky přívětivém umění, které využívá imerzivní a interaktivní zážitky, aby demonstrovalo myšlenku umění jako nástroje aktivního působení v rámci celku smysluplného žitého světa.“¹²¹

Podobně jako popsaná výstava mají i mnou vybrané počiny z českého prostředí blízko k uměleckému provozu a současně se výrazně podílí na budování experimentálních učeben angažovaného kolektivního společenství a vedou mne proto k úvahám o tom, jakou roli hraje umění v zapojení komunity, jaké konkrétní nástroje a metody využívají kvír komunity pro budování svých platforem; a jakými způsobem a skrze jaké aktivity přispívají zmíněné platformy k transformaci společenských norem a struktur.

K tomuto zkoumání témat DIY a transformace poskytují základní teoretické pozadí také již značně citované knihy Jacka Halberstama *The Queer Art of Failure* a *Cruising Utopia* José Estebana Muñoz. Halberstam je zastáncem přijetí neúspěchu jako podvrtného konání proti kapitalistickým měřítkům úspěchu¹²², což hluboce rezonuje s DIY postupy, kde se „chyby“ mohou snadno vyvinout na cestě v inovaci. Muñoz tuto diskusi rozšiřuje tím, že vykresluje kvír jako předzvěst utopické budoucnosti, která zpochybňuje omezující normy současnosti a představuje svět přetvořený prostřednictvím kvír zkušeností.¹²³ Skrze další literaturu jako např. *Pedagogy of the Oppressed*¹²⁴ nebo *Art as Social Action: An Introduction to the Principles and Practices of Teaching Social Practice Art*¹²⁵ budu pokračovat ve studii role, podoby a potenciálu

121 SOMARTS, Cultural Center. *Q/Y: Queer It Yourself-Tools for Survival*. Art in Asia [online]. 2011 [cit. 2024-04-29]. Dostupné z:

<http://www.artinasia.com/galleryDetail.php?catID=0&galleryID=1812&view=7&eventID=11315>

122 HALBERSTAM, Jack. *The Queer Art of Failure*. Durham a London: Duke University Press, 2011. ISBN 978-0-8223-5045-2.

123 MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: Queer Press, 2009, s. 1. ISBN 9781479813780.

124 FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020. ISBN 978-1-5013-0531-3.

125 SHOLETTE, Gregory, Chloë BASS a SOCIAL PRACTICE QUEENS, ed. *Art as Social Action: An Introduction to the Principles and Practices of Teaching Social Practice*. New York: Allworth Press, 2018. ISBN 9781621535522.

sociálně angažovaného umění jako formy sociální akce, kdy tvůrčí proces přesahuje tradiční umělecké hranice, aby se zapojil do budování a podpory urč. komunit a řešil sociální problémy s nimi spojené. Účelem této částice prozkoumat významné role, kterou tyto zvolené umělecké nebo mediální platformy hrají při vytváření a kvíření vzdělávacích a realizačních příležitostí pro kvír komunitu i mimo ni.

DIY syntéza a komunitní učení

„Moje emancipace do vaší rovnice nezapadá.“
– Lauryn Hill¹²⁶

Kultovní dílo brazilského pedagoga a filozofa Paula Freireho a třetí nejcitovanější knihu v oblasti sociálních věd: *Pedagogika utlačovaných*, vydalo v českém překladu s pětadesátiletým zpožděním anarchistické nakladatelství Neklid v roce 2022.¹²⁷ Ta spolu s omezeními takto opožděného vydání stále představuje aktuální a hlubokou kritiku tradičních vzdělávacích metod a navrhuje přístup ke vzdělávání, který nese potenciál společenské transformace. Freire se v ní zabývá vzděláváním jako silným politickým nástrojem, který může být formou sociálního útlatku, ale zároveň může být skrze konkrétní metody cestou osvobození od společenských nerovností. „Freire se domnívá, že tradiční vzdělávání slouží k udržení sociálního, politického a ekonomického statusu quo, ze kterého těží úzká skupina lidí u moci. K překonání útlatku, který je pro vykořisťovatelskou společnost endemický, je třeba přetvořit vzdělávání tak, aby inspirovalo a umožnilo utlačovaným bojovat za osvobození. Tento nový styl vzdělávání se zaměřuje na zvyšování kritického vědomí, dialog a spolupráci mezi vyučujícími a studujícími ve snaze dosáhnout větší humanizace všech.“¹²⁸ V jeho práci je patrné spojení teorie dialogického vzdělávání a teorie revoluce s konkrétními zkušenostmi z života chudých periferií Latinské Ameriky. „Obojí je totiž neoddelitelně spjaté: skutečná revoluce má podle autora výsostně „pedagogický charakter“ a vzdělávání má vést k revoluční přeměně společnosti, k překonání rozporu mezi utlačovanými a utlačovateli.“¹²⁹

Takový přístup jsem se v Českém prostředí rozhodl ilustrovat na aktivitách Institutu úzkosti a Synth Library. Institut úzkosti, který se zasadil právě o vydání českého překladu *Pedagogika utlačovaných* je projekt kurátorské platformy Are, který vznikl na jaře roku 2018 jako reakce na současné sociálně-politické problémy související s úzkostí a odcizením, jež prostupují moderní společností. Tato platforma byla založena kurátorkami Edith Jeřábkovou a Zuzanou Blochovou a umělkyněmi Barborou Kleinhamplovou a Evou Kořátkovou. Společně pomáhají realizovat

126 INSTITUT ÚZKOSTI. 1. díl – ROVNICE EMANCIPACE – Abdu Ali. Institut úzkosti [online]. 2020 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z:

<http://www.institutuzkosti.cz/events/1-dil-rovnice-emancipace-abdu-ali?src=en>

127 NAKLADATELSTVÍ NEKLID. *Pedagogika utlačovaných* / Paulo Freire. Nakladatelství Neklid [online]. 2022 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z:

<https://neklid.org/knihy/pedagogika-utlacovanych>

128 Ibidem.

129 ŠPINA, Michal. *Zvědoměním k praxi: Paulo Freire a Pedagogika utlačovaných*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2023 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z:

<https://www.advojka.cz/archiv/2023/3/zvedomenim-k-praxi>

aktivity Institutu spojující umělecké instalace, diskuse a výstavy jako platformy pro kritiku a reflexi sociálních fenoménů, jako je úzkost, útlak a sociální vyloučení.¹³⁰

V rámci své činnosti se Institut zapojuje do různých forem veřejného dialogu, vzdělávacích workshopů a uměleckých spoluprací, které zpochybňují a rozšiřují tradiční role umění a vzdělávání. Projekty jako Veřejné slyšení, vzdělávací podcasty jako např. Kvíření v lavici nebo dlouhodobé výzkumné experimenty jako Futuropolis nebo Skupina Kvíření jazyka českého, jsou živým příkladem přenesení Freireho teorií do praxe v lokálním kontextu.

„Veřejné slyšení je tříhodinové tematicky zaměřené pásmo sdílení příspěvků různého druhu (osobních, teoretických i performativních) od více než 40 pozvaných hostů a hostek. Tento specifický formát umožňuje se koncentrovaně zaměřit na zkoumané téma skrze krátké příspěvky lidí, kteří mají zkušenost z konkrétní oblasti.“¹³¹ Taková intenzivní soustředěná setkání, která se konají cca jednou ročně, a kterých se již uskutečnilo čtyři v pořadí, se stejně jako celý Institut zabývají úzkostmi, jejichmi zdroji, podobami a toho jak působí ve společnosti, vybízí k zvědomění skrze skupinové sdílení a hledání řešení. První setkání se zabývalo mapováním oblastí, kde se úzkost hromadí a schopností proměnit ji v konstruktivní energii.¹³² Druhé setkání zkoumalo limity naší imaginace – toho co jsme vůbec schopné*í si představit jako možnost a jak tuto naši schopnost ovlivnilx např. autority nebo vzdělávací instituce. „Ty, skrze předkládání příběhů o tom, jak se věci mají, co je a není normální, je a není možné, omezují naše způsoby vnímání a tvoření. Vedle prověřených příběhů ztrácíme schopnost vymýšlet alternativní scénáře a pouze přejímáme zavedené vzorce fungování. To se děje na různých úrovních našich životů, při uklízení bytu, odborném výzkumu, v manželských a jiných vztazích, v politické a sociální praxi, ve volném čase.“¹³³ Další slyšení Ve věci vzdělávání spojilo žáky*ně, pedago*žky, rodiče a další, které*ří se kriticky zabývalx zpětnou vazbou prožitků ve školním prostředí a jejich následků.¹³⁴ Čtvrté, doposud poslední slyšení, inspirované knihou *V říši hladových duchů* od Gabora Matého zkoumalo kompenzační techniky a závislosti způsobené systémovými problémy ve společnosti.¹³⁵ Takový koncept události navazuje na Freireho teorii, která vychází z rozpoznání učení jako emancipačního aktu, který umožňuje student*kám a vyučujícím spoluvytvářet znalosti prostřednictvím vyváženého respektujícího dialogu, namísto tzv. "bankovního" modelu vzdělávání, kde je student*ka pasivním a podřízeným příjemcem jednostranně vkládaných informací.¹³⁶ Veřejná slyšení Institutu úzkosti naopak podporují aktivní účast a reflexi společenských otázek skrze terapii komunitním sdílením a využívá postupy

130 KULTOVÁ, Petra. *Chceme propojovat osobní a veřejné výpovědi, říkájí zakladatelky Institutu úzkosti*. Český rozhlas Vltava [online]. 2018 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/chceme-propojovat-osobni-a-verejne-vypovedi-rikaji-zakladatelky-institutu-7550660>

131 INSTITUT ÚZKOSTI. *Veřejné slyšení ve věci vzdělávání*. Online. Institut úzkosti. 2018 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-vzdelavani?src=cz>

132 INSTITUT ÚZKOSTI. *První veřejné slyšení Institutu úzkosti*. Online. Institut úzkosti. 2018 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/19-3-2018-prvni-verejne-slyseni?src=cz>

133 INSTITUT ÚZKOSTI. *Veřejné slyšení ve věci imaginace*. Online. Institut úzkosti. 2020 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-imaginace?src=cz>

134 INSTITUT ÚZKOSTI. *Veřejné slyšení ve věci vzdělávání*. Online. Institut úzkosti. 2022 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-vzdelavani?src=cz>

135 INSTITUT ÚZKOSTI. *Veřejné slyšení ve věci hladových duchů*. Online. Institut úzkosti. 2023 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-hladovych-uchu?src=cz>

136 FREIRE, Paulo. Chapter 2. In: *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020, s. 71-86. ISBN 978-1-5013-0531-3.

umělecké performance k vyvolání diskuse a potenciální společenské změny. Freire v knize také zavádí pojem „kultura mlčení“, aby popsal stav, kdy jsou utlačované*í umlčováni silami, které je ovládají, a kvůli kterým nemohou kriticky reflektovat svou realitu.¹³⁷ Na posledním Veřejném slyšení ve věci hladových duchů tato kultura mlčení ustoupila a příběhy, které prolomily toto tíživé ticho, vyvolaly silné emoce a otevřely prostor pro společné zpracování těchto traumatických zkušeností. Tento večer jasně ukázal, jak intenzivní emoce mohou následovat, když konečně slyšíme hlasy a vyprávění těch, které příliš dlouho nikdo neposlouchal a nechtěl slyšet.¹³⁸

Podobnou příležitostí k tomu vyslechnout témata skupiny, kterou běžně opravdu nikdo jen tak promluvit nenechá, představuje podcastová série Institutu úzkosti – *Kvíření v lavici*.¹³⁹ Ta se zabývala zkušenostmi a prožitky kvír a trans* studujících a odehrála se v rámci širší platformy s názvem Futuropolis. V rámci ní se spoluvytváří a testuje nová výuková metoda *Futuropolis: Škola emancipace*, kterou vytvořil Institut úzkosti ve spolupráci s neziskovou organizací NaZemi a v níž zapojují do českého prostředí „přístup kritické pedagogiky Paula Freireho“, který kombinuje „s metodami systémového myšlení a myšlení o budoucnostech či s důrazem na zapojení emocí, smyslů, umění a imaginace.“¹⁴⁰ Futuropolis se skrze zapojené instituce, jednotliv*kyne a jejich program letních škol a seminářů, nebo online metodické materiály, snaží vytvářet budoucnost vzdělávání, kde jsou studentky a studenti povzbuzováni k tomu, aby znovuvynézali možnosti bytí ve světě, které jsou respektující ke všem jež jej tvoří.¹⁴¹

Jako další příklad představím platformu Synth Library. „Už žádné umlčování, poslouchejme zhluboka! Všechny tvary a barvy tvoří změnu“¹⁴², zní heslo této knihovny hudebních modulárních elektronických nástrojů, jež ze své podstaty nabízí kvír zvuk i hru (např. prostřednictvím vytváření vlastních neomezených modulů). Ta pražská vznikla jako druhá v pořadí dnes již pětičlenné rodiny prostorů, které nabízejí více než výpůjční služby klasických knihoven. Spíše než ty, totiž více připomínají komunitní, vzdělávací a sdružovací centra pro všechny, kteří si chtějí vyzkoušet něco praktického nebo dozvědět něco teoretického v široké oblasti hudebních syntezátorů. A to zejména pro ty, co se běžně setkávají s diskriminací, či vyloučením, nejenom v hudebním průmyslu. „Synth Library Prague je prostor pro sdílení, tvorbu, experimenty, diskuze, učení a odnaučování nejen v oblasti zvuku a elektronické hudby.“¹⁴³ Zde si můžete přijít hrát, zkoušet a učit se bez sexismu, kvírfobie, rasismu a ageismu, je to také místo pro sdílení těchto všudypřítomných zkušeností s cílem zpřístupnit hudbu všem, a nejen těm, kdo již mají určité zkušenosti nebo mají peníze na drahou techniku. Mary C,

137 SHAULL, Richard. Foreword. In: FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary. New York: Continuum, 2020, s. 30. ISBN 978-1-5013-0531-3.

138 INSTITUT ÚZKOSTI. Veřejné slyšení ve věci hladových duchů. Online. *Institut úzkosti*. 2023 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z:

<http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-hladovych-duchu?src=cz>

139 FUTUROPOLIS. Podcast Kvíření v lavici. *Futuropolis* [online]. 2022 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z:

<https://futupolis.cz/temata/gender/jak-se-pripravit/podcast-kvireni-v-lavici/>

140 FUTUROPOLIS. Víze. *Futuropolis* [online]. 2021 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://futupolis.cz/onas/vize/>

141 Ibidem.

142 SYNTH LIBRARY PRAGUE. *Synth Library Prague*. Zvuk Praha [online]. 2019 [cit. 2024-05-09]. Dostupné z: <https://www.zvukpraha.cz/synthlibraryprague/o-projektu/>

143 Ibidem.

vlastním jménem Marie Čtveráčková, která spoluzaložila a provozuje Pražskou větev Synth library, je DJka, hudební publicistka a kulturní aktivistka.¹⁴⁴

Mary C se dlouhodobě, v rámci různých institucí nebo seskupení, či iniciativ a nyní zejména jako součást programu „synťákové“ knihovny podílí na organizaci řady projektů, spoluprací, dílen a kurzů. Mluví o historii elektronické hudby, která záměrně nevynechává z osnov její nemužské představitelstvo, seznamuje veřejnost s hudebními elektronickými nástroji, učí o praxi hlubokého naslouchání, nebo dává šanci najít příchozím „svůj zvuk“. V rámci této činnosti, např. prostřednictvím podcastu, který vznikl v roce 2018 ve spolupráci s Institutem Úzkosti *Rovnice emancipace*, dává prostor hlasům, které ve světě elektronické hudby a rapu často nejsou slyšet. Během něj, spolu se svým hoststvem přináší příběhy ze zákulisí hudební produkce, mluví o tom, jak kvír hudební*ce mění společnost a ukazuje, že emancipace neznamená jen zapadnout do předem daných definic.¹⁴⁵ Reprezentaci žen nebo LGBTQ+ osob se věnuje také v rámci kolektivu Trigger, který sdružuje ženské, nebinární nebo trans hudebnictvo a momentálně vysílá jednou měsíčně svůj pořad na rádiu Punctum.¹⁴⁶ „Součástí projektu byl na podzim 2019 vzdělávací program s hudebnicemi pro hudebnice, tři veřejné diskuze tematizující společenskou změnu v oblasti hudby (SYSTEM), tištěný magazín/sborník (TRIGGER) a závěrečný koncert všech účastnic vzdělávacího programu.“¹⁴⁷ Podobný cíl měl i její zine Obrovská, „pojmenovaný po české skladatelce Janě Obrovské, zaměřený na kulturní přínos žen“¹⁴⁸, který vzniku Trigger kolektivu předcházel.

Ve své knize *Pedagogika utlačovaných* Freire tvrdí, že pravá svoboda vzniká jen tehdy, když se utlačované*í sami aktivně zapojí do vlastního osvobození.¹⁴⁹ Synth Library zhmotňuje tuto teorii skrze praxi založenou na feminismu, kvír teorii a inkluzivní spolupráci, v otevřenou laboratoř pro hudební experimenty a vzdělávání. Její přístup je postavený na vědomém naslouchání, jak jej popsala v knize *Deep Listening* Pauline Oliveros¹⁵⁰, a aktivním učením, které osvobozuje od rigidních hierarchií a stereotypů. Místo tlaku na výkon a soutěživost se zde klade důraz na kolektivní sdílení, dialog a respekt k individualitě každého člověka, podobně jak jej popisuje Freire v jeho úvahách o dialogickém vzdělávání. Synth Library podporuje kreativní chaos, nabízí bezpečné místo pro seberealizaci a bourá pravidla hudebního světa, stejně jako struktury útlaku i mimo něj. Freire zdůrazňuje, že dialogická praxe vyžaduje, aby učitelstvo a studentstvo pracovalo společně na dekonstrukci stávajících sociálních a mocenských struktur, které utlačují a marginalizují. Tento proces není jen o předávání informací, ale o vzájemném učení se v kontextu každodenních životních situací a reálných výzev.¹⁵¹

144 SLÍVOVÁ, Hana a CIHLÁŘ, Ondřej. *Syntežatory jako dveře do světa hudby. Nejvic mě na nich baví objevování nových zvuků, říká Marie Čtveráčková*. Online. Český rozhlas Vltava. 2021 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/syntežatory-jako-dveře-do-světa-hudby-nejvic-me-na-nich-baví-objevování-nových-8565763>

145 INSTITUT ÚZKOSTI. *1. díl – ROVNICE EMANCIPE – Abdu Ali*. Institut úzkosti [online]. 2020 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/1-dil-rovnice-emancipace-abdu-ali?src=en>

146 SYNTH LIBRARY. *Trigger*. Online. Radio Punctum. 2019 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://radiopunctum.cz/shows/trigger>

147 SYNTH LIBRARY PRAGUE. *Trigger*. Zvuk Praha [online]. 2019 [cit. 2024-05-09]. Dostupné z: <https://www.zvukpraha.cz/synthlibraryprague/trigger/>

148 JÓNSSONOVÁ, Pavla. *Milenky múz: Mary C*. HIS Voice [online]. 2018 [cit. 2024-05-09]. Dostupné z: <https://www.hisvoice.cz/milenky-muz-mary-c/>

149 FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020, s. 47-48. ISBN 978-1-5013-0531-3.

150 Oliveros, Pauline. *Deep Listening: A Composer's Sound Practice*. New York: iUniverse, 2003. ISBN 0-595-34365-1.

151 FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020, s. 47-48. ISBN 978-1-5013-0531-3.

Umění a kultura nabízejí prostředky nutné k hlubšímu porozumění a novým interpretacím světa kolem nás a hrají zásadní roli při rozvoji kritického uvažování. Tento proces reinterpretace umožňuje utlačovaným identifikovat mocenské struktury, které utvářejí jejich společenské postavení, a inspiruje je, aby se těmto silám postavili. Skutečná transformace však vyžaduje nejen kritické myšlení, ale také proaktivní zapojení – koncept, který Paulo Freire shrnul do slova „praxis“.¹⁵² Prostřednictvím kritického myšlení je možné začít rozmatávat sítě útlaku, které formují naši společnost, pochopit kořeny přetrvávajících sociálních nerovností. Bez hluboké reflexe může jakýkoli zásah přinést pouze krátkodobou, povrchní nápravu, aniž by se zabýval řešením příčin problému. Podobnou marnost představují také pouhé kontemplace bez následné akce. Autentická praxe proto zahrnuje symbiotický a dialogický vztah mezi reflexí a akcí a vytváří cyklus neustálého učení a znovu vynalézání.¹⁵³ Skrze něj se komunity můžou stávat silnější a odolnější, zatímco pracují na překonání útlaku a na vytváření spravedlivější společnosti.

Insitut úzkosti a Synth library, včetně usilovné práce všech těch které*ří se na chodu těchto platform podílí, reprezentují kvír praxi v českém kontextu. Obě jsou aktivní od roku 2018 a tedy již osmým rokem nabízá nespočet příležitosti, které jsou zdarma a přináší přitom nenacennitelný přínos. Jsou příkladem angažovaného umění, které je citlivé, neexploatační a zejména transformační, je hybatelem zásadních sociálně-kulturních změn ve společnosti. Při vzniku a vedení těchto naprosto revolučních platform, které nabízí služby, jež nemají v našem kontextu opravdu mnoho obdob, stojí zejména ženy. Významné umělkyně a profesionálky, které se takové mravenčí práci věnují v podstatě celou jejich kariéru i mimo hranice zmíněných kolektivů, ztotožňují kvír teorii v praxi, vytváří bezpečné prostory a dávají možnost realizace nezkušným a běžně znevýhodňovaným, a to bez předsudků a strachu z odsouzení.

Experimentální média a redefinice veřejné diskuse

Tím že nám feministická kill joy nabízí jiné způsoby jak popsat samy sebe, nabízí také nové možnosti bytí samy sebou.¹⁵⁴

– Sara Ahmed

Profil: Feministická Killjoy

Jméno: Klára Killjoyová/ Silva Sranduzabila/ Klára Kazibábaba

Záliby: Přerušování nepřijatelných „vtipů“ na večírcích, radikální četba, přepisování pravidel.

¹⁵² Ibidem, s. 65.

¹⁵³ Ibidem, s. 65-66.

¹⁵⁴ Ahmed, Sara. *The Feminist Killjoy Handbook*. London: Allen Lane, 2023, s. 50. ISBN 978-0-241-61953-7.

Oblíbená činnost: Otevírání diskuzí o genderové (ne)rovnosti na rodinných oslavách.

Co dělá?

Klára je ta, která vstoupí do místnosti a okamžitě sníží teplotu o pět stupňů jen tím, že položí nějakou jízlivou otázku. Nehodlá se totiž jenom koukat, když někdo „smyslem pro humor“ omlouvá toxickou maskulinitu, mysoginii nebo kvírfobii. Klára není na párty zvána, aby byla zábavná — pokud se ovšem vaše představa zábavy netočí kolem dekonstrukce patriarchálních norem a plánování revoluce.

Proč to dělá?

Protože někdo musí. Klára ví, že když se něco zdá být špatně, pravděpodobně to také špatně je. Nebojí se být nepopulární nebo otravná, pokud to znamená zpochybnit status quo. Věří totiž, že pokud nejsi součástí řešení, jsi součástí problému.

Speciální schopnosti:

Detektor nespravedlnosti: Klára má vnitřní senzor, který jí umožňuje identifikovat zakořeněné předsudky ve slovech i činech které ostatní mohou považovat za nevinné. Ví že i ten sebemenší projev diskriminace a nenávisti v sobě skrývá odvěkou historii útlaku, který tímto způsobem nesmíme nadále upevňovat!

Kousavé poznámky: Používá sarkasmus a ironii jako způsob, jak se ohradit vůči sexistickým, rasistickým nebo homofobním názorům, aniž by ztratila úsměv. Ten ale zároveň odmítá používat pro potěšení druhých nebo pro vytvoření iluze šťastné a spokojené členky rodiny nebo pracovního týmu.

Encyklopedické znalosti o feminismu: Má dokonalý přehled o všech vlnách feminismu, od první po čtvrtou, a používá tento arzenál k obraně práv všech, které systém postavil na okraj společnosti.

Motto:

Nepřišla jsem sem, abych byla milá, přišla jsem sem, aby se věci změnily.

Kde ji najdete?

V ulicích, na konferencích, v diskusních fórech nebo jak píše ostré příspěvky na sociální sítě z pohodlí své knihovny plné feministické literatury. Ze všeho nejradši však Klára kuje pykle se svým kamarádstvem, společně sdílí své znalosti a dovednosti a nebo odpočívají.

Klára ještě nenapsala žádný článek pro kritický, feministický web magazín Druhá směna, ani nebyla hostkou intersekcionalního, antikapitalistického, feministického podcastu Rozpustilý*í. Určitě by ale měla co říct, s těmito platformami, jejíž práci brzy představím blíže, sdílí totiž dle mého pozici feministické kazizábaby.

Pozici feministické kazizábaby vykresluje ve své příručce *Feminist Killjoy Handbook* feministická spisovatelka a fenomenoložka Sara Ahmed jako stanovisko pro ženy a další marginalizované

skupiny, které odmítají normativní představy a očekávání o zábavě, veselosti nebo radosti¹⁵⁵ (např. sexistické vtipy nebo kultura rodinných a firemních setkání¹⁵⁶). Takové osoby jsou často vnímány jako rušivé elementy nebo zdroje nepříjemné atmosféry protože tím, že upozorňují na škodlivé vzorce chování, skryté v každodenních interakcích a společenských strukturách, a dožadují se změny, způsobují nepohodlí svému okolí.¹⁵⁷ Sara Ahmed se zaměřuje na to, proč a jak je stěžování si na sexismus, misogynii, homofobii, transfobii a další formy bigotnosti považováno za neslušné. Zkoumá, jak může být zdvořilost nezdvořilá a vyžadování veselosti nástrojem k umlčování utlačovaných. Být kazizábabou není snadné. Vyžaduje to odvahu čelit nepříjemným pravdám. Sara Ahmed se staví na stranu všech kazizábab, které na úkor následkům říkají pravdu a říkají ji nahlas. Obhájí jejich důležitost a nabízí také praktický návod, jak může takový osobní nesouhlas a sociální vymezení transformováno v efektivní nástroj v boji proti nespravedlnostem a v podpoře globálního kvír feministického hnutí.

Sara Ahmed ve své práci kriticky zkoumá, jak emoce, moc a sociální normy utvářejí každodenní život a institucionální praxi, a to zejména optikou feministické a kvír teorie. Poprvé představila termín feministické kazizábaby ve své eseji *The Promise of Happiness* z roku 2010¹⁵⁸ ve které pokládá otázku, jak kulturní očekávání a naléhání na štěstí může sloužit jako způsob společenské kontroly. Myšlenku stěžování si, jako radikální politickou praxi, která je ústřední i ve *Feminist Killjoy Handbook*, rozvádí také v publikaci *Complaint!* (2021)¹⁵⁹. Zde se zabývala složitým světem stížností v institucích, a ukazovala, jak jsou stížnosti běžně vnímány negativně a jak jsou odstrkovány nebo ignorovány.¹⁶⁰ To, čí potřeby jsou vyslyšeny a kdo nemá ani právo námitky odráží širší témata moci a nerovností.¹⁶¹ Ahmed vnímá stížnost jako možnost k odstranění těchto struktur a interpretuje negativní emoce jako hněv, frustraci a smutek jako legitimní reakce na nespravedlnost, které mohou být silnou hnací silou pro sociální a politické změny. Popisuje, jak může pozice feministické kazizábaby negativně ovlivnit osobní vztahy a profesní kariéru.¹⁶² Zatímco takový odpor může vést k izolaci, může také inspirovat ostatní k akci a podpoře sociálních transformace.¹⁶³

Druhá směna je feministický a otevřeně levicový web magazín, který od roku 2022 přináší každý měsíc čtyřdílnou sérii článků na rozličná témata.¹⁶⁴ Ty reflektují radikální kvír a feministické problematiky, avšak jak tvrdí redaktorky magazínu, věří, že každé téma je feministické¹⁶⁵, a tím ilustrují jejich hluboký intersekcionalní přístup, který napříč tvorbou Druhé směny můžeme

155 Ibidem, s. 222-223.

156 Ibidem, s. 12.

157 Ibidem, s. 234.

158 Ahmed, Sara. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press, 2010. ISBN 978-0-8223-4734-7.

159 Ahmed, Sara. *Complaint!*. London: Duke University Press, 2021. ISBN 9781478015093.

160 Ibidem, s. 286

161 Ibidem, s. 234

162 Ahmed, Sara. *The Feminist Killjoy Handbook*. London: Allen Lane, 2023, s. 37. ISBN 978-0-241-61953-7.

163 Ibidem, s. 247

164 VUSILOVIĆ, Maja a Magdalena ŠIPKA. *Proč jsme se rozhodly pro Druhou směnu*. Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://druhasmena.cz/clanky/proc-j sme-se-rozhodly>

165 RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Každé téma je feministické,“ říkají spoluzakladatelky měsíčníku Druhá směna*. A2larm [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://a2larm.cz/2022/10/kazde-tema-je-feministicke-rikaji-spoluzakladatelky-mesicniku-druha-smena/>

pozorovat. Jejich články se tak zabývají například autonomií těl, identity, nebo práce a to skrze experimentální nebo subverzivní jazyk.

Ve svém článku *Nenávidím kapitalismus, nikoli úklid: domácí práce jako umění údržby*¹⁶⁶, Druhá směna ilustruje hned několik základních principů jejich práce. Na základech osobního vyprávění autorky o neplacené domácí práci a jejích zkušenostech z vlastního domova, je vybudovaná hluboká kritika patriarchy a kapitalismu. Článek popisuje, jak je domácí práce vnímána jako nudná, otravná a méněcenná, což pramení z kapitalistické logiky a rodové dělby práce, kde ženám zůstala přisouzena role domácích pečovatelek, i přes nabitě místo na pracovním trhu (i když s nerovnými podmínky). A tak po té co oba přijdou domů ze stejně dlouhé, ale jinak ohodnocené šichty, máma stále vaří, táta stále čte noviny a neplacená (mámina) práce v domácnosti se nepřestává kupit. Autorka v textu však nekritizuje pouze rodovou dělbu práce, nebo kapitalistické námezňní struktury dřiny, nezapomíná poukázat, že pomoc mužských partnerů v domácnosti nestačí a že girlbos ideál zbavit se domácí práce najatou uklízečkou, pouze nadále vykořisťuje ženy, které se ve společenském žebříčku nachází pod nimi. Místo toho vybízí k přehodnocení práce jako takové a osvobození od makání pro své bohaté nadřazené. To by nám umožnilo věnovat se domácí práci jako umění údržby života a vztahů, kterou můžeme vykonávat kolektivně a s radostí. Sara Ahmed na svém blogu, kde často také reflektuje témate neplacené práce a péče, píše:

„Nemusíte nic říkat, aby vás bylo slyšet jako narušitelstvo. Jiný pracovník popisuje situaci: „Víte, procházíte si tím v těchto druzích zaměstnání, kdy jdete něco říct a hned vidíte, jak si lidé šeptají „jasně, že už je zase tady.“ Ob*ě jsme se zasmálx a uznalx, že jed*na druh*ou v této scéně poznáváme. Feministická kazizábaba, ta děravá nádoba, se zde objevuje v tom, co slyšíme. Slyšíme jak se opotřebovávají slova našich příběhů, které sdílíme navzájem; slyšíme, jaké to je narážet na totéž znovu a znovu. Pamatujeme si, jak obrací oči v sloup, když nás slyší. Právě na základě takových zkušeností jsem si vytvořila rovnici: oči v sloup = feministická pedagogika.“¹⁶⁷

Nad druhou směnou obrací oči sloup lidé asi docela často, někdy když zrovna píší o rodiném abolicismu¹⁶⁸, někdy když zase žádají o vaše peníze v kampani¹⁶⁹, aby mohli zůstat i nadále nazávislým médiem, nebo někdy, když se jejich kritika dotkne zrovna vašeho ega. Jedním z takových příkladů může být i komentář Milana Petráka na Deníku N, kde Druhou směnu používá jako příklad „kam může různý aktivistický radikalismus zajít.“¹⁷⁰ A jelikož je tento komentář zpřístupněn pouze placeným předplatilům Deníku N, tak mohu jen na základě britké reakce Druhé směny, zhodnotit, že slovo „radikální“ zde není použito ve významu, které doopravdy nese – pozitivním. Maja Vusilović a další z hlavních redaktorek Druhé Směny a současně jedna z úzkého výběru nominovaných na Novinářskou cenu 2023 v kategorii

166 VUSILOVIĆ, Maja. *Nenávidím kapitalismus, nikoli úklid. Domáci práce jako umění údržby*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/clanky/nenavidim-kapitalismus-nikoli-uklid-domaci-prace-jako-umeni-udrzby>

167 AHMED, Sara. *Queer Use*. Feministkilljoys [online]. 2013 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://feministkilljoys.com/2018/11/08/queer-use/>

168 PLÍHAL*OVÁ, Elja, Maja VUSILOVIĆ, Eliška KOLDOVÁ, Magdalena ŠÍPKA a Františka SCHORMOVÁ. *Zrušit rodinu, zrušit kapitalismus?* Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/newsletter/zrusit-rodinu-zrusit-kapitalismus>

169 DRUHÁ : SMĚNA. *Druhá : směna nikdy nekončí. Podpořme ji i v roce 2024!*. Donio [online]. 2024 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://www.donio.cz/druha-smena-nikdy-nekonci>

170 PETRÁK, Milan. *Zrušení práce, rodiny, méně zamilovanosti... a další pozoruhodné nápady radikálního ultrafeminismu*. Deník N [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://denikn.cz/982949/zruseni-prace-rodiny-mene-zamilovanosti-plus-dalsi-napady-radikalniho-ultrafeminismu?ref=inc>

analyticko-investigativní žurnalistika Eliška Koldová, reagují na kritiku sarkasmem a pěvně zasazenými argumenty, kterými jedním po druhém nedávají autorovu shazování jejich důsledné práce, šanci a pokračují tak v jejich feministické pedagogice.¹⁷¹

Stejně jako Sara Ahmed píše v knize *Feminist Killjoy Handbook* o důležitosti budování killjoy komunit, se Druhá směna podílí na budování komunity tím, že přináší své články s radikálními a průkopnickými příběhy do českého kontextu, přístupným a hravým formátem, kdy často experimentují s formou, jazykem i procesem tvorby např. minimálky ve všech textech Magdalény Michlové¹⁷², poetický jazyk v textu *Mám tak krátké řasy, že ani neudrží slzy* Apoleny Rychlíkové¹⁷³, nebo rozhovor kamarád*ek jako recenze knihy *Zrušme rodinu: manifest péče a osvobození*.¹⁷⁴ Na jejich webu teď místo pravidelného čtvrtého článku najdeme poznámku, která nám připomíná každý náš oplakaný deadline, který bychom nejradši okomentovalx podobně: „Občas se to nepovede. Tady v průběhu měsíce přistane nový text.“¹⁷⁵ Skrze takové postupy v jejich prezentaci kritizují současné normativní struktury práce a současně si získávají upřímnosti a drzosti internetových příspěvků nové komploty v jejich revolučním spikleneckví. Druhá směna buduje komunitu prostřednictvím toho, že sdílí podklady nad jejíž obsahem se můžou spojit a konzultovat skupiny killjoy kamarád*stev; a současně tím, že dává šanci na kariérní re realizaci různému druhu autorství, převážně ženám a kvír lidem. Kill joy je na tom i to, že jsou jednx zmála, kdo je za tu práci také spravedlivě ohodnotí.

Textu ke kterému se vztahoval i autor kritiky Druhé směny a to článek *My si to zasloužíme. Kolektivní recenze manifestu Sophie Lewis Abolish the Family*, který mimochodem dle mediální reakce ČT¹⁷⁶ a dalších médií, zkazil náladu opravdu hodně lidem. O rodině jako institucionálním konstruktu vytvořeném k upevňování kapitalismu a patriarchy, i jako o místu útlu a násilí zejména pro kvír osoby a jiné marginalizované skupiny, v něm píše i antropolog, ko-metodička vzdělávací platformy Kruhu Intersekcce a spoluator*ka podcatu Rozpustilý*í – Elja Plíhal*ová . Ten*ta byly*í spolu s Ká Kortus, „tak hladový*í po intersekcionální a antikapitalistické feministické platformě v českém prostředí, že si ji samy*í vytvořily*í.“¹⁷⁷ V biu jejich pořadu píš: „Pokud taky patříš mezi otravné feminist*ky, vítěj! Tenhle podcast je pro tebe.“¹⁷⁸ Ká Kortus a Elja Plíhal*ová v podcastu přináší prostřednictvím českého mluveného slova přední kvír teoretické světové koncepty a při jejich neustálém hihňání se spolu s posluchačstvím snaží najít jejich zakotvení v našem každodenním prožívání. Štědře a s humorem sdílí spolu s hoststvem obsáhlé a hutné vědomosti, včetně svých osobních readlistů, které by ostatní

171 KOLDOVÁ, Eliška a Maja VUSILOVIČ. *Reakce redaktorek feministického webu Druhá : směna na komentář Milana Petráka*. Deník N [online]. 2022 [cit. 2024-05-18].

Dostupné z: <https://denikn.cz/985284/reakce-redaktorek-feministickeho-webu-druha-smena-na-komentar-milana-petraka/>

172 MICHLOVÁ, Magdaléna. *Magdaléna Michlová*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/autorstvi/magdalena-michlova>

173 RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Mám tak krátké řasy, že ani neudrží slzy*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://druhasmena.cz/clanky/mam-tak-kratke-rasy>

174 PLÍHAL*OVÁ, Elja a Maja VUSILOVIČ. *My si to zasloužíme. Kolektivní recenze manifestu Sophie Lewis Abolish the Family*. Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18].

Dostupné z: <https://druhasmena.cz/clanky/my-si-to-zaslouzime-kolektivni-recenze-manifestu-sophie-lewis-abolish-the-family>

175 DRUHÁ SMĚNA. *Občas se to nepovede. Tady v průběhu měsíce přistane nový text*. Druhá směna [online]. 2024 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://druhasmena.cz/clanky/obcas-se-to-nepovede-tady-v-prubehu-mesice-pristane-novy-text>

176 CHUCHMA, Josef. *Knih zrušte rodinu je provokativní. Tedy pokud nezádáte hlubší argumenty*. ČT art [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://art.ceskatelevize.cz/inside/kniha-zrusete-rodinu-je-provokativni-tedy-pokud-nezadate-hlubsi-argumenty-QXr4T>

177 KORTUS, Ká a Elja PLÍHAL*OVÁ. *Rozpustilý*í: O umělci*. Spotify [online]. 2021 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/show/3ai4RtHn0xqc8pMbQgbcD>

178 Ibidem.

důsledně gatekeepovalx. „Je tu naděje; nemohou vytříit všechen náš nepořádek. Jedno vylití může vést k tomu, že vyjdou na povrch další; může vést, vede. Únik se může stát vodítkem.“¹⁷⁹ V mém oblíbeném díle mluví autorstvo o tom komu složí coming out a o tom co znamená „invite in.“¹⁸⁰ Přibližují posluchačstvu zásadní text kvír teorie *Epistemology of the Closet* od Eve Kosofsky Sedgwick, rozebírají problematické aspekty konceptu coming outu a to jak validuje heterosexuální jako výchozí a opačný stav lidské identity a obeznamují s alternativní postupem invite in, ve kterém je moc redistribuována na kvír osobu. Na základě něj jsem potom podobné myšlenky rozvíjel v textu pro volně dostupný zine *Say my name*¹⁸¹, který vznikl ve spolupráci kvír kolektivu Plusko+ (jehož jsem součástí) a galerií Světova 1 a ve kterém se nám podařilo shromáždit praktické informace pro mladé kvír lidi, kteří hledají edukační a kulturní zdroje v rámci nového objevování své identity. Takové sdílení vědomostí a různých druhů zdrojů pro mě znamená budování komunity.

Transformační role galerie

Galerie SVĚTOVA 1 je neziskový umělecký prostor a platforma zaměřená na současná kvír a sociální témata. Byla založena v roce 2018 a je vedena uměl*kyněmi, které*ří prostřednictvím výstav a veřejných programů reagují na aktuální dění a její aktivity tak přesahují rámec umělecké galerie směrem ke vzdělávací a výzkumné instituci, která podporuje hluboké spojení se svou komunitou.

Původně zejména studentská galerie, která vznikla z vtipu „založit si galerii v 19ti, před nástupem na vysokou školu“¹⁸², jež později její zakladatel opouští, aby se jí mohl naplno věnovat. Ta nadále nabízí prostor umělcům a umělkyním na počátku jejich kariéry, současně však nabízí převážně útočiště pro skupiny či jednotlivce jež své místo ve společnosti hledají obtížněji než ostatní. Takovou zkušenost má totiž i zakladatel galerie Zai Xu, který realitu svého života přibližuje např. v podcastu *Raut #11: Pro český svět umění jsme stále v první řadě cizinci*. „Na AVU jsme byli jediní dva Asiaté a všichni si nás pletli. Profesor mi jednou řekl, že jsem měl minule lepší kresbu, ale myslel si, že mluví se Zaiem,“¹⁸³ říká umělec Minh Thang Pham. Rozhovor pojednává o tom „jak se cítí umělci a umělkyně, které častěji vnímáme skrze jejich identitu než skrze jejich tvorbu.“¹⁸⁴ Ve svém textu *Why I Am so White (?)*, který vznikl pro doprovodnou antologii k druhému ročníku Bienále Ve věci umění (2022): *Měkká místa*¹⁸⁵, se Zai

179 AHMED, Sara. *Queer Use*. Feministkilljoys [online]. 2013 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://feministkilljoys.com/2018/11/08/queer-use/>

180 PLÍHAL*OVÁ, Elja a KÁ KORTUS. *10EP Komu slouží *coming out*? @PraguePride*. Rozpustilý*í [podcast]. 2021 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/1wOMpywO6L8AahcgqSWoDd?si=17e6d0887c7e4862>

181 MYSL, Lála, Anna, KLUSÁK a TRANS*PARENT, XU, Zai a Anna, KLUSÁK ed. *Say my name*. Praha: Galerie SVĚTOVA 1, 2023

182 XU, Zai [@PechaKucha Prague]. *Zai Xu (Světova 1)*. Online, video. 2023-09-28. [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: [YouTube](https://www.youtube.com/watch?v=7lfcMK8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague), https://www.youtube.com/watch?v=7lfcMK8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague

183 HRNČÍŘOVÁ, Agáta a Max DVOŘÁK. „Kurátoři jsou fascinováni exotičností,“ říkájí umělci Minh Thang Pham a Zai Xu. In: *A2Iarm* [online]. 2022 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://a2Iarm.cz/2022/12/kuratori-jsou-fascinovani-exoticnosti-rikaji-umelci-minh-thang-pham-a-zai-xu/>

184 Ibidem.

185 STEJSKALOVÁ, Tereza, IŠTOK, Rado, Renan LARU-AN a Piotr SIKORA, ed. *Měkká místa*. Praha: tranzit.cz, 2022. ISBN 9788087259573.

Xu zabývá prožíváním své identity a společenským odcizením v kontextu pandemie COVID-19 a tehdejších rychle šířících se (dez)informací o nové nemoci z Číny. Autor, žijící v převážně bílé společnosti, vzpomíná na zážitky z dětství, kdy byl kvůli své barvě pleti exotizován a marginalizován, což vedlo k touze vykročit z vlastní kůže. Poukazuje na bolest z prožívání rasové identity a vnitřní konflikt přání distancovat od svého kulturního dědictví vlivem utlačovatelských struktur vnějšího světa. Zdůrazňuje odolnost, kterou vyžaduje orientace ve vlastní identitě a přijetí ve společnosti, jež neustále připomíná vaše odlišnosti.

A tak „z pocitu potřeby vytvořit prostor pro nás a lidi jako my. Studentstvo, minority, underdogs, queers a ti, kteří*ré z různých důvodů zanechali*y svá studia a nyní se potýkají s problémy vyznat se v tomto dospěláckém Světě.“¹⁸⁶ se před sedmi lety začalo rodit místo, které volně střídalo názvy i oblasti zájmu, tak aby co nejlépe odráželo potřeby těch, jež se na provozu instituce podílí. Jejich praxe byla definována nevědomostí toho, jak se věci „dělají správně“ a tak se tam, kde nezládlx věci odkopírovat od druhých, zrodila příležitost experimentovat, dělat věci jinak, a tak jak si její tvůrk*kyně opravdu přejí. Ti si postupně uvědomilx, že klasickou galerií být nechťejí. Chtějí nabízet útočiště, všem těm, co jej potřebují a svou praxi stavět na reflexi a transparentnosti. Jejich vlastní události i navazované spolupráce odráží hodnoty vzájemného respektu, aktivního občanství, kvíru i hledání udržitelnosti. Jak samx popisují, jejich pozice artist run space, jim oproti běžné galerii, poskytuje potenciál zaujatosti, mít názor a soustředit se spíše na budování vlastní komunity než na pouhou prezentaci uměleckých děl. „Myslím si, že nevědomost nás určitě tvoří zranitelnějšími, ale pokud k nám přijde aspoň jeden člověk, který se bude cítit méně zranitelně díky naší zranitelnosti, tak jsme uspěli jako útočiště“¹⁸⁷, popisuje Zai Xu v prezentaci o SVĚTOVA 1 pro PechaKucha Night Prague (2023).

Od roku 2018 se v galerii uskutečnily nejméně tři desítky výstav a víc než 50 různých veřejných programů, všechny zdarma, mnohé s dlouhodobě angažovaným přesahem, benefiční, edukační, nebo seberozvojové. Příkladem může být vzdělávací a kolaborativní projekt zaměřený na podporu umělců*kyň v počátcích jejich kariéry *As We Grow*. Série si klade za cíl poskytnout v rámci 14denní rezidence platformu, která propojí začínající a zavedené uměl*kyně, tak aby mohli vést dialog, učit se jedna*en od druhé*ho a společně vytvářet nová díla. Je to prostor pro experimentování a růst, který zúčastněným skrze workshopy, konzultace a zdroje pro rozvoj jejich praxe, umožňuje objevovat nové nápady a techniky v podpůrném prostředí. Na konci května (2024) se uskuteční již 3. rezidenční program na téma Alien Knowledging, vedený nebinárním čínsko-ameríc*kou umělcem*kyní a výzkumníkem*cí Mary Maggic, která*y účastnictvo provede biohackingem, performativitou a produkováním znalostí k transformaci zažitých, toxických vzorců uvažování.¹⁸⁸ V minulých ročních setkání: multidisciplinární umělkyně a hudebnice Rosie Ridgway a kvír multimedální sochař Shalva Nikvashvili.

186 SVĚTOVA 1 Z.S. Dobrovolné vstupné do SVĚTOVA 1. *Donio* [online]. 2021 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/projekt/1204296>

187 XU, Zai [@PechaKucha Prague]. Zai Xu (Světova 1). Online, video. 2023-09-28. [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: *YouTube*, https://www.youtube.com/watch?v=7lfcMk8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague

188 SVĚTOVA 1 Z.S. *Open call: as we grow III*. SVĚTOVA 1 [online]. 2023 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.svetova1.cz/project/opencall>

Přelomovým bodem byla výstava *Hello my name is*, která poprvé v galerii SVĚTOVA 1 představila mladou kvír uměleckou tvorbu. Výstavu kurátoroval Vít Novák a Zai Xu a představena byla tvorba kvír uměl*kyň, jež se zabývají otázkami identity, jinakosti, odcizení a proměny, jako jsou např. Adam, Tina Hrevušová, Alex Sihelsk*, Ezra Šimek a Faolán McGowan. Hlavním tématem výstavy bylo zkoumání procesu transformace, dekonstrukce a následného znovuvytváření sebe sama, často ve vztahu k vlastnímu tělu a společenským normám. Výstava byla rámována prvky pohádkových a smyšlených světů, což umožnilo umělecké zkoumání a vyjádření identity prostřednictvím snových a mystických obrazů.¹⁸⁹ Jako reakce na aktuální dění a Putinovo napadení Ukrajiny, se tehdy vedení galerie spolu s vystavujícími rozhodlo výstavu předčasně ukončit a proměnit prostor SVĚTOVA 1 na krizové centrum, které jako jedno z prvních nabídlo 24/7 pomoc ukrajinskému uprchlictvu v podobě přístřeší, péče o děti nebo sociálního poradenství.¹⁹⁰ Výstava *Hello My Name Is* se tak stala významným milníkem nejen pro galerii, ale i pro českou uměleckou scénu.

Momentálně galerie také připravuje druhý ročník Festivalu *Kvír vědomostí*. Ten je jedním z výstupů tříletého projektu spolupráce galerie SVĚTOVA 1 a kolektivu Plusko+, „Jejich cílem je zmapovat českou kvír scénu za účelem zpřístupnění dosavadních informací veřejnosti na jednom místě. Projekt má několik výstupů – již zrealizovaný festival a zin, plánovanou výstavu a rozsáhlejší reader (knihu).“¹⁹¹ Charakter několikadenní události plné přednášek, workshopů nebo promítání, za účelem oslavování a volného edukativního a sociálního sdílení kvír lokálních i zahraničních hlasů, dobře vystihuje citát z popisku události: „Je to trochu jako když cishets pořádají sousedské slavnosti, nebo jako když chodíš na farmářský trh – this kind of experience.“¹⁹² Minulý rok festival nabízel různé druhy programů přicházejících od členů*ek komunity, které se dotýkaly kvíru ať už z pohledu historie, umění nebo zdravotní péče. Komunita i její přátelé tak dostalx šanci sdílet a vyměňovat své vědomosti a zkušenosti - tím se přesunula častá kvír praxe z virtuálního prostředí do reálného. Festival adresuje jak intersekcionalní lokální tak globální témata např. jako plánovaná panelová diskuze na téma Palestine is a Queer issue, které dává do náležitého kontextu. Mimo to stojí za zmínku z rozsáhlého programu galerie také (spolu)organizace: alternativního kvír festivalu ACT*PRIDE (2022); Porno karaoke Valentýnu (2024), v rámci kterého se uskutečnilx i 3 přednášky, jež tematizovaly sexuální práci; připravovaný umělecko-kulturní příměstský tábor pro mládež věku 17-22 let; a spolupráce s významnými zahraničními uměl*kyněmi jako jsou: Basim Magdy či Ai Weiwei.

O tom jak zásadním místem pro kvír komunitu SVĚTOVA 1 je, svědčí i fakt, že spolupracuje s naprostou většinou pražských kvír kolektivů. Pomoc ukrajinskému uprchlictvu a festival ACT*UP vznikl ve spolupráci s Queer Spaces Network, dlouhodobá spolupráce byla zahájena s kolektivem Plusko+, s organizací Artbiom a možnost základny pro pravidelná setkávání dala galerii kromě zmíněné iniciativy Plusko+, také kolektivům Sdružený, Kruh Intersekce a Revolučnímu pěveckému sboru QTY.

189 FRIDRICHOVÁ, Martina. *Hello my name is*. Flash Art [online]. 2022 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2022/05/08/hello-my-name-is/>

190 XU, Zai [@PechaKucha Prague]. *Zai Xu (Světova 1)*. Online, video. 2023-09-28. [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: [YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=7ifcmK8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague](https://www.youtube.com/watch?v=7ifcmK8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague)

191 SVĚTOVA 1 Z.S., SVĚTOVA 1 z.s. *Podpoř queer Zine a platformu Say my name!*. Donio [online]. 2023 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/say-my-name>

192 SVĚTOVA 1 Z.S. *Přivítej teplé léto s Festivalem kvír vědomostí!*. Donio [online]. 2024 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.donio.cz/festival-kvir-vedomosti>

Znám také několik lidí, pro které byla tato galerie vstupními dveřmi mezi kvír komunitu, kde se mohli na počátcích objevování své identity seznámit s novým kamarádstvem, se kterým mohli poprvé v životě řešit např. svoji nebinaritu, a kde se nebáli požádat o používání jiných zájmen. V kapitole o ravech i videorách jsem poukazyval na skutečnost, jak mohou být tyto prostory pro své účastnictvo bezpečnou bublinou, ale také jak mohou být skrze např. rodové nebo vzhledové stereotypy také exkluzivní. Exkluzivita je pro subkultury do určité míry zásadním pilířem, tím že nejsou lehce přístupné všem, budují pevnější pouta mezi zúčastněnými, vytváří pocit pochopení, důvěry a bezpečí. Exkluzivita a nepřístupnost umění a uměleckého světa je také velmi diskutovaným tématem, v tomto textu jsme na něj narazili v rozhovoru s kolektivem žen a nebinárních osob bez domova – Prádelna.

Svým různorodým programem, hoststvem a spolupráce s lidmi a skupinami z různých sociálních skupin, věku, genderu i identity se galerii SVĚTOVA 1 podařilo vybudovat velice inkluzivní a respektující prostředí a to zejména pro mladší, nebo zatím nepříliš zasvěcené návštěvníctvo, které by se v jiných uměleckých institucích nemuselo cítit vítané.

I to je jeden z důvodů proč má galerie své věrné dobrovolnictvo, které jí věnuje spoustu času a práce zadarmo. Instalace výstav, plánování programu, nebo správu sociálních sítí vykonává malá skupina lidí, která odvádí velký kus práce, bez které by se chod galerie neobešel. Na pomoci dobrovolnictva je Galerie Světova 1 zcela závislá, a finanční situace ji tíží již od jejích počátků. Jelikož granty tvoří pouze třetinu rozpočtu galerie, je neustále nucena v průběhu roku shánět nové zdroje financování na početné aktivity.¹⁹³ To, kolik neplacené práce stojí udržet podobný typ instituce a závislost provozu na zapáleném organizátorstvu, které takové činnosti mnohdy obětuje většinu svého času, můžeme pozorovat také na Institutu úzkosti, nebo v Synth Library. Otázkou zůstává, za jakou cenu, a to obzvláště když je vám pod 30, nemáte předchozí zkušenosti, jste trans* a poc.

Odpověď nám může nabídnou i současná crowdfundingová kampaň galerie, která skrze hesla 1) „Pravda je, že to není etické“, 2) „Pravda je, že to není fér“, 3) „Pravda je, že to není v pořádku“, 4) „Pravda je, že to není zdravé“, 5) „Pravda je že to není inkluzivní“, a 6) „Pravda je, že to není udržitelné“, apeluje na veřejnost, aby zvážila svůj finanční příspěvek a pomohla tak zajistit udržitelnější chod galerie. Kampaň zmiňuje, že „nepřístupnost, neustálé přepracování a nízké platy jsou tvrdou realitou našeho neziskového uměleckého prostoru“¹⁹⁴ a že „nedostatečně finančně oceněná práce má důsledky na mentální zdraví“¹⁹⁵ pracovního týmu galerie. Takové podmínky uměleckého provozu určují to, že se mu může dlouhodobě věnovat pouze hrstka těch nejprivilegovanějších. Světova 1 se svými aktivitami snaží zpřístupnit bezpečné a inkluzivní příležitosti, které dají šanci být slyšet celé řadě různorodých hlasů, zdůrazňují však, že současné nastavení galerie není udržitelné.

Galerie SVĚTOVA 1 tak představuje nastupující generaci kvír uměl*kyň, jež jsou kvír, hlásí se ke kvíru a zosobňují revoluční potenciál kvíru. Svým obsahem přesahuje hranice tradiční galerie

193 SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není udržitelné ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C5qmvAFsawe/?hl=cs&q=5&img_index=1

194 SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není v pořádku ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C7MVs2esUTW/?hl=cs&q=5&img_index=1

195 SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není zdravé ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C6oQuDeMMgc/?hl=cs&q=5&img_index=1

a místo „pouhé“ prezentace umění, se soustředí na vytváření útočiště i laboratoře všem, kdo ji potřebují. Svými bezplatnými veřejnými programy, které mají dlouhodobý společenský dopad, ukazují sílu intersekcionalní kolektivní akce. Festival kvír vědomostí je jedním z mnoha příkladů, jak galerie podporuje mezioborové vzdělávání a sdílení zkušeností mezi členstvem komunity. Skrze jejich hodnoty upozorňují na nehostinné podmínky světa ve kterém působí a na to, co se na budoucnosti musí změnit, zatímco se aktivně podílí na transformaci zítřka a nabízí nástroje pro přežití dnes.

3. Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumání konceptů kvír politického vzdoru, jak je popsali teoretici*čky jako José Esteban Muñoz, Eve Kosofsky Sedgwick, Jack Halberstam a Ann Cvetkovich v kontextu současné české umělecké scény. Práce se zaměřila na to, jak ve společnosti, která si cení úspěchu, produktivity a konformity, může kreativní experimentování a subverze fungovat jako radikální akt vzdoru.

Po úvodu následovala metodologická kapitola, která vysvětlila hlavní teoretické koncepty, se kterými text pracoval, včetně performativního chápání rodu a sexuality. Tento teoretický základ poskytuje kritický rámec pro pochopení politického významu kvír jako inkluzivního a flexibilního pojmu, který se vzpírá normativním definicím a asimilačním tendencím.

Další kapitoly se věnovaly různým aspektům kvír umění, jeho roli v sociálním a politickém aktivismu a jeho vývoji v českém kontextu. Identifikace kvír umění byla definována na základě několika aspektů a) umění vytvořeno kvír osobou (která se identifikuje jako kvír), b) umění které se přijímá kvír označení, a c) umění, které svým obsahem reflektuje politicky kritickou a transfoomační definici kvíru. Kapitola „Kvír umění u nás“ byla zaměřena na vývoj kvír umění a způsoby, jak se o něm donedávna nejčastěji psalo a uvažovalo. Práce zkoumala, jak estetika a vliv kvír komunity pronikaly do českého kontextu, a analyzovala specifické formy a přístupy kvír umění v regionu. Věnovala se také otázkám depolitizace společnosti a umění na české kvír umělecké scéně. Porovnání podob kvír umění bylo nabídnuto ze sousedních zemí střední východní Evropy, se kterým české kvír umění pojí určité charakteristické rysy a které bývá často zkoumáno společně jako např. v práci Karola Radziszewského, nebo v publikaci *What a material!*. Na základě publikace *What a material!* vzniklo porovnání s vyhraněnějším a progresivnějším kvír uměním v Polsku a na Slovensku, kde kvír komunita čelí silnějším církevním i státním restrikcím a odporu.

Jelikož většina literárních zdrojů pochází z Ameriky nebo Anglie, je pro zasazení kontextu zásadní role jazyka a jeho limity, které definovaly vývoj kvír komunity v neanglicky mluvících zemích. Hledání toho, co kvír znamená a vytváření definic, určilo podobu první vlny českého umění do roku 2019, jak to nastínila ve svém článku „Od LGBT+ ke kvírání“ Natálie Drtinová. Ve své práci se snažím začít s rozsáhlejší studií kvírání (umění*jazyka*společnosti).

Zdůrazněna byla také role budování kvír archivů, které představují kritický odklon od tradičních archivních postupů a zahrnují mnohvrstevnatý přístup k dokumentaci a uchovávání nenormativních zkušeností a kvír historie. Tyto archivy zahrnují hmotné i nehmotné prvky a rozšiřují rozsah toho, co je považováno za hodné uchování, čímž bojují proti systematickému vymazávání a marginalizaci určitých osob či skupin z kolektivní paměti. Podobné snažení se snaží započít i tato práce. Vyzdvížení transformačního potenciálu kvír umění na konkrétních lokálních příkladech si klade za cíl otevřít dveře zkoumání a archivování i kvír umění, které např. nesplňuje určité tradiční estetické nebo obsahové nároky.

Na základě kvír teorie byla vytyčena témata, která se mimo práci José Esteban Muñoze, Eve Kosofsky Sedgwick, Jack Halberstama, Mckenzie Wark, odráží také v praxi několika českých uměleckých kolektivů. Eskapismus a subverze byly diskutovány v kontextu videoher a rave kultury, které slouží jako prostor pro bezpečnější možnosti sebevyjádření a současně pro porušování pravidel normativního času i místa. Eskapismus byl popsán jako mechanismus zvládnání systémového útlaku a diskriminace, zvláště pro marginalizované komunity. V kontextu kvír teorie představuje eskapismus ústup z heteronormativních struktur do prostor, kde je možné zkoumat alternativní reality a narativy.

DIY je klíčovým nástrojem pro přežití marginalizovaných komunit. Prostřednictvím aktivní sebeúčasti nabývají tyto komunity autonomii a v rámci tohoto učení budují alternativní sítě sdílení a podpory, což vede k rozvíjení kreativního vzdoru vůči systémovým vzorcům útlaku. DIY znamená vyváření dostupných řešení vedoucích ke společenské transformaci. Přístupné sdílení takových zdrojů, ať už edukačních, materiálních, nebo sociálních je základním principem praxe popsaných kolektivů. Chybování a experimentování je běžná součást hry i DIY praxe, neznalost toho, jak se věci mají dělat správně, nebo neschopnost taková pravidla naplnit, nabízí příležitost dělat věci jinak. Dělat je kvír a ohýbat pravidla současného světa, která nefungují. Hledat nové možnosti. Glitch nebo chyba, tak jak jej popsala Legacy Russel, nebo Jack Halberstam nám ukazují, že kvír předurčenost k selhání, možná znamená výhru pakliže se jedná o selhání v kapitalistickém a patriarchálním světě, který ubližuje. Kvír videoherní kolektiv No fun, se zabývá kvířením videoher, tím že vytváří hry které nefungují podle tradičních herních mechanik, nejsou orientované na výhru, jsou pomalé nebo nudné. Videoherní svět kvíří také tím, že kromě samotné tvorby her i videoherních výstav, se jejich činnost soustředí zejména na šíření znalostí a jejich rozšiřování v podobě veřejného dialogu to ať už v podobě předášek, workshopů, nebo kvír game jamů, kde pomáhají vytvářet hry druhým.

Takový pedagogický aspekt v kvír kolektivní praxi je zásadní. Orientace na vytváření útočiště a budování více než uzavřené instituce, spíše platformy, která se formuje za pomoci celého účastnictva i návštěvnictva a mění svoji podobu dle jejich aktuálních kolektivních potřeb, je typické pro většinu výše popsaných aktivit. Taková praxe je radikální protože se zasazuje o zásadní změnu a zabývá se problémy u jejich vzniků, ty se snaží identifikovat a transformovat v hybného činitele změny. To můžeme sledovat např. na participativních Veřejných slyšení Institutu úzkosti, jejich podcastu Kvíření v lavici nebo dlouhodobého projektu apelující na systémové změny vzdělavacích struktur Futuropolis. Institut úzkosti se radikálně ptá na to, jestli některé

problémy současného světa nevyplývají právě z toho, co a jakým způsobem (se) (ne)učíme?¹⁹⁶ Knihovna modulárních elektronických nástrojů Synth Library odpovídá, že ano. Její spoluzakladatelka Mary C vzala situaci do vlastních rukou a v rámci několika hodinových přednášek se snaží (alespoň částečně) napravit výuku pokřivené historie, která ve svých osnovách záměrně vymazávala její nemužské a ne-cis-heterosexuální představitelstvo. Podobný cíl měla i Galerie SVĚTOVA 1 v zínu do kterého se snažila sesbírat všechny podstatné a praktické informace pro mladé kvír lidi na jednom místě a ve svém snažení dále pokračuje v rámci několikaletého projektu Say my name. Proč? Protože nikdo jiný to neudělá. Udělej si sám*a je pro ty, pro něžto nikdo jiný neudělá, nikdo kromě SVĚTOVÉ 1, Institutu úzkosti, Synth Library, Druhé Směny, Rozpustilých. Tyto aktivity vycházejí z komunity, která musí hledat odpovědi a řešení útlaku se kterým se potýká sama, řídí se přitom postupem dialogické praxe ve které reflexi následuje akce a akci reflexe a reflexi akce.

V poslední kapitole práce popisují aktivity galerie SVĚTOVA 1, jejíž praxe byla a je do značné míry ovlivněna nevědomostí. Stává se tím pádem flexibilnější a ukazuje nám potenciál, který může taková praxe nabídnout v kombinaci se závazkem k inkluzivitě, komunitní angažovanosti, experimentálnímu přístupu a kritickému zhodnocení současných společenských a ekonomických struktur. Její projekty podporují transformaci společnosti a vytvářejí bezpečné a podpůrné prostředí pro všechny, kteří chtějí trénovat svou imaginaci a hledají prostor pro sebevyjádření. Ať už v rámci výstav nebo programů, které propojují člen*ky komunity z různých jejích odvětví v rámci Festivalu Kvír Vědomostí, či přednášek v kolaboraci se Sdruženami nebo jen poskytováním prostoru pro setkávání kolektivu Plusko+ nebo Revolučnímu pěveckému sboru.

Společně s ostatními zmíněnými platformami jako je Institut úzkosti, Synth Library nebo Druhá : směna se podílí na vytváření praktických edukativních nástrojů pro jednotlivce nebo instituce a současně upozorňují na to jaké následky tato nedostatečně ohodnocená práce má.

Na příkladu těchto úspěšných, uznávaných, uměleckých iniciativ které staví na kvír a feministických hodnotách se snažím demonstrovat cenné výsledky takové činnosti a současně znovu otevřít otázku, proč je nutné přestat stigmatizovat angažované umění: to protože je nutné se podílet na dialogu, který tyto platformy zprostředkovávají a využívat jejich zjištění i konkrétních metodologií, k tomu abychom se společně snažili učit, jak podporovat selhání, chyby, nevědomost i jinakost, ve světě těch, kteří selhalx v tom, aby vytvořilx podmínky pro blahobyt všech.

196 INSTITUT ÚZKOSTI. *Veřejné slyšení ve věci vzdělávání*. Online. Institut úzkosti. 2018 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/verejne-slyseni-ve-veci-vzdelavani?src=cz>

4. Bibliografie

4.1. Seznam použité literatury

AHMED, Sara. *Complaint!*. London: Duke University Press, 2021. ISBN 9781478015093.

AHMED, Sara. *The Feminist Killjoy Handbook*. London: Allen Lane, 2023. ISBN 978-0-241-61953-7.

AHMED, Sara. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press, 2010. ISBN 978-0-8223-4734-7.

BARKER, Meg-John a Julia SCHEELE. *Queer: A Graphic History*. London: Icon Books, 2016. ISBN 978-1-78578-071-4.

BUTLER, Judith. *Critically Queer*. In: *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge, 1993. ISBN 0-415-90365-3.

CLARK, Naomi. *What Is Queerness in Games, Anyway?*. In: RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017. ISBN 978-1-5179-0037-3.

DOTY, Alexander. *Making Things Perfectly Queer: Interpreting Mass Culture*. 2nd Ed. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. ISBN 0-8166-2244-2.

FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary Ed. New York: Continuum, 2020. ISBN 978-1-5013-0531-3.

GETSY, David J., ed. *Queer: Whitechapel: Documents of Contemporary Art*. London: Whitechapel Gallery a The MIT Press, 2016. ISBN 978-0-85488-242-7.

HALBERSTAM, Jack. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press, 2005. ISBN 0814735843.

HALBERSTAM, Jack. *Queer Gaming: Gaming, Hacking, and Going Turbo*. In: RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017. ISBN 978-1-5179-0037-3.

HALBERSTAM, Jack. *Queer Temporalities and Subcultural Lives*. In: *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press, 2005. ISBN 0814735843.

HALBERSTAM, Jack. *The Queer Art of Failure*. Durham a London: Duke University Press, 2011. ISBN 978-0-8223-5045-2.

JAKUBOWSKA, Agata a Magdalena RADOMSKA, ed. *After Piotr Piotrowski: Art, Democracy and Friendship*. Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2019. ISBN 978-83-232-3577-4.

MUÑOZ, José Esteban. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. 10th Anniversary Ed. New York: NYU Press, 2009. ISBN 9781479813780.

OLIVER, Pauline. *Deep Listening: A Composer's Sound Practice*. New York: iUniverse, 2003. ISBN 0-595-34365-1.

PITOŇÁK, Michal. *Queer prostor(y)*. In: MATOUŠEK, Roman a Robert OSMAN, ed. *Prostor(y) geografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2733-5.

RICHARDSON, Diane. *Rethinking Sexuality*. London: SAGE Publications Ltd, 2000. ISBN 9780761967095.

RUBERG, Bo and SHAW, Adrienne, eds. *Queer Game Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017. ISBN 978-1-5179-0037-3.

RUBERG, Bo. *Video Games Have Always Been Queer*. New York: New York University Press, 2019. ISBN 9781479831036.

RUSSELL, Legacy. *09 Glitch is Virus*. In: RUSSELL, Legacy. *Glitch Feminism: A Manifesto*. London: Verso, 2020. ISBN 978-1-78663-266-1.

SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the Closet*. Berkeley: University of California Press, 1990. ISBN 0-520-06801-8.

SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Queer and Now*. In: *Tendencies*. London: Routledge, 1994. ISBN 0-415-10814-4.

SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Tendencies*. London: Routledge, 1994. ISBN 0-415-10814-4.

SHAULL, Richard. Foreword. In: FREIRE, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary. New York: Continuum, 2020. ISBN 978-1-5013-0531-3.

SHOLETTE, Gregory, Chloë BASS a SOCIAL PRACTICE QUEENS, ed. *Art as Social Action: An Introduction to the Principles and Practices of Teaching Social Practice*. New York: Allworth Press, 2018. ISBN 9781621535522.

STEJSKALOVÁ, Tereza, IŠTOK, Rado, Renan LARU-AN a Piotr SIKORA, ed. *Měkká místa*. Praha: tranzit.cz, 2022. ISBN 9788087259573.

VAID-MENON, Alok a Lála MYSL. *Za hranice genderové binarity*. Praha: Yoli, 2023. ISBN 978-80-242-8752-2.

WARK, McKenzie. *Raving*. Practices series. Durham: Duke University Press, 2023. ISBN 9781478019381.

ZIKMUND-LENDER, Ladislav. (ed.) *What a material! Queer art from Central Europe*. Prague: Ladislav Zikmund, 2012. ISBN 978-80-905271-0-2.

4.2. Seznam použitých elektronických zdrojů

A2LARM, PR text. *F2 & Queer Spaces Network ohlašují spolupráci s kyjevskou queer party VESELKA*. A2larm [online]. 2023 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2023/03/f2-queer-spaces-network-ohlasuji-spolupraci-s-kyjevskou-queer-party-veselka/>

AHMED, Sara. *Queer Use*. Feministkilljoys [online]. 2013 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://feministkilljoys.com/2018/11/08/queer-use/>

ARTALK, Infoservis. *TZ: klub Fiesta*. Artalk [online]. 2017 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/tz-klub-fiesta>

ARTALK. *Na Bienále umění v Benátkách 2024 bude Česko reprezentovat Eva Koťátková*. Artalk [online]. 2024 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/na-bienale-umeni-v-benatkach-2024-bude-cesko-reprezentovat-eva-kotatkova>

BABOROVSKÁ, Sandra. *The Club as a Shelter (Light Underground III)*. Galerie hlavního města Prahy [online]. 2021 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.ghmp.cz/vystavy/the-club-as-a-shelter-light-underground-iii/>

BCAA SYSTEM. *About*. BCAA system [online]. 2023 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://bcaasystem.com/about>

CVETKOVICH, Ann [@EMPAC | Experimental Media and Performing Arts Center at Rensselaer]. *Artist Curation as Queer Archival Practice*. Online, video. 2020-04-20. [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=vyzXsr4MZZw&ab_channel=EMPAC|ExperimentalMediaandPerformingArtsCenteratRensselaer

ČTK. *Senát neschválil tzv. Istanbulskou úmluvu proti násilí na ženách*. ČTK [online]. 2024 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2415511>

DFC INTELLIGENCE. *Global Video Game Audience Reaches 3.7 Billion*. DFC Intelligence [online]. 2023 [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://www.dfciint.com/global-video-game-audience-reaches-3-7-billion/>

DIVERS, Gavin. *Gaming Industry Dominates as the Highest-Grossing Entertainment Industry*. Gamer hub [online]. 2023 [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://gamerhub.co.uk/gaming-industry-dominates-as-the-highest-grossing-entertainment-industry/>

DRTINOVÁ, Natálie. *Queer archivní bádání: O boji s pomíjivostí historie*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2020, XVI(16: Queer umění) [cit. 2024-04-06]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/16/queer-archivni-badani>

DRUHÁ : SMĚNA. *Druhá směna nikdy nekončí. Podpořme ji i v roce 2024!*. Donio [online]. 2024 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://www.donio.cz/druha-smena-nikdy-nekonci>.

EUROPA EU. *Registrovaná partnerství*. Europa EU [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_cs.htm

FEKETE, František. *Může monstrum mluvit?*. Artalk [online]. 2022 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/muze-monstrum-mluvit>

FESTIVAL KVÍR VĚDOMOSTÍ. In: *Instagram* [online]. [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/teplyfestival/?hl=cs>

FRIDRICHOVÁ, Martina. *Hello my name is*. Flash Art [online]. 2022 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2022/05/08/hello-my-name-is/>

FRIDRICHOVÁ, Martina. *Kolektiv No Fun: aktivní boj za queer videoherní světy*. Flash Art [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2023/04/14/kolektiv-no-fun-aktivni-boj-za-queer-videoherni-svety/>

FRIDRICHOVÁ, Martina. *Kolektiv Prádelna: Galerie jsou pro přátele přátel*. Flash Art [online]. 2022 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2022/10/03/kolektiv-pradelna-galerie-jsou-pro-pratele-pratel/>

FUTUROPOLIS. *Podcast Kvíření v lavici*. Futuropolis [online]. 2022 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://futupolis.cz/temata/gender/jak-se-pripravit/podcast-kvireni-v-lavici/>

FUTUROPOLIS. *Vize*. Futuropolis [online]. 2021 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://futuropolis.cz/onas/vize/>

HALBERSTAM, Jack. *On Pronouns*. Jack Halberstam [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <http://www.jackhalberstam.com/on-pronouns/>

HOSTIČKA, Alfred a Hugo HYNČICA. *Na netradiční umění mohou lidé v Brně zavítat do prostoru Zaazrak*. Stisk [online]. 2024 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: https://stisk.online/a/SMxVF/na-netradicni-umeni-mohou-lide-v-brne-zavitat-do-prostoru-zaazrak?fbclid=IwAR3Hlv_p7ExeHQZu4SRb28XS5Y-6ofb4sF-gGQvrDWqOkYlbrjeg-6o4sN4

INSTITUT ÚZKOSTI. *1. díl – ROVNICE EMANCIPACE – Abdu Ali*. Institut úzkosti [online]. 2020 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <http://www.institutuzkosti.cz/events/1-dil-rovnice-emancipace-abdu-ali?src=en>

JACKSON, Ladislav. *Jsmě všude! Queer prostory jako kulturní perspektiva*. Flash Art [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2023/04/06/j sme-vsude-queer-prostory-jako-kulturni-perspektiva/>

JAKO DOMA, klientky organizace a Magdalena KWIATKOWSKA. *Magdalenina prádelna*. INI Prostor [online]. 2019 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.iniproject.org/prostor/archiv/2020/magdalenina-pradelna>

JANEČKOVÁ, Hana. *Doteky, monstra a utopie: Umění nastupující queer umělecké generace*. Flash Art [online]. 2023 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://flashart.cz/2023/08/19/doteky-monstra-a-utopie-umeni-nastupujicici-queer-umelecke-generace/>

JÓNSSONOVÁ, Pavla. *Milenky múz: Mary C*. HIS Voice [online]. 2018 [cit. 2024-05-09]. Dostupné z: <https://www.hisvoice.cz/milenky-muz-mary-c/>

KESTER, Grant. *Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially-Engaged Art*. In: Theory in Contemporary Art Since 1985 [online]. 2nd. Wiley-Blackwell, 2012 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: http://cam.usf.edu/CAM/exhibitions/2008_8_Torolab/Readings/Conversation_PiecesGKester.pdf

KOLDOVÁ, Eliška a Maja VUSILOVIĆ. *Reakce redaktorek feministického webu Druhá : směna na komentář Milana Petráka*. Deník N [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://denikn.cz/985284/reakce-redaktorek-feministickeho-webu-druha-smena-na-komentar-milana-petraka/>

KORTUS, Ká a Elja PLÍHALOVÁ. *Rozpustilý: O umělci*. Spotify [online]. 2021 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/show/3ai4tRtHn0xqc8pMbQgbcD>

KORTUS, Ká a Elja PLÍHALOVÁ. *Rozpustilýj: S2E0 Předurčené k selhání**. Spotify [online]. 2021 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/2uuhJoP4D7uwn3VOg3Z1oz?si=0c449ebe7347401b>

KRKOŠKA, David. *No Fun kolektiv: zábava je politická záležitost, chceme nabourávat mocenské struktury ve videoreclích*. ČT art [online]. 2024 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/360/no-fun-kolektiv-zabava-je-politicka-zalezitost-chceme-nabouravat-mocenske-struktury-ve-videoreclich-a71pg>

KWIATKOWSKA, Magdalena N., PÉČOVÁ, Kristýna a Klára AMBRŮZOVÁ, ed. *Magdalena N. Kwiatkowska*. Secondary Archive [online]. 2021 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://secondaryarchive.org/artists/magdalena-n-kwiatkowska/>

LÁTAL, Jan (režisér) [Projekt Kmeny]. *KMENY.TV 11/16: HIPSTERI*. Online, video. 2015-05-20. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=WORVTrBGp-A&ab_channel=ProjektKmeny

MICHLOVÁ, Magdaléna. *Magdalena Michlová*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/autorstvi/magdalena-michlova>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Seznam rodově neutrálních jmen*. MVČR [online]. 2023 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/seznam-rodove-neutralnich-jmen.asp>

NAKLADATELSTVÍ NEKLID. *Pedagogika utlačovaných/Paulo Freire*. Nakladatelství Neklid [online]. 2022 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://neklid.org/knihy/pedagogika-utlacovanych>

NĚMCOVÁ, Kristina. *Je identita důvodem k popravě? Chceme jen normálně žít*. A2larm [online]. 2018 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2022/10/je-identita-duvodem-k-poprave-chceme-jen-normalne-zit/>

PECHÁČKOVÁ, Mariana. *A.M. 180 Gallery*. Artlist [online]. 2022 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/prostory/am-180-gallery-2022/>

PETRÁK, Milan. *Zrušení práce, rodiny, méně zamilovanosti... a další pozoruhodné nápady radikálního ultrafeminismu*. Deník N [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://denikn.cz/982949/zruseni-prace-rodiny-mene-zamilovanosti-plus-dalsi-napady-radikalnih-o-ultrafeminismu?ref=inc>

PITOŇÁK, Michal a Marcela MACHÁČKOVÁ. *Byt LGBTQ+ v Česku 2022*. [online]. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, 2023. ISBN 978-80-87142-52-3. Dostupné z: https://lgbt-zdravi.cz/WEB/wp-content/uploads/2023/02/BytLGBTQvCesku2022_report.pdf

PLÍHAL*OVÁ, Elja a Ká KORTUS. *10EP Komu slouží *coming out*? @PraguePride*. Rozpustilý*í [podcast]. 2021 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/1wOMpywO6L8AahgcgSWoDd?si=17e6d0887c7e4862>

PLÍHAL*OVÁ, Elja a Maja VUSILOVIĆ. *My si to zasloužíme. Kolektivní recenze manifestu Sophie Lewis Abolish the Family*. Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/clanky/my-si-to-zaslouzime-kolektivni-recenze-manifestu-sophie-lewis-abolish-the-family>

PLÍHAL*OVÁ, Elja, Maja VUSILOVIĆ, Eliška KOLDOVÁ, Magdalena ŠIPKA a Františka SCHORMOVÁ. *Zrušit rodinu, zrušit kapitalismus?*. Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/newsletter/zrusit-rodinu-zrusit-kapitalismus>

PRAGUE PRIDE a MEZIPATRA QFF. *Diskuze s umělci a film Vysoké umění*. 8. 8. 2019, Praha: Identita ve městě, Prague Pride. Diskuse na téma Queer umění v době klimatické krize s vizuální umělkyní a performerku Darinou Alster, umělcem a scénografem Janem Matýskem a kurátorkou Zuzanou Jakalovou (Display - Sdružení pro výzkum a kolektivní praxi). Moderátor: Radim Labuda. Facebook [online]. Dostupné z: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=453843482127160

QUEER & TRANS YOUTH CZ. *Akce*. Queer & Trans Youth CZ [online]. 2016 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://qty.cz/akce/>

QUEER & TRANS YOUTH CZ. *O nás*. Queer & Trans Youth CZ [online]. 2016 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://qty.cz/o-nas/>

ROSE, Jamie, Jana VALDROVÁ, Toby WEHLE a SINGULARIS, KLEINHAMPLOVÁ, Barbora, ed. *Manuál kvíření jazyka českého* [online]. Praha: Institut úzkosti, 2023 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: http://www.institutuzkosti.cz/media/files/W1siZilsljY1ZDVKOWQyM2MONTg0MDcxNjU0Y2ZmNCJdXQ/zin%20n%C3%A1hled.pdf?sha2902b015c65c3eab&fbclid=IwAR1dftilw06kVF8rZnu1dHEuyCrsGoPnOKqmaEdQWEpYJp1Dy_EToxIRQiQ_aemAXHUVYIMLWVgkSaup_kIGQnBeCxPNkyGUfNioUafiovrbW8gH_Qx1NByDOL1g3HU6a8ns6fZ3R-mG_TXX8Vgbpf

RUBERG, Bo. *No Fun: The Queer Potential of Video Games that Annoy, Anger, Disappoint, Sadden, and Hurt*. QED: A Journal in GLBTQ Worldmaking [online]. 2015, Summer 2015(Volume2, Number 2). Dostupné z: <https://ourglasslake.com/wp-content/uploads/2018/03/Ruberg-No-Fun-QED.pdf>

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Každé téma je feministické, říkají spoluzakladatelky měsíčníku Druhá směna*. A2Iarm [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://a2larm.cz/2022/10/kazde-tema-je-feministicke-rikaji-spoluzakladatelky-mesicniku-druha-smena/>

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Mám tak krátké řasy, že ani neudrží slzy*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/clanky/mam-tak-kratke-rasy>.

SKALICKÝ, Matěj a Lucie STUHLÍKOVÁ. *Něco není lepší než nic. Zákulisí ostře sledovaného hlasování o manželství pro všechny*. IROZHLAS [online]. 2024 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/neco-neni-lepsi-nez-nic-zakulisi-ostre-sledovaneho-hlasovani-o-manzelstvi-pro_2403010600_nel

SLIVOVÁ, Hana a CIHLÁŘ, Ondřej. *Syntezátory jako dveře do světa hudby. Nejvíc mě na nich baví objevování nových zvuků, říká Marie Čtveráčková*. Online. Český rozhlas Vltava. 2021 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/synteza-tory-jako-dvere-do-sveta-hudby-nejvic-me-na-nich-bavi-objevovani-novych-8565763>

SOMARTS, Cultural Center. *Q/Y: Queer It Yourself-Tools for Survival*. Art in Asia [online]. 2011 [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <http://www.artinasia.com/galleryDetail.php?catID=0&galleryID=1812&view=7&eventID=11315>

SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není udržitelné ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C5qmvAFsawe/?hl=cs&g=5&img_index=1

SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není v pořádku ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C7MVs2esUTW/?hl=cs&g=5&img_index=1

SVĚTOVA 1 [Pravda je, že to není zdravé ...] In: *Instagram* [online]. 2024 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/C6oQuDeMMgc/?hl=cs&g=5&img_index=1

SVĚTOVA 1 [Předejme si queer vědomosti! ...] In: *Instagram* [online]. 2023 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/CwxciUasmTW/?hl=cs&img_index=1

SVĚTOVA 1 Z.S. *Dobrovolné vstupné do SVĚTOVA 1*. Donio [online]. 2021 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/projekt/1204296>

SVĚTOVA 1 Z.S. *Open call: as we grow III*. SVĚTOVA 1 [online]. 2023 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.svetova1.cz/project/opencall>

SVĚTOVA 1 Z.S. *Přivítej teplé léto s Festivalem kvír vědomostí!*. Donio [online]. 2024 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.donio.cz/festival-kvir-vedomosti>

SVĚTOVA 1 Z.S., SVĚTOVA 1 z.s. *Podpoř queer Zine a platformu Say my name!*. Donio [online]. 2023 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/say-my-name>

SYNTH LIBRARY PRAGUE. *Synth Library Prague*. Zvuk Praha [online]. 2019 [cit. 2024-05-09]. Dostupné z: <https://www.zvukpraha.cz/synthlibraryprague/o-projektu/>

SYNTH LIBRARY. *Trigger*. Online. Radio Punctum. 2019 [cit. 2024-05-08]. Dostupné z: <https://radiopunctum.cz/shows/trigger>

ŠPÍNA, Michal. *Zvědoměním k praxi: Paulo Freire a Pedagogika utlačovaných*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2023 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2023/3/zvedomenim-k-praxi>

TRANSPARENT Z. S. *O Transparentu** [online]. 2020 [cit. 2024-04-04]. Dostupné z: <https://jsmettransparent.cz/kdo-jsme/>

TRHOŇ, Ondřej. *Tělo, paměť, queer identita I drásavá pixelová otevřenost v herním díle americké autorky*. *ČT art* [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/360/telo-pamet-queer-identita-i-drasava-pixelova-otevrenost-v-hernim-dile-americke-autorky-AtsH1>

TRHOŇ, Ondřej. *„Videohry jsou totálními uměleckými díly současnosti,“ říká hvězdný kurátor Hans Ulrich Obrist*. Radio Wave [online]. 2023 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/videohry-jsou-totalnimi-umeleckymi-dily-soucasnosti-rika-hvezdny-kurator-hans-9119860>

TRHOŇ, Ondřej. *Uhrnutí displejem*. Artalk [online]. 2024 [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/uhrnuti-displejem>

VAJT, Max*ine. *Až příliš queer Call of Duty: Trans* hry a hraní jako cesta mimo princip normativní slasti*. Etc. galerie [online]. 2023 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://etcgalerie.cz/cs/no-fun-iii-transgrese/>

VATULÍKOVÁ, Andrea. *Vystoupit ze tmy: Proč může být nálepka „lesbické umění“ užitečná?*. A2 kulturní čtrnáctideník [online]. 2020, XVI(16: Queer umění) [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/16/vystoupit-ze-tmy>

VUSILOVIČ, Maja a Magdalena ŠIPKA. *Proč jsme se rozhodly pro Druhou směnu*. Druhá směna [online]. 2022 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://druhasmena.cz/clanky/proc-jsme-se-rozhodly>

VUSILOVIČ, Maja. *Nenávidím kapitalismus, nikoli úklid. Domácí práce jako umění údržby*. Druhá směna [online]. 2023 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z:

<https://druhasmena.cz/clanky/nenavidim-kapitalismus-nikoli-uklid-domaci-prace-jako-umeni-udrby>

XU, Zai [@PechaKucha Prague]. *Zai Xu (Světova 1)*. Online, video. 2023-09-28. [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: YouTube,

https://www.youtube.com/watch?v=7lfcMK8KehM&ab_channel=PechaKuchaPrague

ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *I am not your lesbo! K diskurzu o soukromí „snící rebelky“*. Artalk [online]. 2021 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://artalk.info/news/i-am-not-your-lesbo-k-diskurzu-o-soukromi-snici-rebelky>

ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Naše teplé umění*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/nase-teple-umeni>

ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Předžendruj mě*. Artalk [online]. 2012 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://artalk.info/news/predzendruj-me>

ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *S kurátory v posteli aneb queer umění mezi Českem a Slovenskem*. Online. Artalk. 2019 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://artalk.info/news/s-kuratory-v-posteli-aneb-queer-umeni-mezi-ceskem-a-slovenskem>

4.3. Seznam obrazových příloh

Obr. 1 – AIZURA, Aren. [foto]. In: *The Abusable Past* [online]. 1. 6. 2020 [cit. 2024-05-05].

Dostupné z:

<https://abusablepast.org/reading-towards-abolition-a-reading-list-on-policing-rebellion-and-the-criminalization-of-blackness/>